

ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ | ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ

VOLUME -III ISSUE-III 2015-16

Jawan Tarang

DEPARTMENT OF YOUTH WELFARE
PANJAB UNIVERSITY CHANDIGARH

EDITORIAL BOARD

Sitting: Dr. Nirmal Jaura (Director Youth Welfare), Prof. Arun Kumar Grover (Vice-Chancellor), Dr. RS Jhanji (Editor)

Standing: Dr. Pali Bhupinder Singh (Staff Editor Punjabi), Dr. Neena Mehta (Staff Editor Hindi), Prof. Tajinder Kaur (Staff Editor Pictorial), Dr. Amit Narula (Staff Editor English)

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਰਾਜਪਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਕਪਤਾਨ ਸਿੰਘ ਸੌਲੰਕੀ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਆਰਟਸ ਕੌਂਸਲ (ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ) ਵੱਲੋਂ ਰਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਯੁਵਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸ਼੍ਰੀ ਡੇਵਿਡ ਲੈਲਿਓਟ, ਪੰਜਾਬ ਆਰਟਸ ਕੌਂਸਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਰਸਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ

PANJAB UNIVERSITY ANTHEM

*Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya
Panjab vishaw vidyalaya
Teri Shaan-o-shaiqat sada rahe
Mann mein tera aadar maan
Aur mohabbat sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri Shaan-o-shaiqat sada rahe
Tu hai apna bhavishya vidhata
Pankh bina parwaaz sikhata
Jeevan pustak roz padha kar
Sahi galat ki samajh badhata
Jeevan pustak roz padha kar
Sahi galat ki samajh badhata
Teri jai ka shankh bajayein
Roshan tare ban jaayein
Vakhari teri shohrat
Teri shohrat sada sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri Shaan-o-shaiqat sada rahe
Panjab vishaw vidyalaya
Teri Shaan-o-shaiqat sada rahe
Tamso ma jyotirgamaya
Tamso ma jyotirgamaya*

“ I stand for truth.
Truth will never ally itself with falsehood.
Even if all the world should be against me,
Truth must prevail in the end. ”

-Swami Vivekananda

Prof. Arun K. Grover
Vice Chancellor

Panjab University
Chandigarh

ਸੰਦੇਸ਼

ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਤਮਸੇ-ਮਾ-ਜਯੋਤਿਰਗਮੇਯ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਲੋਗੋ ਚਾਨਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਚਾਨਣ, ਮਨਾਂ ਦਾ ਚਾਨਣ, ਸੋਚਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਦਾ ਚਾਨਣ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ, ਦੇਸ਼, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਤੁਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਹਰ ਕਾਰਜ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅਥਾਹ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਸ਼ ਦੀ ਪਾਣ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਲੀਕ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀਆਂ ਦੇਣ ਦੀ ਉਮਰ ਹੈ, ਭਵਿੱਖੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਬੁਣਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਉਸਾਰੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪੁੰਗਰਨ ਦੀ ਉਮਰ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪੁੰਗਰਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਛਪ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਜ਼ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਧੀਆ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ 'ਤੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸੇਧ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਗੇ। ਉਸਾਰੂ ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਭ ਇਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ 'ਤੇ ਮੁਬਾਰਕਾਂ।

ਅਰੁਣ ਕੁਮਾਰ ਗਰੋਵਰ

Dean of University Instructions

**Panjab University
Chandigarh**

M e s s a g e

I am happy to learn that Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh is publishing its annual magazine “Jawan Tarang” for the session 2015-16.

Departmental magazine gives an opportunity to the students to express their thoughts and aspirations.

India is at the cusp of change and the youth of this country is to lead this transition. The youth must be sensitized to the changing expectations of society in the fast changing globalized environment. Further, the contribution of great social reformers and patriots like Swami Vivekananda, Mahatma Gandhi, Subhash Chander Bose, and Bhagat Singh, who became impact making change agents, should be the benchmark for the young minds to successfully lead change.

My heartiest congratulations to Department of Youth Welfare for this endeavour and I wish the publication a grand success.

Dinesh K. Gupta

Joint Secretary

**Association of
Indian Universities**

M e s s a g e

It is indeed a great pleasure that Department of Youth Welfare, Panjab University Chandigarh, is publishing the third edition of its annual Magazine “Jawan Tarang” for the session 2015-16. This magazine is the best platform for the student community to express their thoughts, ideas, emotions and feelings. This gesture will not only help to strengthen the identity of the students but will also churn out the latent writing talent. The writings of the Magazine exhibit that our youth is aware of human values, individuality as well as the whole Universe.

I congratulate and wish the publication of “Jawan Tarang” Annual Magazine a great success!

Sampson David

ਸੰਦੇਸ਼

ਸਿਲੇਬਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਰਮ ਧਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਆਕਤਿਤਵ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਸਾਰੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਉਪਰਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਸਫਲਤਾ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਣ। ਸਾਡੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਕਾਰਜਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਨੌਜਵਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੁਪਨੇ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਯੁਵਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਮੇਲੇ, ਯੁਵਕ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਕਾਰਜਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਸਲਾਨਾ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਉਡਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਦੁਆ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਚੰਨ ਉੱਕਰੇ, ਤਾਰੇ ਡਲਕਣ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਲਿਸ਼ਕੇ। 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਦੇ ਇਸ ਅੰਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ
ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ

ਆਰ ਐਸ ਝਾਂਜੀ
(ਸੰਪਾਦਕ)

ਸੰਦੇਸ਼

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਦਾ ਅਗਲਾ ਅੰਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮਾਨਯੋਗ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਰੁਣ ਕੁਮਾਰ ਗਰੋਵਰ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਅਤੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ ਇਹ ਵਿਭਾਗ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਕਲਾਤਮਿਕ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਅਵਸਰ ਮੁਹਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵਡੇਰੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚਲੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਕਾਰਜ ਵਜੋਂ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਵਡਮੁੱਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਲਈ ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਅਜੋਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਜ਼ ਭਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਰ ਤੋਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੁਝਵਾਨ ਹੋਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼/ਸਮਾਜ ਲਈ ਚੰਗੇ ਸੁਪਨੇ ਵੇਖ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵੀ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਾਮਨਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਬੁਲੰਦ ਹੌਸਲੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਅਜਿਹਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਆਮੀਨ।

ਆਰ ਐਸ ਝਾਂਜੀ
ਆਰ ਐਸ ਝਾਂਜੀ

ਮੈਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਹੀਮ ਰੋਕੇ
ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ੀਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਰੋਕੇ
ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨੀਰਤ ਅਸੀਰ ਰੋਕੇ

ਅਸੀਸ ਮੇਰੀ, ਦੁਆ ਹੈ ਮੇਰੀ
ਇਹ ਹੀਰੋ ਹਿਰ ਦੀ ਸਦਾ ਹੈ ਮੇਰੀ
ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਰਕਸ਼ ਦੇਣੇ
ਅਮਾਮ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਰਕਸ਼ ਦੇਣੇ
ਸਰੀਰਾਂ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇਣਾ
ਸਮੇਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸੰਭਾਲ ਦੇਣਾ
ਰਿਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਰਿਸ਼ਾਮ ਠੇਢੇ
ਕਿਤੇ ਨ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਰਾਖ ਠੇਢੇ

ਮੈਂ ਬਿਹਤਰੇਂ ਬਿਹਤਰੀਰ ਰੋਕੇ
ਮੈਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਹੀਮ ਰੋਕੇ
ਸ਼ਹੀਦ ਪਾਤਰ

ਤਤਕਰਾ

ਰਚਨਾ	ਰਚਨਾਕਾਰ	ਕਾਲਜ ਦਾ ਨਾ	ਪੰਨਾ ਨੰ.
ਨਸ਼ਾ - ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਨਿਵਾਰਨ	ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ	ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ-11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	1
ਨਸ਼ੇ ਅਤੇ ਯੁਵਾ-ਪੀੜ੍ਹੀ	ਸਿਮਰਜੀਤ ਕੌਰ	ਐਮ. ਐਮ. ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਗਿਦੜਬਾਹਾ	4
ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ	ਦੀਕਸ਼ਾ	ਐਮ. ਬੀ. ਬੀ. ਜੀ. ਆਰ. ਜੀ. ਸੀ. ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਮੰਸੋਵਾਲ	8
ਅੰਧਕਾਰ	ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ	ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ 11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	10
ਧੀਆਂ	ਕਮਲੇਸ਼	ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਅਬੋਹਰ	12
ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ	ਸੁਖਦੀਪ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ, ਮੋਗਾ	13
ਮਾਂ	ਮਨਬੀਰ ਕੌਰ	ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	14
ਧਰਮ	ਸੁਖਦੀਪ ਕੌਰ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ, ਮੋਗਾ	15
ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ	ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਬਾਦਲ	16
ਧੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ	ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਮੁਕੇਰੀਆਂ	17
ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੌਦਾ	ਪੂਜਾ	ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ 42, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	19
ਹੱਥੀਂ ਲਾਇਆ ਬੂਟਾ	ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ	ਐਸ. ਜੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਸਾਇੰਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ, ਜਗਰਾਓਂ	23
ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹੱਕ	ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ	ਐਸ. ਐਮ. ਐਸ. ਕਰਮਜੋਤ ਕਾਲਜ, ਮਿਆਣੀ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	27
ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ	ਸੁਖਪਾਲ ਕੌਰ	ਐਸ. ਡੀ. ਐਸ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਲੋਪੋਂ, ਮੋਗਾ	29
ਰਿਸ਼ਤੇ	ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ	ਐਸ. ਡੀ. ਐਸ. ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਲੋਪੋਂ, ਮੋਗਾ	30
ਬੁੱਝਦੇ ਦੀਵੇ	ਪੂਜਾ	ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼, ਸੈਕਟਰ 42, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	32
ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ	ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ	ਜੀ. ਟੀ. ਬੀ. ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਸੂਹਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	35
ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ	ਨਵਦੀਪ ਕੌਰ	ਬਾਵਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਐਡ. ਕਾਲਜ, ਮੁਕਤਸਰ	37
ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦਾ ਗੀਤ-I		ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	38
ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦਾ ਗੀਤ-II		ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਮੋਗਾ	39

उड़ान में ही रहो	डॉ. नीना मेहता	स्टाफ संपादक (हिन्दी)	40
पंजाब में प्रवास की अंधी दौड़	ज्योति ओहरी	सरकारी कॉलेज, होशियारपुर	41
नारी स्वतंत्रता	राजन	रीजनल इंस्टीट्यूट ऑफ इंग्लिश सेक्टर-32, चंडीगढ़	43
औरत की जिन्दगी	शरण कुमार झा	डी.ए.वी कॉलेज, मलोट	44
नौजवान देश के भविष्य के निर्णायक	सबीना खातून	एम.टी.एस.एम. कॉलेज फॉर वूमेन, लुधियाना	45
Joint Family	Vaishali Passi	L.R.D.A.V. College, Jagraon	48
Clean and Green India (Swachh Bharat)	Anchal	G.G.D.S.D. College, Haryana	50
Declining Social Values	Chinmayi Mehta	D.A.V. College, Sec.10, Chandigarh	51
“Use of Mobile Phones in Educational Institutions Curse or Boon”	Dimple Kapoor	Govt. College of Education, Sector-20, Chandigarh	53
Clean India	Anuradha Khera	D.A.V. College of Education, Abohar	55
Meaning Without Means	Simranjeet Kaur	Govt. College for Girls, Ludhiana	56
Daughters 'Sun of the house'	Kanika	S.G.G.S. Khalsa College, Mahilpur	58
Environment	Devendra S. Chaudhary	P.G. Govt. College Sec.11, Chd.	60
“Care of Senior Citizens in Society”	Anamika Kunra	Arya Collage, Ludhiana	66
Let's Dream and New Dream	Mahima Goel	Govt. College for Girls, Ludhiana	68
Tree	Ritu Raag Kaur	P.U.S.S.G.R.C. Hoshiarpur	69
The Mug in Blood	Ishan Mittal	S.A.C.C.M. Ludhiana	70
Photo Section	--	--	71-88
Department of Youth Welfare - Annual Report			89
Results of 57 th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival			94
Recipients of Panjab University Roll of Honor-2015-16			104
Winners of the Panjab University Zonal Trophies- 2015-16			105
Youth Welfare Activities Orientation Workshop – A Report			106
FORM IV (See Rule 8)			110

ਨਸ਼ਾ - ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਨਿਵਾਰਨ

ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼
ਸੈਕਟਰ-11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦਾ ਆਤਮਾ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤੇ ਜਾਂ ਜੰਗ ਲੜੇ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿਓ। ਜਵਾਨੀ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੋਖਲਾ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਲੜਖੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਹਨੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਸਿਰਫ ਨੌਜਵਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਰ ਵਰਗ ਪੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਮਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਈ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਰੀਬ 11 ਰਾਜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਇਲਾਕਾ, ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਇਲਾਕਾ ਅਤੇ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਵਰਗੇ ਰਾਜ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲਿਪਤ ਹਨ। ਮੈਡੀਕਲ ਨਸ਼ੇ ਅਤੇ ਭੰਗ ਆਦਿ ਹੋਰ ਕਈ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਅੱਜ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਅਮਸਾਨ ਤੋਂ ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਡੂੰਘੀਆਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ। ਆਓ, ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਕਾਰਨਾਂ ਉੱਤੇ।

ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਸੇਵਨ ਸਿਰਫ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਜਾਂ ਮਦਿਰਾ ਦਾ ਸੇਵਨ ਸਿਰਫ ਰਾਜੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਲੋਕ ਇਸਦਾ ਸੇਵਨ ਆਪਣੀ ਬਕਾਨ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਫੀਮ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਡਲੀ ਚਾਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਮਰਦ ਤਾਂ ਕੀ, ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ 'ਚ ਵਰਤੋਂ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਕਰਕੇ, ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਝੂਟੇ ਲੈਣ ਲਈ, ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭੱਜਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਅੱਜ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਕੂਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੁੰਦਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕੱਲ੍ਹ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਰ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਪਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੁੱਲ ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚੋਂ 73.5% ਨੌਜਵਾਨ ਇਸ ਕੋਹੜ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸਪਤ-ਸਿੰਧੂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਜਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ-ਤੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਕਦੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਆਢਾ ਲਾਇਆ, ਕਦੇ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਿਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਜਰੀ। ਕਦੇ ਸੈਂਟਰ ਦਾ ਮਤਰੇਈਆਂ ਵਰਗਾ ਰਵੱਈਆ ਜਰਿਆ। ਨਕਸਲੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਖੂਨੀ ਚੁਰਾਸੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤੂੰਬਾ-ਤੂੰਬਾ ਲਾਸ਼ਾਂ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਜਰੀਆਂ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਪਰੰਤੂ ਅੱਜ ਇਸਦੀ ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਦਰਿਆ ਖਤਰੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਸਾਡੇ ਨੇਤਾ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੰਭੀਰ ਹਨ?

ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਚੋਣਾਂ, ਵੋਟਾਂ, ਰੈਲੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਸਲਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਭੁੱਕੀ ਅਤੇ ਪੋਸਤ ਖੰਡ ਵਾਂਗ ਵਿੱਕਦੇ ਹਨ। ਮੱਧ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਫੀਮ ਅਤੇ ਪੋਸਤ ਦੇ ਕਨੂੰਨੀ ਫਾਰਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਮੌਤ ਥੋਕ ਵਿੱਚ ਵਿੱਕਦੀ ਹੈ, ਸਵਾਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਲਾਈਸੈਂਸ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੀ ਅੱਜ ਕੋਈ ਸੰਤ, ਮਹਾਤਮਾ, ਸੰਸਥਾਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸੰਗਠਨ ਇਸ ਕੋਹੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦਾ ਵਿਖਦਾ ਹੈ?

ਸਾਡੇ ਸਿੱਖਿਆਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਆ ਰਿਹਾ ਨਿਘਾਰ ਵੀ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵੱਧ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਹਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਵਿਹਲਾ ਦਿਮਾਗ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਘਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕਾਰਨ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਪਾੜਾ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਬੋਝ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਟ ਦੀ ਖੇਡ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਸ਼ੂਮੀਅਤ ਖੋਹ ਲਈ ਹੈ। ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਭਖ ਰਹੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਲਈ ਉਹ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਅਰਾਮ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਸਰਵਣ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਮਾਂ ਇੱਛਰਾਂ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਲੇਬਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ।

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਢਾਂਚਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੋਹਾਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਬੱਚਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਕੱਲੇਪਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗਲਤ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਡਰ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤਨਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਸੇਵਨ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਿੱਚ ਸਹੇਜ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਧਾਗਾ ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ਾਬ ਨਾਲ ਖੁਰਨ ਲੱਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਰੂਪੀ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿੰਡਣ ਤੋਂ ਕੌਣ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਜੇ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਗ਼ੈਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਮਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਸਦੀ ਡੁੱਬਦੀ ਆਰਥਿਕ ਬੇੜੀ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ, ਮਹਿੰਗੀ ਖਾਦ, ਬੀਜ, ਡੀਜ਼ਲ-ਪੈਟਰੋਲ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਹੈ। ਉੱਤੇ ਇਸਦੀ ਖੋਖਲੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜਵਾਨੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਹਾਲੋਂ-ਬੇਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਬਾਰਡਰਾਂ ਤੋਂ ਟਨਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕਦੇ ਹੈਰੋਇਨ, ਕਦੇ ਸਮੈਕ ਅਤੇ ਅਫੀਮ ਲੰਘਦੀ ਹੈ। ਦਿਨੇ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਰੈਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਡਦੇ ਹਨ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹੀ ਪੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੇਟੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬ ਵੰਡਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਟੀਵੀ ਚੈਨਲ ਦੇ ਸਰਵੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਕਿ ਕਦੇ ਮਾਰਸ਼ਲ ਕੌਮ ਦੇ ਖਿਤਾਬ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ਼ੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਅੱਜ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਖਪਤ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ ਇੱਕ 'ਤੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਠੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਸੈਂਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਨਹੀਂ? ਕੀ ਇਸ ਸੈਂਸ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਅੱਗੇ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਡੀਕਲ ਸਟੋਰਾਂ 'ਤੇ ਮੌਤ ਵਿਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਖਲੇ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕਦੇ ਕਸਰਤਾਂ ਕਰਦੇ, ਕਬੱਡੀਆਂ ਖੇਡਦੇ, ਮੁੰਗਲੀਆਂ ਫੇਰਦੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਿੰਜਾਂ, ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਲਣੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਅੰਦਰ ਘਿਓ, ਮੱਖਣ, ਦੁੱਧ-ਮਲਾਈਆਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦੌੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਕੇ, ਜੋ ਹੋ ਸਕੇ, ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਆਪਣੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਿੱਖਿਆਤੰਤਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ-ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਣ ਲਾਇਕ ਬਣਾਵੇ ਜੋ ਕਿ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ। ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਤ ਚੈਕਿੰਗ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਕੈਂਪ ਲੱਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬਾਰਡਰਾਂ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਵਾਈਆਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਉਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਅੱਜ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵੋਟ ਪਾਈਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਵੋਟਾਂ ਬਦਲੇ ਕੁਝ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸਮਾਨ ਅਸੀਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕੁਰੀਤ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਤਸਕਰੀ ਦੇ ਗੌਰਖ-ਧੰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਵੀ ਸ਼ੱਕੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਤੁਰੰਤ ਡਾਕਟਰ ਜਾਂ ਮਾਹਿਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸੋ ਜੇਕਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਸਮਝ, ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ, ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਵਿਦਿਅਕ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਹੀ ਇਸ ਗੰਧਲ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਾਰਿਸ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ, ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੇਜ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕਣ।

ਨਸ਼ੇ ਅਤੇ ਯੁਵਾ-ਪੀੜ੍ਹੀ

ਸਿਮਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਐਮ. ਐਮ. ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਗਿਦੜਬਾਹਾ

ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ ਰਹਿਬਰੋ
ਰੁੜ੍ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਾ ਲਓ ਰਹਿਬਰੋ
ਇੱਥੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਚੱਲੀਆਂ ਕਈ ਤੱਤੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ
ਹਾਲੇ ਹੰਝੂ ਵੀ ਨਾ ਸੁੱਕੇ ਪੁੱਤ ਗਵਾ ਲਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਵਾਂ
ਭੁੱਲੇ ਭੱਟਕਿਆਂ ਤਾਈਂ ਗੱਲ ਲਾ ਲਓ ਰਹਿਬਰੋ
ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ ਰਹਿਬਰੋ

ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਜਿਸਨੂੰ ਕਦੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਨੋਖੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਅੱਜ ਉਹੀ ਦੇਸ਼ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੱਜ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਮਾਵਾਂ-ਧੀਆਂ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਭੈੜਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਸ਼ਾ ਦਿਨ-ਦੁੱਗਣੀ ਰਾਤ ਚੌਗੁਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਕਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, “ਇਹ ਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ, ਹੱਸ ਹੱਸ ਮਖੌਲਾਂ ਕਰਨ ਮੌਤ ਨੂੰ, ਟੈਂਕ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਿਸੇ ਦੀ”। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਭਰੂਆਂ ਲਈ ਕਦੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਦੇ ਬਾਂਕੇ ਗੱਭਰੂ, ਮਸਤ ਅੱਲ੍ਹੜ ਮੁਟਿਆਰਾਂ।” ਹੁਣ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਅਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੱਸ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ।

ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਸਟਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਖਪਤ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਨਾਂ ਪਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਗਿਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਰਸ, ਭੁੱਕੀ, ਗਾਂਜਾ, ਪੋਸਤ, ਸਮੈਕ, ਹੈਰੋਇਨ ਅਤੇ ਚਿੱਟਾ। ਇਸ ਚਿੱਟੇ ਨੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅੱਜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੱਚੇ ਯਤੀਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿੰਦੀ ਦਾ ਹਾਲੇ ਰੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉੱਤਰਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਨੇਕ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਵੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਘਰ ਉੱਜੜ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਕੀ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੀ ਹੈ? ਜਾਂ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਆਪ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ!

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਜਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਸਾਡੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਈ ਵੀ ਠੇਕੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਦੂਜਾ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੰਡਣ ਵਾਲੇ ਸਮਗਲਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਟੈਂਡਪੋਸ਼, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਦ ਚਖਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਨੌਜਵਾਨ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹੀ ਸਮਗਲਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ-ਪੁੜੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਪੰਜਵੀਂ ਮੁਫਤ ਦੇਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਫਤ ਪੁੜੀ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਰ ਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਦਾ ਅਗਲਾ ਕਾਰਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਸਟਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ-ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਜੋ ਜੀਅ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਪੰਛੀ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਾਨ ਨਿਕਲਨ 'ਤੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਕੋਹੜ ਚੰਦਰਾ ਜਾਨ ਨਿਕਲੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ
ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਚਾਅ ਨਾਲ ਖਾਣ ਜੀ
ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਨੇ ਗੁੱਟਕੇ ਤੇ ਪਾਨ ਜੀ
ਚੀਜ਼ ਇਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਦੱਸ ਯਾਰਾਂ ਬੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ
ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਕੋਹੜ ਚੰਦਰਾ....

ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਛੇੜਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਗੰਢ-ਤੁਪ ਕਰਨੀ। ਹੰਢੇ ਹੋਏ ਨਸ਼ੇਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਚੱਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅੱਲ੍ਹੜ ਮੁੰਡਾ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੀਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗੀ
ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡਾ ਰਾਂਝਾ ਯਾਰ ਪਿਆਰਾ ਏ।
'ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾ', 'ਫੱਟੇ ਚੁੱਕਦੇ' ਤੂੰ ਕੀ ਸੋਚੇਂ
ਵੇਖ ਲੈ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਟੋਲਾ ਯਾਰਾਂ ਦਾ।

ਅਜਿਹੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਫੱਸ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਅੱਜ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਬਾਹਰੇ ਕੁੜੀ-ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਵੇਖ ਕੁੜੀਆਂ-ਮੁੰਡੇ ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਕਾਰਨ ਦੀ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ। ਇਸ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵਰਗ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਡਿਗਰੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਉੱਤੇ

ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਿਨ-ਬਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠਦੇ ਹਨ:

ਕਿੱਥੋਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਕਰ ਲਓ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ
ਬਾਪੂ ਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਚੱਕ-ਚੱਕ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੋਲਾਂ ਮਸੇ ਕਰਾਈਆਂ।
ਮੇਰੀ ਅੱਤ ਗਰੀਬੀ ਨੀ ਬੇਬੇ ਮੇਰੀ ਬੁਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਦਰੀਆਂ
ਲਾਲਚੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਾਡੀਆਂ ਦਿੱਸਣ ਡਿਗਰੀਆਂ ਕਰੀਆਂ।

ਇਹ ਵੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਨੌਜਵਾਨ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਗਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਲਈ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਧਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਅੱਜ ਦੀ ਗਾਇਕੀ। ਸਾਡੀ ਅਜੋਕੀ ਗਾਇਕੀ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਿੱਟੇ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਗਾਇਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਵੇਖੋ:

ਕੁੜੀ ਚਿੱਟੇ-ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀ
ਜੱਟ ਚਿੱਟੇ ਤੇ ਹੈ ਮਰਦਾ।

ਬਾਡਰ ਨੀ ਟੱਪਦਾ ਚਿੱਟਾ
ਮੁੰਡਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਉਡੀਕਦਾ

ਅਫ਼ੀਮ 'ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ “ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਡੰਗਦੀ ਸੀ ਨਾਗਣੀ, ਜਿਸਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਨੀ’। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੁੱਕੀ, ਪੋਸਤ, ਡੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਗੀਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਗੀਤ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ। ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਫਾਂਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਂਜਾਲ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਾ ਫੱਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅੰਜਾਮ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੌਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਜਿੱਥੇ ਲੀਵਰ ਫੇਲ ਹੋਣਾ, ਕੈਂਸਰ, ਸਾਹ ਅਤੇ ਦਮੇ ਦੇ ਰੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਏਡਜ਼ ਵਰਗੀ ਜਾਨਲੇਵਾ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਰਨ ਵੀ ਨਸ਼ੇ ਹੀ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਟੀਕੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੂਈ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਏਡਜ਼ ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨੌਜਵਾਨ ਜਦੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਟੀਕੇ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਿਹਰੇ ਦੀਆਂ ਲਾਲੀਆਂ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਬਿਨਾਂ ਗਿਣੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਜੋ ਖਾਂਦੇ ਨੇ
ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਵਾਨੀ ਸਾੜੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਟੀਕਿਆਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨੇ ਚੂਸ ਲਏ
ਲਾਲੀਆਂ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਛਾਣੀਆਂ।

ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲੇ-ਭਟਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਤਾਂ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਵੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ:

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਸ਼ਾ-ਰੋਕ ਕੇਂਦਰ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ 'ਤੇ ਇਲਾਜ਼ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਫਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਖਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਭੁੱਲਿਆ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਮੁੜ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ।

ਦੂਜਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼-ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜੀਵਨੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲੇ। ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੌਵੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਸਾਥੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ “ਚੰਗੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗੇ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜਾ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਭਰੂ ਚੰਗੀਆਂ ਖੁਰਾਕਾਂ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਚਲਦੇ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਫਾਸਟ-ਫੂਡ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਖਾਣਗੇ, ਤਾਂਹੀ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਸਕਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਲੱਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ।

ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੋ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗੀ ਕਿ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਇਸ ਹੜ੍ਹ ਨੇ ਸਾਡੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਹਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਜਵਾਨੀ ਸਾਡਾ ਭਵਿੱਖ ਹੈ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਰੋਲ-ਮਾਡਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕੋਹੜ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ

ਦੀਕਸ਼ਾ

ਐਮ. ਬੀ. ਬੀ. ਜੀ. ਆਰ. ਜੀ. ਸੀ. ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਮੰਸੋਵਾਲ

ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਖਲਾਕੀ ਫਰਜ਼ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣ, ਆਚਰਣ, ਸਾਡਾ ਬੋਲਚਾਲ ਆਦਿ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ-ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਵੇਸ਼ ਨਾ ਰੱਖਣਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਲਗਾਓ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ ਸ਼੍ਰੀਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਕੱਟਿਆ। ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਨਾ ਤਾਂ ਦਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਬੱਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕੰਮ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਤਾਂ ਪੁੱਛੇ ਹੀ ਨਾ। ਕੀ ਹਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਆਦਰ, ਛੋਟਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਰੁੱਖੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ।

ਸਾਡੀਆਂ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਪਛਾਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਰੁਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸ਼ਾਇਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਇੰਝ ਬਿਖਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉੱਤੇ ਫ਼ਖ਼ਰ

ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਸਕਣ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਗਲਤ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਪੈ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਭਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਆਦਿ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਜਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਰਤਵਾਂ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਜਾਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

ਭਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਰਗੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਗੁਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਡਿੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਗਲਤ, ਉਹ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਗਲਤ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ, ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦੇਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਲੋਕ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥਾਂ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਆਮ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਫਾਲਤੂ ਸਮਾਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿਆਦ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਦਰ ਦਰ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅੱਜ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਅੱਜ ਦੀ ਯੁਵਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੈਤਿਕ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਨੌਜਵਾਨ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਮਹੌਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਕੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਘਰ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਬੱਚੇ ਖੁਦ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ। ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲਣਾ, ਹਿੰਸਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜਿਹੇ ਆਦਰਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਆਦਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਹ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੰਧਕਾਰ

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼
ਸੈਕਟਰ 11, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿਹਲੀ ਬੈਠੀ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ
ਆਖਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅੰਧਕਾਰ।
ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਨਾ ਹੋਣਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ
ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਡਰਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂ ਗੰਵਾਰ।

ਅੰਧਕਾਰ ਹੈ ਡਰ ਦਾ ਸੋਮਾ
ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਰ ਬੱਚਾ ਡਰਦਾ ਹੈ।
ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਵੇਖ ਕੇ
ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਸਭ ਕਹਿੰਦੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ
ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਗੁੱਥੀ ਮੈਂ ਸੁਲਝਾਵਾਂ।
ਚਮਚਮਾਉਂਦੀਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ
ਅੰਧਕਾਰ ਮੈਂ ਲੱਭ ਲਿਆਵਾਂ।

ਪਰ ਮੈਂ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਦੀ ਉਸ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀ
ਜੋ ਰਾਤ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਨੇ।
ਇਹ ਅੰਧਕਾਰ ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾ ਜਾਂਦਾ
ਤਾਂ ਚਾਨਣ ਵੀ ਵੇਖ ਨਾ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ।

ਮੈਂ ਪਹੁੰਚੀ ਇੱਕ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ
ਇੱਕ ਨੰਨ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਬੱਚੀ ਖੜੀ ਸੀ।
ਇੱਕ ਅੱਧਖੜ੍ਹ ਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ
ਗੰਦੀ ਅੱਖ ਉਸ 'ਤੇ ਅੜੀ ਸੀ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚੀ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ
ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਕੰਜਕ ਪੂਜੀ ਸੀ।
ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਕੁੱਖੋਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਈ
ਧੀ ਜੋ ਜੰਮੀ ਦੂਜੀ ਸੀ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚੀ ਇੱਕ ਪੰਡਾਲ ਵਿੱਚ
ਜਿੱਥੇ ਬਗਲਾ ਭਗਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਭਾਸ਼ਨ।
ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਖਾ ਕੇ
ਕਰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ।
ਫਿਰ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਹੱਲੇ।
ਥੱਕ ਗਈ ਸਾਂ ਤੁਰਦੀ ਹੌਲੇ-ਹੌਲੇ।

ਇੱਕ ਸਰਵਣ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਗਾਲੀ।
ਪੇਟ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੀ ਅੱਜ ਖਾਲੀ ਸੀ ਥਾਲੀ।

ਦਿਲ ਦੁੱਖਦਾ ਸੀ ਮੇਰਾ ਫਿਰ ਕੀਤੀ ਤੁਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ
ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਸੀ ਵੱਧ ਸੋਚਣ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ।
ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਮੈਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਝੁੱਗੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਜਿੱਥੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੇ ਕਦੇ ਨਾ ਝਾਤ ਸੀ ਮਾਰੀ।

ਫਿਰ ਪਹੁੰਚੀ ਮੈਂ ਸੋਹਣੇ ਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ।
ਇੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਜੋ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ ਖਿੱਚ।

ਜੋ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਸਨ।
ਮਨ ਸੀ ਝੂਠਾ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਖੋਟ ਸਨ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ
ਜਿਸਦੇ ਘਰ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਭੁੱਖੇ ਸਨ।
ਦਾਲ, ਚਾਵਲ ਤੇ ਆਟਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦੇ
ਰਾਸ਼ਨ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ 'ਚੋਂ ਮੁੱਕੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚੀ ਪੁਲ ਨਦੀ ਦੇ
ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ ਛਾਲ।
ਅਣਗਿਣਤ ਡਿਗਰੀਆਂ ਝੋਲੇ ਦੇ ਵਿੱਚ
ਪਰ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਨਾ ਮੁੱਕੀ ਸੀ ਭਾਲ।

ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਡਰ ਗਈ ਸੀ ਮੈਂ
ਵੈਣ ਦੁੱਖਦਾਈ ਕੰਨੀ ਸੀ ਪੈ ਰਹੇ।
ਭਰਾ ਨੇ ਭਰਾ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲਈ
ਇਹੀ ਸਨ ਲੋਕ ਸਭ ਕਹਿ ਰਹੇ।

ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵੇਖੀ
ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕੌਰਵ ਤੇ ਪਾਂਡਵ ਸਾਂ।
ਖੁਦ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅੰਧਕਾਰ ਫੈਲਾਉਂਦੇ
ਖੁਦ ਹੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂਡਵ ਸਾਂ।

ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋਗੇ ਇਹ ਕੁੜੀ ਹੈ ਕਮਲੀ
ਕਿਹੜੀ ਇਹ ਕਰਦੀ ਹੈ ਗੱਲ।
ਲਿਖਣ ਬੈਠੀ ਸਾਂ ਅੰਧਕਾਰ ਬਾਰੇ
ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ।

ਭਰ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਸਭ ਮੈਂ
ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ ਸੀ।
ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਪਰ ਬਿਨ ਚਾਨਣ ਦੇ
ਅੰਧਕਾਰ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਸਵੇਰਾ ਸੀ।

ਅੰਧਕਾਰ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹਨੇਰਾ ਹੈ
ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਨ।
ਨਾ ਹੀ ਸੱਚ ਦਿਸਦਾ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ
ਨਾ ਹੀ ਸੱਚ ਸੁਣਦੇ ਨੇ ਕੰਨ।

ਇਹ ਜੋ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿੱਚ
ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਉਹ ਅੰਧਕਾਰ।
ਜੋ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਨਿਘਲ ਜਾਂਦਾ ਸਭ ਨੂੰ
ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗੰਵਾਰ।
ਮੈਂ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀ ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਧੋਤੀ।
ਕਦੇ ਮੇਰੀ ਨੀਅਤ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਖੋਟੀ।
ਕਦੇ ਤਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਟੇਗਾ ਹਨੇਰਾ।
ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਮਨਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਸਵੇਰਾ।

ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਲਵੋ
ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁਦ 'ਚੋਂ ਦੂਰ ਭਜਾਉਣਾ।
ਸ਼ੁਰੂ ਖੁਦ ਤੋਂ ਕਰਕੇ
ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣਾ।

ਬਣ ਮੋਮਬੱਤੀ ਜੇ ਖੜ੍ਹਨਾ ਤਾਂ ਹਵਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ।
ਜੇ ਕੋਈ ਪਹਿਲ ਕਰੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਟੋਕਣਾ।

ਇਸ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਤਾਰਾ ਹੀ ਬਥੇਰਾ।
ਚਾਨਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰ ਜਾਵੇ ਹਰ ਪਾਸੀਂ ਬਸੇਰਾ।
ਕਲਮ ਮੇਰੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਸੱਚ ਅਜਾਈਂ ਨਾ ਜਾਵੇ।
ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਸ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੂਰ ਭਜਾਵੇ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੋ।
ਡਰ ਕੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਲੁੱਕ ਜਾਵੇ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਓਹਲੇ।

ਧੀਆਂ

ਕਮਲੇਸ਼

ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਅਬੋਹਰ

ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰਾਂ ਕੀ ਧੀਆਂ ਦੀ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਡੋਲ ਨੀਹਾਂ ਦੀ
ਇਹ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਡਲੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ਨੇ
ਇੰਝ ਜਾਪੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ
ਬੱਸ ਧੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈਆਂ ਨੇ
ਰੱਬਾ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਾਂ ਤੇਰਾ
ਤੂੰ ਧੀਆਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਬਣਾਈਆਂ ਨੇ
ਠੰਡੀਆਂ-ਤੱਤੀਆਂ ਸਭ ਵਾਵਾਂ
ਧੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਭ ਝੁਲਾਈਆਂ ਨੇ
ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਆਖਾਂ ਮੈਂ
ਵਾਹ ਰੱਬਾ!

ਧੀਆਂ ਕਿਆ ਖੂਬ ਬਣਾਈਆਂ ਨੇ।

ਢਹਿ ਕੇ ਵੀ ਇਹ ਉੱਠਦੀਆਂ
ਕਦੇ ਨਾ ਇਹ ਬਿਖਰਦੀਆਂ
ਸਗੋਂ ਸਹਿ-ਸਹਿ ਚੋਟਾਂ ਜੱਗਦੀਆਂ
ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਜਾਣ ਨਿੱਖਰਦੀਆਂ।

ਕਦੇ ਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਛਾਂ ਕਰਦੀ
ਕਦੇ ਹੀਰ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਦੀ
ਕਦੇ ਕਰਦੀ ਵੀਰ ਦਾ ਸਿਰ ਵੀ ਉੱਚਾ
ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਚਰਿੱਤਰ ਸੁੱਚਾ
ਜੋ ਬਾਪ ਦੀ ਪੱਗ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ ਬਣਦੀ
ਰੱਬਾ ਐਸੀ ਧੀ
ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜੰਮਦੀ!

ਜਦ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਕਿਲਕਾਰੀ ਕੂਕੇ ਇਸ ਧੀ ਦੀ
ਤਦ ਕਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖ ਰੋ ਪੈਂਦੀ
ਕਈ ਭਰਦੇ ਹਾਮੀ ਏਸ ਜੀਅ ਦੀ
ਬਚਪਨ ਹਸ ਖੇਡ ਕੇ ਲੰਘਦਾ
ਜਦ ਹੁੰਦੀ ਭੋਰਾ ਕੁ ਉਤਾਹ ਨੂੰ
ਝਟ ਪਰਦਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੰਗ ਦਾ
ਆਉਂਦਾ ਜਦੋਂ ਜਵਾਨੀ ਪਹਿਰਾ
ਕਈ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਇਹਦੇ ਸਿਰ ਬੰਨ੍ਹਦਾ।

ਜਦ ਆਉਂਦਾ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜ
ਤਦ ਲੈਂਦੀ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਹੇੜ
ਤਦ ਨੂੰਹ ਮਾਂ ਦਾਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ
ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਖੁਸ਼
ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੁੱਖ 'ਚ ਖੁਦ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲੈਂਦੀ।

ਕਦੇ ਧੀ ਫਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਸੁੱਟੀ ਸੀ
ਅੱਜ ਧੀ ਅਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ
ਮਾਂ ਭਾਗੋ, ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਰਾਣੀ ਵਾਂਗ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਸੌਂਪ ਗਈ
ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ, ਸੁਨੀਤਾ ਵਿਲੀਅਮਜ਼
ਵਰਗੇ ਰੰਗ ਵੀ ਇਸਨੇ ਮਾਣੇ
ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤਾਂ ਸਮਝ ਗਏ
ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਬੈਠੇ ਕਈ ਅਣਜਾਣੇ
ਕੌਣ ਹੈ ਇਹਦਾ ਭਲਾ ਸੋਚਦਾ
ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਇਹ ਜਾਣੇ
ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਇਹ।

ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ

ਸੁਖਦੀਪ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ, ਮੋਗਾ

ਕਦੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਇਹ ਤੁਕ ਉਚਾਰੀ ਸੀ।
 ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵੱਸਿਆ ਉਦੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸੀ।
 ਅੱਜ ਉਸੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨੌਚ ਸੁੱਟਿਆ ਏ।
 ਉਹਦੇ ਅੱਲੇ ਜਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਖਰੌਚ ਸੁੱਟਿਆ ਏ।
 ਅਸੀਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੱਜ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ।
 ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇਂਦੀ ਜੋ ਹਵਾ ਵੀ ਗੰਧਲਾ ਦਿੱਤੀ।
 ਨਾੜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਲਾ ਮਿੱਟੀ ਉਜਾੜ ਸੁੱਟੀ।
 ਅਸੀਂ ਮਸੂਮ ਜਿਹੇ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਲਾਟ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਸੁੱਟੀ।
 ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ, ਛਾਂ ਦਿੰਦੇ, ਰੁੱਖ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਕੇ।
 ਫਲ-ਫੁਲ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਬਣ ਕੇ।
 ਪਰ ਜੀਵਨ ਦਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ।
 ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਨਾਨਕ ਜਿਹੇ ਪੀਰ ਰਹੇ।
 ਪੰਛੀ ਮਸੂਮ ਜਿਹੇ ਜੋ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਉਂਦੇ ਨੇ।
 ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ ਉਹ, ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਨੇ।
 ਉਹਨਾਂ ਮਸੂਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਡੇਰੇ ਖੋਹ ਰਹੇ ਹਾਂ।
 ਕਰ ਕਤਲ ਕੁਹਾੜਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਭਾ ਸਵੇਰੇ ਖੋ ਰਹੇ ਹਾਂ।
 ਕਦੇ ਸੋਚ ਕੇ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਸਿਰ ਧੜ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜੇ।
 ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋਵੇ ਤੇ ਲੱਖ ਤੋਂ ਕੱਖ ਹੋ ਜੇ।
 ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿੱਕਾਂ ਚੀਰ, ਉਦਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਜੋ।
 ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੀਵ 'ਚੋਂ ਪਏ ਤੇਲ ਘਟਾਉਂਦੇ ਉਹ।
 ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।
 ਪਰ ਐਸਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਭ ਨਾਸ਼ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।
 ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੋ ਹਥਿਆਰੀਂ ਜੰਮਦਾ ਏ।
 ਬਿਰਲੇ ਤੇ ਟਾਟੇ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਸਚਿਆਰੇ ਜੰਮਦਾ ਏ।
 ਹੁਣ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਏ ਸਿਰ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਸੋਚਣ ਦਾ।
 ਜੀਵਨ ਦੀ ਡੋਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬੋਚਣ ਦਾ।
 ਫਿਰ ਲੰਘੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਪਛਤਾਵਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ।
 ਵਆਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇ ਨਾ ਤਾਂ ਦਾਅਵਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ।
 ਹੁਣ ਉੱਠੋ ਲੋਕੋ ਵੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ।
 ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਆਬਾਦ ਕਰੋ।

ਮਾਂ

ਮਨਬੀਰ ਕੌਰ

ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

ਅੱਜ ਕਲਮ ਮੇਰੀ ਹੈ ਥਿੜਕੀ ਹੋਈ
ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਅੱਜ ਇਹ ਚਾਹਵੇ ਨਾ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖੀ
ਜੋ ਭੁੱਲ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਾਵੇ ਨਾ।

ਇੱਕ ਮਾਈ ਸੀ ਬੜਾ ਰੋ ਰਹੀ
ਇੱਕ ਸੋਹਣੇ ਜਿਹੇ ਬੂਟੇ ਅੱਗੇ।
ਝੁਕੀ-ਝੁਕੀ ਜਿਹੀ ਤੁਰਦੀ ਸੀ
ਮੈਨੂੰ ਬੇਬਸ 'ਤੇ ਉਦਾਸ ਲੱਗੇ।

ਹੌਸਲਾ ਕਰ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਲਿਆ
ਮਾਏ ਕੀ ਦੁੱਖ ਲੱਗਾ ਤੈਨੂੰ ਨੀ।
ਨਿਢਾਲ ਹੋਈ ਤੂੰ ਜਾਪੇਂ ਨੀ
ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨੀ।

“ਮੈਨੂੰ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤਰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ
ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਲਾ ਗਏ।”
ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੁਗਾੜਾ ਵੱਜ ਗਿਆ
ਬੋਲ ਕੰਨੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਪਿਘਲਾ ਗਏ।

ਮਾਈ ਸੀ ਫਿਰ ਬੋਲ ਪਈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਨੀ।
“ਤੇਰਾ ਖਰਚਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ,
ਰਹਿ ਛੋਟੀ ਕੋਲੇ ਜਾ ਕੇ ਨੀ।”

ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਉਹਨੂੰ ਮਾਏ ਨੀ,
ਤੇਰੇ ਹੱਕ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਭੁਗਤੇ ਨੀ।
ਤੈਨੂੰ ਚੱਲ ਕਚਹਿਰੀ ਲੈ ਚੱਲਾਂ
ਤੇਰੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਦੇਖੀਂ ਝੁੱਕਦੇ ਨੀ।

ਇਹ ਬੋਲ ਮੇਰੇ ਸੁਣ ਮਾਈ ਉਹ
ਅੱਗ-ਅੱਗ ਸੀ ਹੋ ਉੱਠੀ।

“ਜਾ ਜਾ ਚੁੱਪ ਕਰ ਤੁਰ ਜਾ ਨੀ”
ਬੋਲੀ ਉਹਦੀ ਸੀ ਰੁੱਖੀ।

“ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਬੜਾ ਈ ਸਾਊ ਏ,
ਉਹ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਦੀ ਉਂਗਲੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨੀ।
ਉਂਝ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖੇ ਨਾ
ਬੱਸ ਅੱਜ ਹੀ ਬੋੜਾ ਲੜਿਆ ਨੀ।”

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਸੀ ਤੱਕ ਰਹੀ
ਮਾਏ! ਕੀ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ ਏ।
ਤੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਤੈਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ
ਤੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੁੱਤ-ਪੁੱਤ ਲਾਇਆ ਏ।

“ਨੀ ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਨਿਆਣੀ ਏਂ
ਨਾ ਸਮਝੇਂ ਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਕੁੜੇ।
ਬੱਸ ਪੁੱਤਰ ਮੇਰਾ ਵੱਸਦਾ ਰਹੇ”
ਇਹ ਕਹਿ ਮਾਈ ਦੇ ਹੱਥ ਜੁੜੇ।

ਮਨ ਪੀੜ੍ਹ-ਪੀੜ੍ਹ ਹੋ ਉੱਠਿਆ ਸੀ
ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਜੀ।
ਘਰੋਂ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੀ
ਹਾਲੇ ਵੀ ਪੁੱਤ ਪਿਆਰਾ ਜੀ।

ਫਿਰ ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ
ਇਹਨੂੰ ਹੀ ਠੰਢੜੀ ਛਾਂ ਕਹਿੰਦੇ।
ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਤੱਤੀ ਨਾ 'ਵਾ ਲੱਗੇ
ਤਾਂ ਹੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੇ।

ਸੱਚ ਸਿਆਣਿਆਂ ਆਖਿਆ ਏ
ਬੜਾ ਸਤਰਾਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਟੁੰਭਦੀਆਂ ਜੀ।
ਪੁੱਤ ਕਪੁੱਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ

ਮਨਬੀਰ ਮਾਵਾਂ ਕੁਮਾਵਾਂ ਨਈਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੀ।

ਧਰਮ

ਸੁਖਦੀਪ ਕੌਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ, ਮੋਗਾ

ਰੱਟ ਧਰਮਾਂ-ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਓ ਵੇ।
 ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੀ ਵਸਤ ਫੜਾਉਣ ਵਾਲਿਓ ਵੇ।
 ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਲਿਤਾੜ ਸੁੱਟਿਆ ਏ।
 ਹੱਸਦੇ ਵੱਸਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਲੀਂ ਉਜਾੜ ਸੁੱਟਿਆ ਏ।
 ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਘਰ ਆਪਣੇ ਭਰਦੇ ਹੋ।
 ਨਿੱਤ ਧਰਮ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹੀ ਚੌਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਦੇ ਹੋ।
 ਕਦੇ ਸੋਚ ਕੇ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹਤਿਆਰੇ ਹੋ।
 ਸਾਥੋਂ ਰੋਟੀ ਖੋਹੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਬਣਦੇ ਸਚਿਆਰੇ ਹੋ।
 ਕਈ ਅਬਲਾ ਨਾਰੀਆਂ ਰੋਜ਼ ਧਰਮ ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਨੇ।
 ਕੁਝ ਰੁਲਣ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਿੱਲੀ ਸੜਦੀਆਂ ਨੇ।
 ਬਗ਼ਾਵਤ ਬਣੀ ਜਵਾਨੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲ ਜਾਵੇ।
 ਸੰਗ ਪੁਖਦੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਦੇ, ਸੜ ਬਾਰੀਂ ਫੁੱਲ ਜਾਵੇ।
 ਉਮੀਦਾਂ, ਉਡੀਕਾਂ, ਸੱਧਰਾਂ ਹਰ ਵਾਰੀ ਮਰ ਜਾਵਣ।
 ਤੁਸੀਂ ਮਹਿਲੀਂ ਵੱਸਦੇ ਹੋ ਘਰ ਸਾਡੇ ਸੜ ਜਾਵਣ।
 ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਭਾਈ ਹੱਥੋਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾ ਏ।
 ਫਿਰ ਬਿਨਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਤੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਲੜਦਾ ਏ।
 ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਮਰਦੀ ਏ।
 ਸੁਣ ਧਰਮਾਂ ਵਾਲਿਓ ਵੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹਾੜੇ ਕੱਢਦੀ ਏ।
 ਉਹ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੋ ਕਾਤਿਲ ਜੰਮਦਾ ਏ।
 ਭੁੱਖੇ ਹੱਥੋਂ ਖੋਹ ਰੋਟੀ ਤੱਕੜੇ ਹੱਥ ਖੰਮਦਾ ਏ।
 ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸਹਿ ਲਿਆ ਏ।
 ਤੁਹਾਡੇ ਦਿੱਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ ਵੀ ਰਹਿ ਲਿਆ ਏ।
 ਇੱਕੋ ਅਸਲੀ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਸਹਿੰਦਾ।
 ਛੱਡ ਕੇ ਘਰ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਜੋ ਨਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਬਹਿੰਦਾ।
 ਹੁਣ ਜਾਗੋ ਲੋਕੋ ਵੇ, ਧਰਮ ਪਛਾਣ ਲਈਏ।
 ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਜੀਣਾ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਇਹ ਠਾਣ ਲਈਏ।
 ਫਿਰ ਲਹਿਰ ਨਾ ਸਕਣਗੇ ਘਰ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੇ।
 ਪਰ ਪਤੜੜ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਦਿਨ ਆਉਣ ਬਹਾਰਾਂ ਦੇ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ

ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਬਾਦਲ

ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ
ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਵੇ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ
ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ
ਨਵੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਘੜਦਾ
ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਵੇਖ ਉਸਦਾ
ਚਿਹਰਾ ਖਿੜਦਾ
ਮੁਸਕਾਨ ਜਿਹੀ ਆਉਂਦੀ।
ਅੱਜ ਖਿੜਦਾ ਚਿਹਰਾ
ਕਦ ਮੁਰਝਾ ਗਿਆ
ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ
ਹੁਣ ਨਾ ਰਿਹਾ ਉਹ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਰੰਗ
ਜਿਸਨੂੰ ਵੇਖ ਚਿਹਰਾ ਖਿੜਦਾ ਸੀ
ਆਖਿਰ ਕਿਉਂ ਹੈ ਕਿਸਾਨ ਇੰਨਾ ਤੰਗ!

ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਭਾਰੀ ਪੰਡ ਨੇ
ਦਬਾ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ
ਆਖਿਰ ਸਿਲਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ਮੌਤ ਦਾ
ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ
ਮੱਖੀ ਹੈ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀ ਆਈ
ਜਿਸ ਨੇ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ
ਕੀਤੀ ਤਬਾਹੀ
ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਢਾਹ ਜਿਹੀ ਲੱਗੇ
ਖੌਰੇ ਕਿਹੜੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗੇ
ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ
ਰੋਜ਼ ਖ਼ਬਰ ਆਵੇ ਖ਼ੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀ
ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚੀਸ ਉੱਠੇ

ਕੀ ਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਰੰਗਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ
ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਹਰ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ
ਖਾਣ ਲਈ ਅੰਨ ਪਹੁੰਚਾਵੇ
ਅੱਜ ਉਹੀ ਅੰਨਦਾਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ
ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ
ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਘਾਣ
ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਲਕਦਾ
ਆਪਣਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਜਹਾਨ
ਬੇਸ਼ਕ ਆਖੀ ਜਾਈਏ ਅਸੀਂ
ਮੇਰਾ ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ
ਉੱਚੀ ਹੈ ਇਸਦੀ ਸ਼ਾਨ
ਪਰ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰੁਲਦਾ ਫਿਰ ਵੀ
ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ।

ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਟਣ ਪਾਉਂਦਾ ਏ
ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਕੇ
ਫਿਰ ਵੀ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ
ਬਦਲ ਨਾ ਸਕੇ ਆਪਣੀ ਤਕਦੀਰ
ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਕਿਸਮਤ
ਉਸ ਡਾਢੇ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥ ਆਈ
ਮਿਹਰ ਕਰੀਂ ਦਾਤਿਆ!
ਇਸ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਮਾਣੇ ਉੱਤੇ
ਜੋ ਹੈ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ
ਮਿੱਟੀ 'ਚੋਂ ਜੀਵਨ ਜੰਮੇ
ਪਰ ਵਾਰ ਜਾਵੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ।

ਧੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਮੁਕੇਰੀਆਂ

ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਦੋਂ-ਕਦੋਂ
ਤੂੰ ਕੀ ਕੀ ਕੌਲ ਨਿਭਾਇਆ!
ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਘੜੀ
ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਇਆ।
ਹਰ ਪਲ ਨਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਾਏ ਤੂੰ
ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਾ ਪਾਇਆ।

ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਦ ਧੀ ਬਣ ਕੇ
ਤਾਂ ਭੈਣ ਦਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ
ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਹਰ ਪਲ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਹੈ ਮਿਲਿਆ
ਧੀ ਹਿੱਸੇ
ਕਿਉਂ ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ
ਧੀ ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਬੇਸ਼ਕ ਬਿਗਾਨਾ ਧਨ ਹਾਂ
ਕੁਝ ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਵਧਾਇਆ
ਵਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਦੀ ਰੌਣਕ ਹਾਂ ਮੈਂ
ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਅੱਜ ਰੁਵਾਇਆ

ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਵਾਂਗ ਚੰਨ 'ਤੇ
ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ
ਪਰ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣ ਕੇ
ਗਿਆਨ ਵੰਡਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸਜਾਇਆ

ਹੋਰ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕੁਝ ਕਮੀਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ
ਪਰ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ੌਂਕ
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਸਮਾਇਆ

ਤੂੰ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ
ਮੇਰੇ ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦੀ ਏਂ
ਇਹ ਸਮਾਜ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਮੈਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਆਇਆ

ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈਆਂ 'ਤੇ ਰੋਕਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ
ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਬਾਬਲਾ
ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾ...

ਇਹ ਸ਼ੌਂਕ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਏ
ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਇਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸਮਝਾਵਾਂਗੀ
ਧੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ
ਇਹ ਬੋਲ ਪੂਰੇ ਕਰ ਜਾਵਾਂਗੀ
ਥਾਂ-ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਜੋ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਵਾਂਗੀ

ਬਾਬਲ ਮੇਰੀ ਨਾ ਸੁਣੀ ਇੱਕ ਵੀ
ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਡੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾ
ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਘਰ
ਤਾਂ ਪਤਨੀ ਤੇ ਨੂੰਹ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ

ਹਰ ਪਲ ਜੋੜ ਰੱਖਿਆ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ
ਪਰ ਕੋਈ ਨਾ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰ ਪਾਇਆ
ਹਰ ਪਲ ਸੀਤਾ ਵਾਂਗ
ਆਪਣੇ ਰਾਮ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਨਵਾਸ ਕਟਾਇਆ

ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰਹੀ ਇਕੱਲੀ
ਨਾ ਲਵ-ਕੁਸ਼ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਪਾਇਆ
ਸੀਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ
ਪਰ ਸੀਤਾ ਵਰਗੀ ਧੀ
ਪਤਨੀ ਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ

ਦੇਖ ਲਿਆ ਮੈਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ
ਹਰ ਇੱਕ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ
ਪਰ ਅਗਨ ਪਰੀਖਿਆ ਵਾਲਾ ਦੌਰ
ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਆਇਆ।

ਫਿਰ ਵੀ ਧੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਬਾਬਲਾ
ਕੋਈ ਨਾ ਕਰ ਪਾਇਆ
ਧੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅੱਗੇ ਜਾ
ਪਤਨੀ, ਨੂੰਹ ਮਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਏ

ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇੱਕ ਧੀ
ਦੋ-ਦੋ ਵੰਸ਼ ਚਲਾਉਂਦੀ ਏ

ਇੱਕ ਧੀ ਮਾਰ ਕੇ ਤੁਸੀਂ
ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਮਾਰ ਜਾਂਦੇ ਓ

ਦੇਖ ਤਮਾਸ਼ਾ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ
ਇੱਕ ਧੀ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਏ
ਇੱਕ ਧੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ
ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਧੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹੋ
ਉਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਧੀ ਨਹੀਂ
ਬਲਕਿ ਪੂਰਾ ਸੰਸਾਰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਮੇਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਵਾਜ਼ ਰਲਾਓ
ਧੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ
ਜਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਪਿਆਰ ਸ਼ੋਹਰਤ ਨੂੰ
ਉਵੇਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੋ

ਪ੍ਰੀਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਹੈ ਕਹਿੰਦੀ
ਧੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ।

ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੌਂਦਾ

ਪੂਜਾ

ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼
ਸੈਕਟਰ 42, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੀਪੋ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਬਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨ 'ਤੇ ਜਾ ਪਈ। ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਘੁੰਮ ਗਿਆ, ਜੋ ਕੁਝ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹ ਸਹਿੰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਖਰ ਇਹ ਜਖ਼ਮ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੀਪੋ ਦਾ ਪਤੀ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲੇਟ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਰੱਜਿਆ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਆ ਕੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਛੋਟੀ-ਮੋਟੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕੁੱਟ ਸੁੱਟਦਾ। ਇਦਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਨੇ ਇੱਕ ਧੁਖਦਾ ਹੋਇਆ ਕੋਇਲਾ ਦੀਪੋ ਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਗਰਮ ਕੋਇਲੇ ਨਾਲ ਪਿਆ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਤਾਂ ਦੀਪੋ ਦੀ ਮਾਂ ਮਰੀ ਤੇ ਵੀ ਤਰਸ ਨਾ ਖਾਧਾ। ਦੀਪੋ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦਿਨ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਦੀਪੋ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਫ਼ੋਨ ਆਇਆ, “ਦੀਪੋ! ਭੈਣੇ ਮੇਰੀਏ, ਜਲਦੀ ਆ ਜਾ। ਮਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਆ ਕੇ ਕਰ ਲੈ ਆਖਰੀ ਵਾਰ।” ਦੀਪੋ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਹਟਕੋਰੇ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸਾਹ ਨਾਲ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਵੀ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਧਾਹਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਚੀਖਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਫੋਨ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਜਦ ਦੀਪੋ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾ’ਜੀ, ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੁੰਦਾ, ਆ ਜਾਓ। ਮਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਐ,” ਤਾਂ ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ “ਸਾਲਿਆ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਫੇਰ! ਤੈਥੋਂ ਤੇਰੀ ਇੱਕ ਮਾਂ ਨੀ ਸੰਭਦੀ, ਮੈਂ ਠੇਕਾ ਲਿਆ ਓਹਦਾ! ਸਾ...ਲਾ!” ਕਹਿ ਕੇ ਫੋਨ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ।

“ਸਾਲੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਭੰਨ ਦੇਊਂ, ਜੇ ਉੱਧਰ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਲਿਆ ਤਾਂ” ਫਿਰ ਉਹ ਦੀਪੋ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਪਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਦੀਪੋ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਹੀਨਾ ਸਿਸਕੀਆਂ ਅਤੇ ਹਟਕੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਕੁੱਕਰ ਦੀ ਸੀਟੀ ਵੱਜੀ। ਦੀਪੋ ਇਕਦਮ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਲੂਣਾ ਦੇ ਕੇ ਜਗਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤ੍ਰਿਪ-ਤ੍ਰਿਪ ਕਰਦੇ ਹੰਝੂ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਬਣੇ ਜਖ਼ਮ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ 'ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗੇ।

“ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਆ। ਜਲਦੀ ਖਾਣਾ ਦੇ।” ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਰ ਕੇ ਜੱਸੀ ਸਿੱਧਾ ਡਾਈਨਿੰਗ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ।

“ਹੋ ਗਈ ਤਿਆਰ ਮੇਰੀ ਧੀ ਰਾਣੀ!” ਮਾਂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੀਆਂ ਤੇ ਆ ਕੇ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਆਹ ਕੀ ਮਾਂ! ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਕਿਵੇਂ?”

“ਬੱਸ, ਜੱਸੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਿਆਜ਼..” ਮਾਂ ਨੇ ਗੱਲ ਅਧੂਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੀਆਂ।

“ਬੱਸ ਮਾਂ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਿਆਣੀ ਥੋੜ੍ਹਾਂ? ਕਿਉਂ ਬੀਤੇ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਰੋਨੀ ਰਹਿੰਨੀ ਐਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿਉਂ ਸਹਿੰਦੀ ਏਂ ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੇਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚਲੀ ਗਈ?” ਸਵਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਆ ਕੇ ਜੱਸੀ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ

ਪੂੰਝੇ।

“ਕਿਵੇਂ ਜਾਵਾਂ। ਨਾ ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਜੋਗਾ ਛੱਡਿਆ, ਨਾ ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਨੇ।”

“ਕਿਉਂ ਮਾਂ?” ਜੱਸੀ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੈ ਜੱਸੀ, ਉਹ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

“ਉਹ ਕੀ ਮਾਂ!” ਜੱਸੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ।

“ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਸੌਂਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।”

“ਕਿਉਂ ਮਾਂ?” ਜੱਸੀ ਨੇ ਮਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ।

“ਤੇਰਾ ਪਿਓ ਸ਼ਰਾਬੀ ਤੇ ਨਸ਼ੇੜੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦਾ ਉਸਨੂੰ। ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ” ਮਾਂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ, “ਮੇਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਕਤਲ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜੱਸੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲੇ ਬੈਗ ਚੁੱਕੀ ਬੈਂਕ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਈ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਰਹੀ।

“ਲੈ ਯਾਰ ਜੱਸੀ, ਸਾਈਨ ਕਰ।” ਕਾਗਜ਼ ਚੁੱਕੀ ਉਸਦੇ ਸਾਈਨ ਕਰਾਉਣ ਸ਼ਿਵ ਉਸ ਕੋਲ ਆਇਆ।

“ਅੱਜ ਫੇਰ!”

“ਹਾਂ। ਯਾਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਐਸ. ਡੀ. ਓ., ਕੁਰਸੀ ਕੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਬੈਂਕ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੋਂ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।”

“ਤੇ ਤੂੰ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪੈਨਾਂ...” ਜੱਸੀ ਨੇ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੱਸ ਪਈ।

“ਯਾਰ ਜੇ. ਈ. ਦੀ ਤਾਂ ਜੂਨ ਈ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੱਲ, ਖਾਣੇ ਵੇਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ।”

ਜੱਸੀ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਸਨ। ਸ਼ਿਵ, ਜੱਸੀ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਨਦਾਨੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ।

“ਚੱਲ ਜੱਸੀ ਖਾਣਾ ਖਾਈਏ,” ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ, “ਕੀ ਭੋਜਿਆ ਆਂਟੀ ਨੇ ਅੱਜ?” ਜੱਸੀ ਨੇ ਡੱਬਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡੱਬਾ ਉਸ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੋਭੀ ਦੇ ਪਰਾਂਠੇ ਸਨ, “ਗੋਭੀ ਦੇ ਪਰਾਂਠੇ। ਖਾਸ ਤੇਰੇ ਲਈ। ਤੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਨੇ ਨਾ!” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜੱਸੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ, “ਸ਼ਿਵ, ਕੱਲ ਜਦ ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੌਣ ਮੇਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲ ਰੱਖੂ? ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਖਾਨਦਾਨ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਏ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਧੀਆਂ ਵਿਆਹੁਣੀਆਂ ਇੱਕ ਗੀਤ। ਨਿੱਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਕਦੀਆਂ ਨੇ।”

ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਜੱਸੀ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਚੱਲ ਝੱਲੀ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਥੋੜ੍ਹਾ। ਚੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਬੋਲ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੋਚ। ਖਾਣਾ ਖਾ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ।”

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜੱਸੀ ਘਰ ਗਈ ਤਾਂ ਪਿਓ ਦੀ ਲਮਕਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਜੱਸੇ...! ਜੱਸੇ ਪੁੱਤ!”

ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਾਪੂ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਪਿਓ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਕਦਰ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈਂਦੀ।

“ਹਾਂ ਬਾਪੂ।”

“ਹੈਅ...!! ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ, ਕਿੱਡੀ ਵੱਡੀ ਹੋ ਗਈ। ਰਿਸ਼ਤਾ ਰੁਸ਼ਤਾ ਕਰਾਉਣਾ ਕਿ ਨਾ!”

ਜੱਸੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲਿਓਂ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਝੁਣਝੁਣੀਆਂ ਦੌੜ ਗਈਆਂ। ਬਾਪੂ ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ, “ਚੱਲ ਮੁੰਡਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਣੈ, ਫਟਾਫਟ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾ।”

ਜੱਸੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਿ ਸਕੀ। ਬੱਸ ਆ ਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋ ਪਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਦੀਪੋ ਕੁਝ ਕਹਿ ਸਕੇ, ਬਾਪੂ ਦੀ ਫੇਰ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਦੀਪੋ ! ਉਰੇ ਆ ਕੇਰਾਂ।”

ਜੱਸੀ ਤੇ ਦੀਪੋ ਸਹਿਮ ਗਈਆਂ।

“ਹਾਂਅ... ਜੀ...!” ਦੀਪੋ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਦੇਖ ਦੀਪੋ! ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਮੁੰਡਾ ਵੇਖਣ ਆ ਰਿਹੈ ਇੱਕ। ਜਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਓਹਨੂੰ। ਜੇ ਕੋਈ ਗੜਬੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵਿਚਾਰ ਲਈਂ। ਸਮਝੀ ਨਾ!” ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਗੱਚ ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਵੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਧਮਕੀ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਦੀਪੋ ਅਤੇ ਜੱਸੀ ਦੋਹਾਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜੱਸੀ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਦੀਪੋ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਮੁੰਡਾ ਆਇਆ। ਜੱਸੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤੁਰਦੀ ਉਸ ਕੋਲ ਆਈ। ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੱਥਰ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਮੁੰਡਾ ਨਿਰਾ ਸੁੱਕਾ ਟਾਂਡਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਡਰਨਾ... ਕਾਲਾ ਸ਼ਾਹ, ਲੜਖੜਾਉਂਦੀ ਚਾਲ, ਮੈਲੇ ਕਪੜੇ, ਖਿੰਡਰੇ ਵਾਲ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ।

ਜੱਸੀ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਸਰ, ਇੰਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਇਸਤੋਂ! ਬੱਸ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੇ। ਪਿਓ ਦਾਦੇ ਦੀ ਬਥੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐ। ਪੈਸਾ ਅੱਗ ਲਾਇਆਂ ਨੀ ਮੁੱਕਦਾ। ਨਾਲੇ ਖਾਊ, ਨਾਲੇ ਥੋਨੂੰ ਖੁਆਊ।”

“ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਪੁੱਤ!” ਜੱਸੀ ਦਾ ਪਿਓ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਖਿੜ ਗਿਆ। ਜੱਸੀ ਤੇ ਦੀਪੋ ਦੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਕੱਢੇ ਅਤੇ ਜੱਸੀ ਦੇ ਪਿਓ ਵੱਲ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ, “ਆਹ ਲਓ, ਐਡਵਾਂਸ।”

ਪਿਓ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਏ। ਜੱਸੀ ਅਤੇ ਦੀਪੋ ਜਿਵੇਂ ਪੱਥਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਸਾਰੀਆਂ

ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕ ਗਈਆਂ। ਜੱਸੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਡਿੱਗਦੇ ਹੰਝੂ ਕਦੇ ਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਜਾ ਚੁੰਮਦੇ ਤੇ ਕਦੇ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ।

ਬਾਪੂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆ। ਇੰਨੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰਝਾਏ ਚਿਹਰੇ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰ ਗਿਆ, “ਕੀ ਹੋਇਆ।”

ਉਸਦੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਦੀਪੋ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਪਈ, “ਪੁੱਤ, ਸਾਡੀ ਜੱਸੀ ਵਿਕ ਗਈ।”

ਮਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਜੱਸੀ ਦੇ ਸੌਂਦੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਧਰਤੀ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਸੁੱਝਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇ, ਕੀ ਕਰੇ। ਬੱਸ ਚੁੱਪ-ਚਪੀਤਾ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰਹਿ ਗਏ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਵ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕੁਝ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਸਾਈਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ। ਦੋਹਾਂ ਚੁੱਪ ਸਨ। ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਪਿੱਛੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੱਸੀ ਨੇ ਚੁੱਪ-ਚਪੀਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਸਾਈਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਆਖ਼ਿਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਹਨੇਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਲੀਆਂ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਮਹਿੰਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁੱਭ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਜਖ਼ਮ 'ਤੇ ਲੂਣ-ਮਿਰਚਾਂ ਛਿੜਕੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਜਿਸਮ 'ਤੇ ਲੱਦੇ ਗਹਿਣੇ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੇਠਾਂ ਬਿਠਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਲਾਲ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਦਮ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਚੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਰੁਕੋ, ਇਹ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।”

ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਅਵਾਜ਼ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਿਵ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਖੜਾ ਸੀ, “ਇਹ ਵਿਆਹ ਜ਼ਬਰੀ ਏ।” ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਨਾਲ ਆਏ ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, “ਸਰ ਜੱਸੀ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਏ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਾਕਾਇਦਾ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਪਿਓ ਇਸਦਾ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਹ ਵੇਖੋ, ਸਾਡੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪੇਪਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜੱਸੀ ਦੇ ਸਾਈਨ ਨੇ।”

ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਦੀਪੋ ਨੇ ਮੌਕਾ ਤਾੜਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਸਰ ਸ਼ਿਵ ਸਹੀ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਵਪਾਰ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਡਰਾ-ਧਮਕਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਧੀ ਦਾ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।” ਦੀਪੋ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ।

“ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ ਆਂਟੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਉਸ ਜੁਆਂ ਖਾਧੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਸਾਈਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਂ,” ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਖੜ ਗਿਆ।

“ਨਾ ਪੁੱਤ। ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਧੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦੇਣਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।”

ਮਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ। ਫਿਰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਵੇਖਦੇ ਸ਼ਿਵ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੱਥੀਂ ਲਾਇਆ ਬੂਟਾ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਐਸ. ਜੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਸਾਇੰਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ, ਜਗਰਾਓਂ

ਪਤੀ ਜੈ ਦੇਵ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸੀ ਪਰ ਕੁਲਵੰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੈਂਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਕੰਮ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕਾਊਂਟਰ ਵਾਲੇ ਬਾਬੂ ਸੁਭਾਸ਼ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੀ। ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਉਹ ਪੈਦਲ ਹੀ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਜਾਂਦੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਿਆਂ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਤੱਕ ਛੱਡ ਆਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਾਹਰ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਕੁਲਵੰਤ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਇੱਕ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਦਰਖ਼ਤ ਹੇਠ ਖੜੇ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਪਈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਸ ਦਰਖ਼ਤ ਕੋਲ ਆਣ ਕੇ ਕੁਲਵੰਤ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕੜਕਦੀ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਸ ਪਿੱਪਲ ਬੱਲੇ ਕੋਈ ਸਕੂਟਰ ਲਾਈ ਖੜਾ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਡਰਦੀ ਹੋਈ ਕੁਲਵੰਤ ਨੇ ਚਾਲ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਟੇਢਾ ਜਿਹਾ ਝਾਕ ਕੇ ਸਕੂਟਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਹਾਲੇ ਸਕੂਟਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਣ ਹੀ ਵਾਲੀ ਸੀ ਕਿ ਸਕੂਟਰ ਵਾਲਾ ਬੋਲ ਉੱਠਿਆ, “ਆਓ ਮੈਡਮ ਕੁਲਵੰਤ ਜੀ!”

ਉਸਦਾ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਲਵੰਤ ਘਬਰਾ ਗਈ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ, ਇਹ ਆਦਮੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਗੌਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਭਾਸ਼ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕਾਊਂਟਰ ਵਾਲਾ ਕਰਮਚਾਰੀ।

“ਆਓ ਬੈਠੋ ਮੈਡਮ ਮੇਰੇ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਛੱਡ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ।” ਸਕੂਟਰ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਭਾਸ਼ ਬੋਲਿਆ।

“ਨਹੀਂ, ਜੀ ਮੈਂ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਧੰਨਵਾਦ।”

“ਚਲੋ ਤਾਂ ਜਾਵੋਗੇ ਪਰ ਗਰਮੀ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਕਿੰਨੀ ਹੈ। ਐਵੇਂ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਸੜਨਾ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕੱਲਿਆਂ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਾ ਲੱਗੇ।”

ਸੁਭਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਲਵੰਤ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਸੋਚਾਂ ਘੁੰਮ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, “ਕਿਤੇ ਸੁਭਾਸ਼ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ! ਨਹੀਂ, ਇਸਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਿਧਵਾ ਹਾਂ। ਉਂਝ ਵੀ ਕਦੇ ਸੁਭਾਸ਼ ਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਐਸੀ-ਵੈਸੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।” ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਇੰਨੀ

ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਸੁਭਾਸ਼ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਬੈਠੀ, “ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੁਭਾਸ਼ ਜੀ!”

“ਹਾਂ ਜੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੁਝ ਖਾ ਪੀ ਚੱਲੀਏ। ਗਰਮੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।”

“ਨਹੀਂ ਜੀ। ਫਿਰ ਕਦੇ ਸਹੀ। ਤੁਸੀਂ ਪਲੀਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਬੱਸ ਇੱਥੇ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਓ।”

“ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਕੁਲਵੰਤ ਜੀ! ਘਰ ਛੱਡ ਆਉਨਾ। ਕਿੱਥੇ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰੋਗੇ।” ਕੁਲਵੰਤ ਦੇ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡਣ ਉਸਦੇ ਘਰ ਤੱਕ ਆ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਇੱਕ ਸਹਿਕਰਮੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਮੋੜ ਦੇਣਾ ਵੀ ਕੁਲਵੰਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਸਹੀ, ਕੁਲਵੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਆਓ ਸੁਭਾਸ਼ ਜੀ। ਹੁਣ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਜਾਣਾ।” ਸੁਭਾਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਫੇਰ ਉਹ ਕੁਲਵੰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ।

ਪਰ ਕੁਲਵੰਤ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਖੜਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਘੰਟਾ ਡੇਢ-ਘੰਟਾ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵੜਦਾ ਸੀ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪਛਾਣ ਗਈ। ਇਹ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਵਿੱਕੀ ਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਵਿਕਾਸ ਘਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿੱਕੀ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡੋਰਬੈੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਬੈੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅਸਤ-ਵਿਅਸਤ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਧੀ ਵਰਸ਼ਾ ਖੜੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਲਵੰਤ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕ ਗਿਆ। ਘਬਰਾ ਕੇ ਉਸਨੇ ਸੁਭਾਸ਼ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਵਰਸ਼ਾ ਨੂੰ ਘੂਰਦੀ ਕੁਲਵੰਤ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਈ ਤਾਂ ਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਈ ਸ਼ਰਾਬ, ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਪੈਕੇਟ ਅਤੇ ਸਿਗਰੇਟਾਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਹੋਸ਼ ਉੱਡ ਗਏ। ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਥੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਦੇ ਬੰਦ ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ, ਕੁਝ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿੱਕੀ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਨੱਸ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਪਾ ਖੋਹ ਕੇ ਕੁਲਵੰਤ ਵਰਸ਼ਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਵਰ੍ਹ ਪਈ, “ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਕਮਜ਼ਾਤੇ! ਕੀ ਖੇਹ ਖਾਧੀ ਤੂੰ ਉਸ ਨਾਲ।” ਉਸਨੇ ਵਰਸ਼ਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਧੱਕੇ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਵਰਸ਼ਾ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਬੈੱਡ ਦੇ ਮੂਧੀ ਪਈ ਰਹੀ। ਕੁਲਵੰਤ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ-ਬਾਲ ਕੇ ਨਰਮ ਪੈ ਗਈ, “ਵਰਸ਼ਾ! ਮੇਰੀ ਧੀ, ਪਲੀਜ਼ ਦੱਸ, ਕੀ ਹੈ ਇਹ!” ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਵਰਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਕਰਕੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਵਰਸ਼ਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਭੜਕ ਗਈ, “ਹੋਣਾ ਕੀ ਐ ਮੌਮ! ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਹੀ ਕੀ ਹੈ! ਮੈਂ ਵਿੱਕੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਨ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਐ! ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਫਤਰੀ ਬਾਬੂ ਦੇ ਮਿਲਨ ਵਿੱਚ?”

ਆਪਣੀ ਧੀ ਵਰਸ਼ਾ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਭਾਸ਼ ਬਾਬੂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸੁਣ ਕੁਲਵੰਤ ਹੱਕੀ-ਬੱਕੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਉਹੀ ਵਰਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਉਸਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ‘ਲਵ ਯੂ ਮੌਮ’ ਕਹਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। “ਨਸ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਤੂੰ!” ਬੱਸ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਘੂਰਦੀ ਇੰਨਾ ਹੀ ਪੁੱਛ ਸਕੀ ਉਸ ਤੋਂ!

“ਹਾਂ। ਥੋੜੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਤੇ ਇੱਕ ਦੋ ਗੋਲੀਆਂ...”

“ਨੀ ਡੈਣੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀਏ... ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਈ ਤੂੰ।” ਕੁਲਵੰਤ ਦਾ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

“ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਆਂ ਮੌਮ ਉਸਨੂੰ। ਉਹ ਜੋ ਕਹੇਗਾ, ਮੈਂ ਉਹੀ ਕਰਾਂਗੀ। ਮੈਰਿਜ ਕਰਵਾਉਣੀ ਆ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ।”

“ਬੱਸ, ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾ। ਕਿਤੇ ਮਰ ਨਾ ਜਾਈਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ।” ਕੁਲਵੰਤ ਗਰਜ ਪਈ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਵਰਸ਼ਾ ਨੇ ਵੀ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਿਆ।

ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਅੱਕੀ ਕੁਲਵੰਤ ਨਹਾਉਣ ਚਲੀ ਗਈ। ਪਾਣੀ ਦਾ ਫੁਹਾਰਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਠੰਢਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਗੁੱਸਾ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ‘ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਮੈਂ। ਹੁਣ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਾਂਗੀ ਇਸਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ! ਕਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਪਾਵਾਂਗੀ ਇਸਦੇ ਕਾਰਿਆਂ ‘ਤੇ।”

ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੂੰ ਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਰਸ਼ਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੱਗਭਗ ਨੱਸ ਕੇ ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਈ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ, ਕੰਬਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀਆਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਵਿਕਾਸ, ਆਹ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹੈਂ ਤੂੰ!” ਮਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਤ੍ਰਹਿ ਗਿਆ, “ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਮੀ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ।” ਲਿਫਾਫਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

“ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਉਰੇ ਫੜ੍ਹਾ ਮੈਨੂੰ, ਦੇਖਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਹੈ ਇਹ! ਨਾਲੇ ਅੱਖਾਂ ਕਿਉਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਤੇਰੀਆਂ! ਵਰਸ਼ਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?” ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚ ਕੁਲਵੰਤ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਵਾਲ ਇਕੱਠੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

“ਉਹ ਤਾਂ ਗਈ ਮੰਮੀ ਜੀ।”

“ਕਿੱਥੇ!”

“ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਦੱਸੀ ਐ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ! ਨਾ ਆਪਣੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਤੇ ਕਿਉਂ ਦੱਸਾਂ?” ਵਿੱਕੀ ਵੀ ਵਰਸ਼ਾ ਵਾਂਗੂੰ ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ ‘ਤੇ ਲਹਿ ਆਇਆ।

“ਆਪਣੀ ਗੱਲ! ਕੀ ਬਕੀ ਜਾਨੈਂ ਤੂੰ!”

“ਤੇ ਹੋਰ। ਤੁਸੀਂ ਘਰੇ ਸੱਦ ਕੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਬੂ ਨਾਲ ਰੰਗਰਲੀਆਂ ਮਾਣੋ। ਵਰਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਦਿਓ ਵਿੱਕੀ ਨਾਲ।”

“ਸ਼ਰਮ ਕਰ, ਮਾਂ ਆਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ।” ਲੱਗਭਗ ਆਪਾ ਖੋ ਕੇ ਕੁਲਵੰਤ ਨੇ ਵਿੱਕੀ ਨੂੰ ਥੱਪੜ ਜੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਲਿਫ਼ਾਫਾ ਖੋਹ ਕੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲਿਫ਼ਾਫੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਗੋਲੀਆਂ, ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਤੇ ਦੋ ਸਰਿੰਜਾਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਖਿੰਡਰ ਗਈਆਂ। ਹੱਕੀ-ਬੱਕੀ ਕੁਲਵੰਤ ਨੇ ਇੱਕ ਸਰਿੰਜ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਕੜਕੀ, “ਆਹ ਕੀ ਐ?”

“ਬੇਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਮੰਮੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਵੇਖ ਹੀ ਲਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਹੀ ਕਰ ਦਿਓ। ਲਾ ਦਿਓ ਇੱਕ ਟੀਕਾ।”

“ਵਿਕਾਸ!” ਕੁਲਵੰਤ ਉਸਦੀ ਬਕਬਕ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਹਿੱਲ ਗਈ ਸੀ, “ਸ਼ਰਮ ਹੈ ਤੈਨੂੰ! ਕਦੇ ਸੋਚਿਐ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਉਨੀ ਆਂ ਘਰ! ਸੋਚਿਐ ਕਦੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪਾਲਿਐ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਡੈਡੀ ਦੀ ਡੈੱਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ!”

“ਛੱਡੋ ਮੰਮੀ ਜੀ। ਵਰਸ਼ਾ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਨਾ ਕੱਢੋ ਹੁਣ। ਨਾਲੇ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਕੋਕੋ, ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਕੋਕੋ ਦੇ ਬੱਚੇ।”

ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਲਵੰਤ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਝੱਲ ਰਹੀਆਂ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ ਗੰਦ ਕਿਵੇਂ ਬਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਰਾਖਸ਼ ਨਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ ਜੋ ਮਾਂ ਵਰਗੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਵੀ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਤੋਂ ਵਿੱਕੀ ਸਰਿੰਜ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਆਣ ਖਲੋਤਾ, “ਵੇਖੋ ਮੰਮੀ, ਵਰਸ਼ਾ ਤਾਂ ਗਈ ਵਿੱਕੀ ਕੋਲ। ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾਂਗਾ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ ਆਪਣੇ ਫਰੈਂਡ ਨਾਲ। ਬੱਸ ਆਹ ਇੰਜੈਕਸ਼ਨ ਲਾ ਦਿਓ ਇੱਕ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਾੜ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਰਹੀ।”

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਕੁਲਵੰਤ ਨੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਸਰਿੰਜ ਫੜੀ ਤੇ ਖਾਲੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਘੂਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਫਿਰ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਗਈ ਤੇ ਸਰਿੰਜ ਭਰ ਲਿਆਈ। ਟੀਕਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨਾੜ ਲੱਭਣੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਛੱਲਣੀ-ਛੱਲਣੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਾੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦੀ ਪਈ।

“ਮੰਮੀ ਗਲ ਵਿੱਚ ਟਰਾਈ ਕਰੋ।” ਡੁੱਬਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕੁਲਵੰਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਰਦਨ ਨੂੰ ਟੋਹਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਨਾੜ ਲੱਭ ਗਈ ਤੇ ਕੁਲਵੰਤ ਨੇ ਟੀਕਾ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਰਦਨ ਵਿੱਚ ਠੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਵਰਸ਼ਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਈ ਤੇ ਮੂਧੀ ਡਿੱਗ ਕੇ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ।

ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਆਕੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇੱਧਰ ਸੁੰਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਕੁਲਵੰਤ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ, “ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਹੱਥੀਂ ਲਾਇਆ ਬੂਟਾ ਪੈਂਦਾ ਵੱਢਣਾ...”

ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹੱਕ

ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਐਸ. ਐਮ. ਐਸ. ਕਰਮਜੋਤ ਕਾਲਜ, ਮਿਆਣੀ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਭਾਦੋਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਰੁਕਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਰਹੀ। ਕਿਣਮਿਣ ਕਿਣਮਿਣ ਮੌਸਮ ਨੂੰ ਸ਼ੀਤਲ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਟਪਕ ਟਪਕ ਬੂੰਦਾਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਡਿੱਗਦੀਆਂ, ਮੇਰੇ ਤਨ ਤੇ ਲਪੇਟੀਆਂ ਟਾਕੀਆਂ 'ਚੋਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਝੁਣਝੁਣੀਆਂ ਛੇੜ ਦਿੰਦੀਆਂ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਪਹਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਬਲਾਕ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਸੀ, ਉਵੇਂ ਦਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਝੀ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਉਹੀ ਟੋਏ, ਉਹੀ ਮਿੱਟੀ-ਗਾਰੇ ਨਾਲ ਭਰੀ ਗਿੱਚ-ਗਿੱਚੀ ਪਹੀ। ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਮੈਂ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਹੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਪਿੰਡ ਦੁਆਲੇ ਬਣੀ ਕੱਚੀ ਤੇ ਚਿੱਕੜ-ਭਰੀ ਫਿਰਨੀ ਵਿੱਚ ਆ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮ ਮੈਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਘਰ ਅੱਗਿਓਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਚੀਖ਼ ਸੁਣੀ, “ਹਾਏ ! ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ।” ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਚਾਚੀ ਬਖਸ਼ੋ ਗਾਰੇ ਵਿੱਚ ਖੁੱਭੀ ਸੜਕ ਦਾ ਉਲਾਂਭਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ, “ਲੱਗਦਾ ਅੱਜ ਨੀ ਬਚਦੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ। ਹਾਏ ਡਾਢਿਆ ਰੱਬਾ ! ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਮੈਂ ਤੇਰਾ !”

ਪੈਰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਮੈਂ ਚਾਚੀ ਕੋਲ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਛੱਡ ਆਇਆ। ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਦਾਸ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬਾਪੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਿਵੇਂ ਆ ਫਸਲ ! ਸਾਰਾ ਤਾਂ ਨੀ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਝੋਨਾ ! ਪੱਲੇ ਪੈ ਜੂ ਕੁਝ ਕਿ ਨਹੀਂ?”

“ਰੱਬ ਆਸਰੇ ਐ। ਦੇਖੋ ਕੀ ਬਣਦਾ।” ਮੈਂ ਵੀ ਹਾਰਿਆ ਜਿਹਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਪੜੇ ਬਦਲਨ ਲੱਗਾ। ਇੰਨੇ ਵਿੱਚ ਘਰਵਾਲੀ ਚਾਹ ਫੜ੍ਹਾ ਗਈ। ਚਾਹ ਗਰਮ ਸੀ। ਕੁਝ ਠੰਢੀ ਹੋਣ ਲਈ ਸਿਰਹਾਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਂ ਪੰਝੀ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਿਆ।

ਲਿਖਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ-ਸਭਾ ਦਾ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਅੱਗੇ ਫਰੋਲਨਾ ਮੇਰਾ ਦਸਤੂਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਗਰਮ ਖੂਨ ਇੱਕ ਹੱਠ ਧਾਰ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਮਾਜ ਬਦਲਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਬਦਲਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਬਦਲਨਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਾਂ।

ਮੇਰੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜੁਝਾਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਹਰ ਸਮਾਰੋਹ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਬੱਸ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀ ਇਸੇ ਬਾਗੀ ਸੋਚ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ-ਫੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਲਜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੀ. ਏ. ਦੇ ਤੀਜੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਭੱਜਨੱਠ ਕਰਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੀਜਾ ਸਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਅੱਗ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਝੰਜੋੜਿਆ। ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ, ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਖਾੜਿਆਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਟੇਜੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸੋਚ, ਮੇਰੇ ਬੋਲ, ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ, ਜਿਮੀਂਦਾਰਾਂ, ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਭਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਤੇ ਖਰੀਦਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੜਕਦਾ। ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਹੋਸ਼ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਾ ਦਬਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੁੰਗਰਦਾ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਟਾ ਉਹੀ ਨਿਕਲਿਆ, ਸੱਚ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ। ਮੇਰੀ ਕਿਸੇ ਕਵਿਤਾ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਾੜੇ-ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਬੰਧ ਦਰਸਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ।

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, “ਡੰਡਾ ਪੀਰ ਏ ਵਿਗੜਿਆਂ ਤਿਗੜਿਆਂ ਦਾ”। ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡੰਡਾ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਨਾ-ਗੂੰਗਾ-ਬੋਲਾ ਬਾਂਦਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਠੰਡਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਜੰਮ ਕੇ ਬਰਫ਼ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਬਰਫ਼ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਗਰਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਮੈਂ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਤਾਸੀਰ ਵਿਖਾਵੇ।

ਪਰ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੰਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਘ ਗਏ।

ਅਚਾਨਕ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਪਰਤਿਆ, “ਸੁਣਦੇ ਹੋ ! ਚਾਹ ਤਾਂ ਠੰਢੀ ਹੋ ਗਈ।”

ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਬੇਸ਼ਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਠੰਢੀ ਚਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਹਰ ਫੂਕ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਸ਼ੁਕਦਾ ਸੀ, “ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਅਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ! ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਸੰਵਿਧਾਨ ! ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹੱਕ !”

ਇਹ ਸਭ ਕਿਤਾਬੀ ਗੱਲਾਂ ਨੇ।

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ

ਸੁਖਪਾਲ ਕੌਰ

ਐਸ. ਡੀ. ਐਸ. ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਲੋਧੋ, ਮੋਗਾ

“ਕੀ ਗੱਲ ਹਰਨਾਮ ਕੁਰੇ! ਇਕੱਲੀ ਬੈਠੀ ਏਂ। ਓਇ ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਰ, ਮੁਲਕ ਦੇ ਕੀ ਹਾਲਾਤ ਹੋਏ ਪਏ ਨੇ।” ਤੇਜੋ ਨੇ ਹਾਕ ਮਾਰ ਕੇ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇਜੋ। ਖੈਰ ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਐ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਸੱਚੀਂ ਈ ਬਾਹਰ ਨੀ ਨਿਕਲੀ।”

“ਨੀ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਆਂ। ਪਰ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਈ ਇਸਦੀ ਬੇਜਤੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਐ।”

“ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀ ਭੈਣੇ। ਕੁਝ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸੋਗੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਪਊ ਤੇਰੀ ਗੱਲ।”

“ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇਸਾਰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਤੀ।”

“ਹਾਅ... ਆਹ ਤਾਂ ਲੋਹੜਾ ਈ ਆ ਗਿਆ ਤੇਜੋ। ਨਾਸ਼ਕਰੇ ਲੋਕ। ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਰਬੰਸਦਾਨੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਹ ਭਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਗਿਆਰਵਾਂ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ ਸੀ।”

“ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਯਾਦ ਈ ਹੋਣਾ ਹਰਨਾਮ ਕੁਰੇ। ਆਪਣੇ ਵੇਲੇ ਲੋਕ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਪੱਕੇ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਐਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਈ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਸੀ? ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਲੈ। ਕੋਈ ਪੀਰ-ਫਕੀਰ ਦਾ ਮੇਲਾ ਨੀ ਸੀ ਛੱਡੀ ਦਾ। ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾਈਦਾ ਸੀ।”

“ਹੋਰ ਕੀ! ਪਰ ਕੀ ਕਹੀਏ, ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਈ ਮਾਰੀ ਗਈ ਆ।”

“ਭਲਾ ਆਹ ਕਰਤੂਤ ਵੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ ਕਿਤੇ! ਕਹਿੰਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਦੇ ਪੰਨੇ ਪਾੜ ਕੇ ਗਲੀਆਂ 'ਚ ਖਿਲਾਰ ਛੱਡੇ।”

“ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂ! ਇਹ ਕਾਰਾ ਕਿਸ ਪਾਪੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਊ ਭਲਾ!” ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

“ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਕਿਸੇ ਕਰਮਾਂ ਮਾਰੇ ਚੰਦਰੇ ਨੇ। ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮਿਲਨਾ ਏ! ਪਰ ਕੇਰਾਂ ਤਾਂ ਪੰਗਾ ਪੈ ਗਿਆ ਨਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾਮ ਲੱਗੇ ਪਏ ਨੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣ ਦਿੰਦੇ ਪਏ ਭੜਕੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ।” ਤੇਜੋ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਮੰਦਭਾਗੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸਾ ਦੱਸਿਆ। ਇੰਨੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਪੋਤਾ ਨੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਆਇਆ, “ਬੇਬੇ ਛੇਤੀ ਆ। ਘਰੇ ਕੋਈ ਆਇਆ ਵਾ।” ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਆਖ ਤੇਜੋ ਉੱਠੀ ਤੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਜਿਵੇਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਲਹਿ ਗਈ, “ਕੀਹਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਊ ਭਲਾ ਇਹ ਕੰਮ!”

ਅਚਾਨਕ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨ ਚੇਤੇ ਆਏ। ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਸਾਰ ਦਿਨ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ, ਕਦੇ ਡੇਰੇ, ਕਦੇ ਮੰਦਿਰ ਤੇ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਸੀਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜਦੀ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਉਸਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੀ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਘੁੰਮਦੀ, “ਨੀ ਮਰ ਜਾਣੀਏ, ਕਦੇ ਘਰ ਵੀ ਵੜਜਿਆ ਕਰ। ਪਰ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਹੱਸ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੰਦੀ। ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਹਰ ਧਰਮ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਾਲੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ‘ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਵੀ ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਆਸਥਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਉਂ ਘਰ ਵੜ ਕੇ ਬੈਠੀ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਭਾਰਤ ਹੈ?

‘ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਉਸਦਾ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਇਕੱਠ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਗਈ।

ਰਿਸ਼ਤੇ

ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ

ਐਸ. ਡੀ. ਐਸ. ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਲੋਪੋਂ, ਮੋਗਾ

“ਲੈ, ਆ ਗਈ। ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਬਹਾਨਾ ਹੈ ਐਵੇਂ। ਪੈਸੇ ਲੁੱਟਣ ਆਉਂਦੀ ਐ ਹਰ ਸਾਲ ਭਰਾਵਾਂ ਕੋਲੋਂ।” ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਮੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਪੈਰ ਘੜੀਸਦੀ ਉਹ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦੁੱਧ ਦੀ ਚਾਹ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਢਹਿ ਪਈ। ਉਸ ਵੱਲ ਟੁਕਰ-ਟੁਕਰ ਦੇਖਦੇ ਤਿੰਨ ਜੁਆਕਾਂ ‘ਚੋਂ ਉਸਦੀ ਧੀ ਬੋਲੀ, “ਮੰਮੀ, ਇਹ ਮਾਮੀ ਹੋਣੀ ਤੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੇ ਐ!”

“ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਐ। ਤੂੰ ਚਾਹ ਪੀ।”

“ਨਹੀਂ ਮੰਮੀ। ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਐ। ਮੈਂ ਆਪ ਸੁਣਿਆ। ਛੋਟੀ ਮਾਮੀ ਕਹਿੰਦੀ, ਆ ਗਈ ਕੰਜਰੀ ਪੈਸੇ ਲੈਣ।” ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਮੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਚੀਸ ਹੋਰ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਗਈ।

ਇੰਨੇ ਵਿੱਚ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ‘ਤੇ ਲੱਗਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਬਾਪੂ ਆਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੰਮੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਝੰਜੋੜਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਭੱਜ ਕੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲੀ ਜਿਵੇਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਤਾਂ ਵੇਖੀ ਸੀ ਉਸਨੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ। ਚਿੱਟਾ ਦੁੱਧ ਵਰਗਾ ਕੁੜਤਾ ਪਜਾਮਾ, ਨੀਲੀ ਪੱਗ, ਪੈਰੀਂ ਜਲਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਧੁਆਂਖਿਆ ਰੰਗ, ਪਾਟਿਆ ਕੁੜਤਾ ਪਜਾਮਾ, ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੋਂ ਸਿਉਂਤਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਪੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਤੋਪੇ ਲਾਏ ਹੋਣ। ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਜੁੱਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਮੈਲਾ ਪਰਨਾ, ਜਿਵੇਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਧੋਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬਾਪੂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕੰਮੇ ਦੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ।

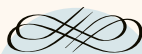
ਬਾਪੂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਇੰਨਾ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?” ਬਾਪੂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਕੰਮੇ ਨੂੰ ਸਕੂਨ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਨਿੱਕੇ ਬਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ‘ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਬਾਪੂ,’ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਿੰਦਗਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

ਕੰਮੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਮ ਘੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਚਿਤਾ ਦੁਆਲੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਵੈਣ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਅੱਜ ਉਸਨੂੰ ਜੰਗਲੀ ਬਿੱਲੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਜਾਪ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਬੇਬੇ ਦੇ ਮਰਨ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੰਮੇ ਢਿੱਡ ਦਾ ਉਬਾਲ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਣੀ ਥੜੀ ‘ਤੇ ਆਣ ਬੈਠੀ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨੇ ਵੀਰ ਅੱਗੜ-ਪਿੱਛੜ ਆਉਂਦੇ ਦਿਸੇ। ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਧਰਵਾਸ ਬੱਝਾ। ਵੱਡੇ ਵੀਰ

ਜੱਗੇ ਨੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਿਆ। ਬੱਗਾ ਅਤੇ ਨਿੰਮਾ ਵੀ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲੇ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਅੱਜ ਕੰਮੇ ਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਨਾ ਨਕਲੀ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਜਦ ਉਸਨੇ ਅੰਦਰ ਭਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਬੋਲਦਿਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿਸਾਬ 'ਚ ਰਹਿਣ' ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਜਿਹੜੇ ਭਰਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਦੇ ਸਨ, ਅੱਜ ਭਰਜਾਈਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਓਪਰਾ-ਓਪਰਾ ਵਰਤਾਓ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ 'ਤੇ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕੰਮੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਜਿਉਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਭਰਜਾਈਆਂ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਦੀਆਂ ਸਨ। “ਕੁੜੇ ਅੱਜ ਕੰਮੇ ਆਈ ਆ, ਕੋਈ ਚੱਜ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਉਨੇ ਆਂ,” ਮਾਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਨੇ ਗੱਲ ਚੁੱਕ ਲੈਣੀ, “ਇੱਕੋ ਤਾਂ ਨਨਾਣ ਆ ਸਾਡੀ, ਉਹ ਵੀ ਮਸੀਂ ਕਦੇ ਆਉਂਦੀ ਆ। ਤੂੰ ਕਹਿ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਅਸੀਂ ਛੱਤੀ ਪਕਵਾਨ ਬਣਾ ਦੇਈਏ।” ਪਰ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਬੇਹੀ ਦਾਲ ਅਤੇ ਸੁੱਕੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਕੰਮੇ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਚੀਸ ਜਿਹੀ ਉੱਠੀ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰੋਟੀਆਂ ਧੱਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸਨ। ਕੰਮੇ ਦਾ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਸਭ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਕਿਹੜੇ ਡਰ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਪਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਿਆ।

ਕੰਮੇ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਰੱਖੜੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਇੱਥੇ ਤਾਂ.... ਸੋਚਦੀ-ਸੋਚਦੀ ਦੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ। ਤੜਕੇ ਉੱਠੀ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਜੱਗੇ ਦੀ ਖਰਵੀਂ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਕੁੜੇ ਜੇ ਰੱਖੜੀ ਰੁੱਖੜੀ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਐ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਬੰਨ੍ਹ। ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਵੀ ਜਾਣਾ।” ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਥਾਣੇਦਾਰ ਅਪਰਾਧੀ 'ਤੇ ਰੋਹਬ ਝਾੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਕੰਮੇ ਨੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਰੱਖੜੀ ਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਉਸਦਾ ਅੰਦਰ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਵਿੱਚ ਭਰਜਾਈਆਂ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਸੜੇ ਜਿਹੇ ਸੂਟ ਅਤੇ ਸੌਂ-ਸੌਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟ ਲਿਆ ਕੇ ਕੰਮੇ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਕੰਮੇ ਕੋਲੋਂ ਰਹਿ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਸੂਟ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰੇ ਤੇ ਤੜਪੀ, “ਭਾਬੀ ਜਦੋਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਪੈਸੇ ਤੇ ਸੂਟ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਨਾ।” ਬੜੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਝੋਲਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈ।

ਬੁੱਝਦੇ ਦੀਵੇ

ਪੂਜਾ

ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼
ਸੈਕਟਰ 42, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਦੀਪੋ ਅਜੇ ਵੀ ਦੀਵੇ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੱਧਮ ਜਿਹੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸਲਾਈਆਂ ਫੜੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉੱਨ ਦੇ ਧਾਗੇ ਘੁਮਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਪਰ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਦੀ। ਉਹ ਦੀਵੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੱਕ ਲੈਂਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀਵੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਖੋਹ ਲਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਉਹਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਉਹਦੀ ਗੋਦੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਹੀ ਤਾੜ ਦਿੰਦੀ, “ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਂਦੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ! ਵੀਹ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਆਇਆ ਕਰੋ। ਚਲੋ ਭੱਜੋ...” ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਡਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਹਿਮੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਡੁੱਸ-ਡੁੱਸ ਕਰਦੀਆਂ ਉੱਥੋਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਖੁੱਜੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਅੱਖੋਂ ਨੀਰ ਵਹਾਉਣ ਲੱਗਦੀਆਂ।

ਦੀਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਇੰਝ ਦੂਰ ਰੱਖਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਅਛੂਤ ਹੋਣ। ਤਾਤਰਿਕ ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਲਈ ਛੂਤ ਦਾ ਰੋਗ ਹਨ। ਦੀਪੋ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਛੋਟੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਭਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, “ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਧੀ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਏ।” ਪਰ ਉਸਦੀ ਸੱਸ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਉਹਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਾਦੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਪੋਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਤਾਹਨੇ ਮਾਰਦੀ, “ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਬ ਕਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦਾਦੀ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਬਖਸ਼ੂ। ਕਦੋਂ ਇੱਕ ਪੋਤਰਾ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੂ। ਧੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਆ, ਇਹ ਤਾਂ ਜੱਗ-ਜਹਾਨ ਦਾ ਬੋਝ ਨੇ।” ਦੀਪੋ ਟੇਢੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਸੱਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਬੇਬੇ ਜੀ ਮੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਥੋਡਾ ਉਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਦੈ, ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਪੋਤਰੇ ਨਾਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਨੇ। ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਾਦੀ-ਦਾਦੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ।” ਪਰ ਦੀਪੋ ਦੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜੀਅ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗਦੀਆਂ।

ਸੱਸ ਦੇ ਕੌੜੇ ਬੋਲ ਦੀਪੋ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੂਲ ਬਣ ਕੇ ਚੁੱਭਦੇ। ਛੋਟੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਤਾਂ ਸੱਸ ਵੈਣ ਪਾਉਣ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਚੀਖੀ ਸੀ, “ਹਾਏ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਥਰ! ਦੋ ਦੋ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਕਿੱਦਾਂ ਸਾਂਭੂ ਮੇਰਾ ਕੱਲਾ ਪੁੱਤ।” ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਭੁੱਲਦੇ।

ਦੀਪੋ ਦੀ ਸੱਸ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਲੈ ਕੇ ਘੁੰਮੀ। ਜਿੱਦਾਂ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ, ਉਦਾਂ ਕਰਦੀ ਪਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਬਣੀ। ਦੀਪੋ ਦਾ ਪਤੀ ਹਰਮੀਤ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ, “ਦੇਖ ਮਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਪੋਤਰੀਆਂ। ਤੂੰ ਸਮਝ...” ਪਰ ਮਾਂ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਕੱਟ ਦਿੰਦੀ, “ਮੇਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੋਤਾ ਚਾਹੀਦੈ।” ਕਦੇ ਕਦੇ ਹਰਮੀਤ ਨੂੰ ਹਰਖ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਦੀਪੋ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੰਦੀ, “ਤੁਸੀਂ ਬੇਬੇ ਜੀ ਅੱਗੇ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਕਰੋ। ਉਹ ਥੋਡੀ ਮਾਂ ਏ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ ਕਰੋ।”

“ਜੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਏ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਮਾਂ ਏ। ਇਹ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ? ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ ਧੀ

ਸਮਝਦੀ, ਨੂੰਹ ਹੀ ਸਮਝਦੀ ਏ।”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ ਨਾ।” ਦੀਪੋ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਹਰਮੀਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁੱਝਦੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦੀਪੋ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ, “ਦੀਪੋ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੋੜ ਕਿਸੇ ਪੁੱਤ ਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੱਸ ਤੇਰੀ ਲੋੜ ਏ। ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇੱਕ ਡੋਰ ਵਿੱਚ ਪਰੋ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਏਂ।” ਉਹ ਇਮੋਸ਼ਨਲ ਹੋ ਕੇ ਆਖਦਾ।

ਦੀਪੋ ਅਤੇ ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਰਾਏ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। “ਦੀਪੋ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਚਾਂਸ ਹੋਰ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ ਪਰ ਰਿਸਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।” ਇਸ ਲਈ ਹਰਮੀਤ ਹੋਰ ਚਾਂਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਡਰ ਜਾਂਦਾ।

ਦੀਪੋ ਦੀ ਗੁਆਂਢਣ ਭੋਲਾਂ ਦੀ ਦੀਪੋ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਸੀ। ਦੀਪੋ ਅਤੇ ਹਰਮੀਤ ਉਸਨੂੰ ਭੂਆ ਆਖ ਬੁਲਾਉਂਦੇ। ਅਕਸਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦੀਪੋ ਦੀ ਸੱਸ ਕੋਲ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਤਾਂਤਰਿਕ ਬਾਬੇ ਦੀ ਦੱਸ ਵੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਪਾਈ ਸੀ, “ਘਰ ਤਾਂ ਭੈਣੇ ਤੇਰਾ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਪਰ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਾਬੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਐ। ਬੜਾ ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ ਦੱਸਦੇ ਐ। ਤੂੰ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਉਸ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾ।”

ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਰਮੀਤ ਨਾ ਭੂਆ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬੇਬੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਆਖਣ ’ਤੇ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਬੇਬੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਬੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਈ। ਜਦ ਉਹ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਤਾਂ ਉੱਥੋਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਾਲੇ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਗਲ ਵਿੱਚ ਮੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਸਿੱਪੀਆਂ-ਮੋਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਲਾਵਾਂ। ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਤੇ ਬੁੱਲ ਕਾਲੇ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਭੁੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਣ ਪਰ ਪੋਤਰੇ ਦੇ ਮੋਹ ਬੇਬੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹੇ ਤੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਹੱਥ ਉਲਾਰ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਡਰਾਉਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬੋਲ ਬੀਬਾ ! ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਏ?”

“ਬਾਬਾ ਜੀ, ਘਰ ਪੋਤਰੀਆਂ ਨਾ ਭਰ ਗਿਐ।” ਦੀਪੋ ਦੀ ਸੱਸ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲੀ।

“ਹੂੰ!” ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸਿਰ ਇੱਧਰ ਤੋਂ ਉੱਧਰ ਮਾਰਿਆ, “ਬੀਬੀ ਤੇਰੀਆਂ ਪੋਤਰੀਆਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਏ। ਇਹਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇ। ਇਹਨੂੰ ਇੱਕ ਹਨੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਰੱਖ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਇੱਕ ਪੁੱਤ ਨਾ ਜੰਮ ਲਵੇ। ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ...।”

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਈ।” ਡਰ ਕੇ ਦੀਪੋ ਦੀ ਸੱਸ ਨੇ ਸਾਧ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚੇ ਹੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ।

ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਸੱਸ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਸਟੋਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਨੇ ਵਿੱਚ ਹਰਮੀਤ ਆ ਗਿਆ, “ਕੀ ਗੱਲ ਦੀਪੋ ! ਕਿਤੇ ਜਾ ਰਹੀ ਏਂ?”

ਦੀਪੋ ਦਾ ਗਲਾ ਇੰਨਾ ਭਰਿਆ ਹੋਸ਼ਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇ ਸਕੀ। ਦੀਪੋ ਦੀ ਸੱਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਹਰਮੀਤ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਭੜਕ ਗਿਆ, “ਮਾਂ ਤੂੰ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਈ ਐਂ? ਹੁਣ ਇਹ ਬਾਬੇ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਕਿਹੜਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੁੜੇ, ਕਦੋਂ ਕਿਹੜਾ ਟੁੱਟੇ!”

ਪਰ ਬੇਬੇ ਨੇ ਇੱਕ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਫਿਰ ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਦੀਪੋ ਬੇਬੇ ਦੇ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਦੇ ਤਾਹਨਿਆਂ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਆਰ ਜਾਂ ਪਾਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਦੀਪੋ ਦਾ ਸਮਾਨ ਸਟੋਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਦੀਵਾ ਜੱਗਦਾ ਸੀ। ਪੰਜ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ। ਦੀਪੋ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਨਾਂ ਭੁੱਲ ਗਈ। ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਛੂਤ ਦਾ ਰੋਗ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਨੌ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀਪੋ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਚੀਸ ਉੱਠੀ। ਮਾਮਲਾ ਸਮਝ ਫੌਰਨ ਹਰਮੀਤ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਥੀਏਟਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ। ਹਰਮੀਤ ਦਵਾਈਆਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਜਮਾਂ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੈਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਬ ਕੀ ਹੋਇਆ?”

“ਦੇਖੋ ਬੇਬੇ ਜੀ। ਮਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਣਾ ਬਚ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ। ਹੁਣ ਚੁਆਇਸ ਤੁਹਾਡੀ ਹੈ।”

ਦੀਪੋ ਦੀ ਸੱਸ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਦੂਰ ਖੜੇ ਹਰਮੀਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਕੁੜੀ ਏ ਤਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ ਪਰ ਜੇ ਮੁੰਡਾ ਏ ਤਾਂ... ਉਸਨੂੰ।” ਸੱਸ ਦੀ ਇਹ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਭੈੜਾ ਲੱਗਾ ਪਰ ਇਹ ਉਸਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਪੋਤਰੇ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਸੱਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਤਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਹਰਮੀਤ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਘਰ ਖਿੰਡਰ ਜਾਵੇ। ਦੋ ਧੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਵੇ, ਉਹ ਵੱਖ। ਪਰ ਇੱਕ ਪੋਤਰੇ ਦੀ ਚਾਹ ਨੇ ਉਸਦੀ ਮੱਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਹੋਰ ਵੀ ਨਿੰਮੋਝੂਣਾ, “ਆਈ ਐਮ ਸੌਰੀ। ਕੇਸ ਵਾਜ਼ ਸੋ ਕੰਪਲੀਕੇਟਡ। ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕੇ। ਤੁਸੀਂ ਫੀਸ ਵਗੈਰਾ ਕਲੀਅਰ ਕਰਕੇ ਡੈੱਡ ਬੌਡੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਮੀਤ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸੱਸ ਦਾ ਵੀ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪੋਤਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਮਾਂ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਜਿਹੇ ਤਿੰਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਲਪ ਉੱਠੀ, “ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇ ਦੀਪੋ। ਮੈਂ ਤੱਤੜੀ ਨੇ ਤੇਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਭੋਰਾ ਕਦਰ ਨਾ ਜਾਣੀ ਮੇਰੀ ਧੀ।”

ਦੂਰ ਇੱਕ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਹਰਮੀਤ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਸੱਸ ਦਾ ਰੋਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਠੱਲ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਏ ਸਨ।

ਫ਼ਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਜੀ. ਟੀ. ਬੀ. ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਸੂਹਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਜਮਗੜ੍ਹ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ, ਮੇਲ-ਜੋਲ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਲੋਕ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਾਵਾਂ, ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਾ ਪਿੰਡ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਮਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ ਜਤਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਤਿੰਦਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਪੱਕੇ ਦੋਸਤ ਸਨ। ਦਿਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਹੱਸਣ, ਖੇਡਣ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ। ਜਤਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਤਿੰਦਰ ਦੇ ਧਰਮ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ। ਦੋਹਾਂ ਦੋਸਤ ਸਨ ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਮ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਘਰਾਂ-ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਸਤਿੰਦਰ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਦੱਸ ਕੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਮਿਲਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਗਲ ਲੱਗਣ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਸੀ ਪਰ ਸਤਿੰਦਰ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਨਾ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ।

ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਾਪਰਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਆਜਮਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੰਮ-ਧੰਦਿਆਂ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਇੰਨੇ ਵੱਧ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਲਈ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਚੀਆਂ। ਲੋਕ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕ ਆ ਕੇ ਆਜਮਗੜ੍ਹ ਵੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਵੇਖਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮਹੌਲ ਵਿਗੜ ਗਿਆ। ਨਵੇਂ ਆਏ ਲੋਕ ਆਜਮਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਦੂਜੇ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੱਟੜ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਰਜਿੰਦਰ ਸੀ ਜੋ ਦੂਜੇ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਧੌਸ ਜਮਾਉਂਦਾ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਸਿਰਫ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣ।

ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਜਮਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਭੜਕਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਜਮਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਫ਼ਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਮਹੌਲ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਸੁਲਗ ਉੱਠਿਆ। ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਤਿੰਦਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸਭ ਵਿਅਰਥ। ਲੋਕ ਰਜਿੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਰ ਕੇ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਸਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ।

ਰਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਤਿੰਦਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਭੜਕਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਦੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਫ਼ਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਲੁੱਟ ਲਿਆ।

ਉੱਧਰ ਜਦ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣ ਕੇ

ਤੜਪ ਉੱਠਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ। ਲੋਕ ਡਰ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਮਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਤਿੰਦਰ ਅੰਦਰ ਜਿਵੇਂ ਜਾਨ ਪੈ ਗਈ। ਜਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਨੱਸਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਫ਼ਿਰਕੂ ਹਨੇਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿੰਦਰ ਨੇ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਦੇ ਉੱਤੇ ਚਲਦੀ ਫਿਲਮ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਵੀ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਰਦੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਦੇ ਉੱਤੇ ਫਿਲਮ ਚਲਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ। ਸੋ ਉਹ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ।

ਫਿਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੋ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਇੱਕ ਉੱਚੇ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਂ ਮੀਨਾ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਟੀਨਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ, ਇਕੱਠੀਆਂ ਚੋਗ ਚੁੱਗਦੀਆਂ ਤੇ ਜੋ ਵੀ ਦਾਣਾ ਮਿਲਦਾ, ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਂਦੀਆਂ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੀਨਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਟੀਨਾ ਨੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਚੋਗੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੋਹਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੇ ਆਂਡੇ ਦਿੱਤੇ। ਵੈਰੀ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਆਂਡਿਆਂ ਦੇ ਬਚਾ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਂਡਿਆਂ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਲਈ ਵਾਰੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ। ਇੱਕ ਚੋਗਾ ਲੱਭਣ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਪਿੱਛੋਂ ਆਂਡਿਆਂ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਰਦੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਹਨੇਰੀ ਚੱਲੀ। ਚੋਗਾ ਲੱਭਣ ਗਈ ਮੀਨਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਨਾ ਮੁੜੀ। ਇੱਧਰ ਹਨੇਰੀ ਕਾਰਨ ਮੀਨਾ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਂਡਾ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗਾ। ਟੀਨਾ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਕਿਤੇ ਮੀਨਾ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਂਡਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੀਨਾ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਜਦ ਮੀਨਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਹਨੇਰੀ ਕਾਰਨ ਉਸਦੀ ਸਹੇਲੀ ਟੀਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਆਂਡਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਆਂਡਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਟੀਨਾ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਫਿਲਮ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਸਤਿੰਦਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਵੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਕਿਉਂ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ! ਜੇ ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਹੀ ਦਰਦ ਘਟੇਗਾ। ਫ਼ਿਰਕੂ-ਕੱਟੜਤਾ ਹਨੇਰੀ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਵੱਸ ਜਾਣਗੇ।

ਫਿਲਮ, ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਇੰਨਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੋਕ ਫ਼ੌਰਨ ਸਾਰੇ ਵੈਰ-ਭਾਵ ਅਤੇ ਫ਼ਿਰਕੂ-ਨਫ਼ਰਤ ਭੁੱਲ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਗਏ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਸਭ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਰਜਿੰਦਰ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਸਦੀ-ਵੱਸਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਅੱਗ ਬਾਲੀ।

ਹੁਣ ਰਜਿੰਦਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਪਛਤਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਉਸਨੇ ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕਦੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਆਜਮਗੜ੍ਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਫ਼ਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।

ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਨਵਦੀਪ ਕੌਰ

ਬਾਵਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਐਡ. ਕਾਲਜ, ਮੁਕਤਸਰ

ਪ੍ਰੀਤ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਸਿਆਣੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਬੜੇ ਲਾਡ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹਰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵਾਂਗ ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਲਈ ਯੋਗ ਵਰ ਲੱਭਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਆਖਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਮਾਸਟਰ ਲੱਗੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਅਮਰ 'ਤੇ ਜਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ। ਪ੍ਰੀਤ ਅਤੇ ਅਮਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਅਮਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦਾਜ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਹੁਣੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।” ਪਰ ਅਮਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਨੂੰ ਦਾਜ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਸਿਆਣੀ ਜੀਵਨ-ਸਾਥਣ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।” ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਰੀਖ ਵੀ ਪੱਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਾਜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਵਿਦਾਈ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਆਖਿਰ ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤ ਇੱਕ ਦੁਲਹਨ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸਜੀ ਆਪਣੇ ਹਮਸਫ਼ਰ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਡੀਕ ਉਡੀਕ ਕੇ ਉਹ ਵੇਲਾ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸਦਾ ਚਾਅ ਹਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ... ਲਾਵਾਂ ਦਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਬਲ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਮਸਫ਼ਰ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਲਾੜਾ ਲਾਲ ਸੂਹੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਉਸਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅਮਰ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਵਿਆਹ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲਾਵਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੇ ਦਾਜ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਗੱਲ ਦਾਜ ਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਆਪਣੀ ਇੱਜਤ ਅਤੇ ਧੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ।

ਪਰ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਅਮਰ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਫੜਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਧੂਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਕੁਝ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਉਸਨੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਅਮਰ ਦੇ ਚਪੇੜ ਜੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਗਰਜੀ, “ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦੀ ਪੱਗ ਦੀ ਖਾਤਰ ਗਲਤ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਨੀਵੀਂ ਹੋਵਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਹਮਸਫ਼ਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਜੋ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਤੇ ਹੀ ਖੜਾ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੀਨ-ਇਮਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਦੇਵੇਗਾ! ਜਾ ਦਫਾ ਹੋ ਜਾ ਇੱਥੋਂ। ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕੁਆਰੀ ਚੰਗੀ।”

ਪ੍ਰੀਤ ਹੱਥੋਂ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਮਰ, ਉਸਦਾ ਲਾਲਚੀ ਪਿਓ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬਰਾਤੀ ਫੌਰਨ ਖਿਸਕ ਗਏ। ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਪਿਓ ਮਾਣ ਨਾਲ ਸਿਰ ਚੁੱਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਧੀ ਕੋਈ ਅਬਲਾ ਨਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਿਸਾਲ ਸੀ।

**ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦਾ ਗੀਤ ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ**

ਗੱਡ ਗਡੀਰੇ ਵਾਲਿਆ
ਗੱਡ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਤੋਰ ਵੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੜੇ ਪੰਧ ਵੇ
ਬਾਬਲ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਠੰਡ ਵੇ
ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਖਾਂ ਨੀ ਮਾਏ ਮੇਰੀਏ
ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਖਾਂ ਨੀ ਮਾਏ...
ਕਿਤੇ ਮਿਲੀਏ ਤਾਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਫੋਲੀਏ
ਨੀ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਡਰੀਏ।

ਗੱਡ ਗਡੀਰੇ ਵਾਲਿਆ
ਗੱਡ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਤੋਰ ਵੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੜੇ ਪੰਧ ਵੇ
ਭਾਈਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਚੰਦ ਵੇ
ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਖਾਂ ਨੀ ਮਾਏ ਮੇਰੀਏ
ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਖਾਂ ਨੀ ਮਾਏ...
ਕਿਤੇ ਮਿਲੀਏ ਤਾਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਫੋਲੀਏ
ਨੀ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਡਰੀਏ।

ਗੱਡ ਗਡੀਰੇ ਵਾਲਿਆ
ਗੱਡ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਤੋਰ ਵੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੜੇ ਪੰਧ ਵੇ
ਭੈਣਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਰੰਗ ਵੇ
ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਖਾਂ ਨੀ ਮਾਏ ਮੇਰੀਏ
ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਖਾਂ ਨੀ ਮਾਏ...
ਕਿਤੇ ਮਿਲੀਏ ਤਾਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਫੋਲੀਏ
ਨੀ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਡਰੀਏ।

ਗੱਡ ਗਡੀਰੇ ਵਾਲਿਆ
ਗੱਡ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਤੋਰ ਵੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੜੇ ਪੰਧ ਵੇ
ਸਖੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੰਗ ਵੇ
ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਖਾਂ ਨੀ ਮਾਏ ਮੇਰੀਏ
ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਖਾਂ ਨੀ ਮਾਏ...
ਕਿਤੇ ਮਿਲੀਏ ਤਾਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਫੋਲੀਏ
ਨੀ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਡਰੀਏ।

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

**ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦਾ ਗੀਤ ਜਿਸਨੇ ਦੂਜਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ**

ਉੱਡੀ ਉੱਡੀ ਵੇ ਕਾਲਿਆ ਕਾਵਾਂ
ਲੰਮੀ ਤਾਂ ਲਾਈ ਵੇ ਉੱਡਾਰੀ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਲੰਮੀ ਤਾਂ ਲਾਈ ਵੇ ਉੱਡਾਰੀ.....

ਸਿਰ ਦਾ ਚੀਰਾ ਪਾੜ ਕੇ ਨੀ ਬੀਬੀ
ਪੁੰਝਾਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਨੈਣ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਪੁੰਝਾਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਨੈਣ.....

ਜਾਏ ਤਾਂ ਪੁੱਛੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਰਾਣੀ ਨੂੰ
ਧੀਆਂ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦੂਰੇ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਧੀਆਂ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦੂਰੇ.....

ਸੱਸੂ ਪਿਹਾਵੇ ਚੱਕੀਆਂ ਵੇ ਵੀਰਾ
ਸਹੁਰਾ ਘੁਟਾਵੇ ਭੰਗ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਸਹੁਰਾ ਘੁਟਾਵੇ ਭੰਗ.....

ਮੈਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਾਲਿਆ ਕਾਵਾਂ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਬਾਪ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਬਾਪ.....

ਭੰਗ ਦੇ ਪੱਟ ਦਿਆਂ ਬੂਟੜੇ ਨੀ ਬੀਬੀ
ਚੱਕੀ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰਦਿਆਂ ਚਾਰ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਚੱਕੀ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰਦਿਆਂ ਚਾਰ.....

ਮੈਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਾਲਿਆ ਕਾਵਾਂ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਵੀਰ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਵੀਰ.....

ਸੱਸੂ ਨੇ ਲਾਹ ਲਈਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਵੇ ਵੀਰਾ
ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਲਾਹ ਲਏ ਬੰਦ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਲਾਹ ਲਏ ਬੰਦ.....

ਅੱਜ ਬਣਾਵਾਂ ਪਿੰਨੀਆਂ, ਭਲਕੇ ਰੰਗਾਵਾਂ ਚੁੰਨੀਆਂ
ਪਰਸੋਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਕੋਲ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਪਰਸੋਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਕੋਲ

ਨੀਲਾ ਘੋੜਾ ਵੇਚ ਕੇ ਨੀ ਬੀਬੀ
ਚੂੜੀਆਂ ਕਰਾਦਿਆਂ ਅੱਠ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਚੂੜੀਆਂ ਕਰਾਦਿਆਂ ਅੱਠ.....

ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਵੀਰਾ, ਵੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਵੜਿਆ
ਭੁੱਲ ਪਏ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਨੈਣ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਭੁੱਲ ਪਏ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਨੈਣ.....

ਜੁੱਗ ਤਾਂ ਜੁੱਗ ਮੇਰਾ ਵੀਰਾ ਜੀਵੇ
ਪੁੱਛਦਾ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ
ਪੁੱਛਦਾ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰ

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਮੋਗਾ

उड़ान में ही रहो

वर्तमान युग में भ्रष्टाचार, रिश्तखोरी, अनैतिकता एवं अराजकता का साम्राज्य चारों ओर व्याप्त है। भ्रष्ट व्यवस्था एवं अव्यवस्था से राजनीति भी मलिन हो चुकी है। इस स्थिति में युवा शक्ति का दायित्व राष्ट्र के प्रति ओर भी बढ़ जाता है। युवा पीढ़ी ही अपने अदम्य उत्साह, अपूर्व ऊर्जा एवं नूतन शक्ति से इन समस्याओं का उन्मूलन कर 'संकट मोचक' की भूमिका का निर्वाह कर सकती है।

युवा शक्ति का सदुपयोग राष्ट्र को प्रगति के प्रशस्त पथ पर अग्रसर कर सकता है। संवेदनाओं की सघनता से परिपूर्ण नवयुवकों व नवयुवतियों में नव सृजन की प्रच्छन्न प्रतिभा को दशा एवं दिशा देने की महती आवश्यकता है। उद्दाम युवा शक्ति जब सकारात्मक एवं रचनात्मक कार्यों की ओर प्रवृत्त होगी तो उसके सार्थक परिणाम राष्ट्र एवं समाज हेतु अतीव लाभकारी होंगे।

ऐसा ही सार्थक एवं अर्थपूर्ण... सतत् प्रयास है पंजाब विश्व विद्यालय के युवा कल्याण विभाग द्वारा वार्षिक पत्रिका 'जवां तरंग' का प्रकाशन। यह युवा समारोहों में प्रदर्शित युवाओं की कारयित्री प्रतिभा का सफल प्रतिफलन है। इस अंक में प्रकाशित इन स्तरीय रचनाओं के लिए सभी उदीयमान युवा रचनाकार साधुवाद के पात्र हैं। उनके लिए यही कामना है।

चूम लोगे फलक की पेशानी
ए परिन्दो! उड़ान में ही रहो।

डॉ. नीना मेहता
स्टाफ संपादक (हिन्दी)

पंजाब में प्रवास की अंधी दौड़

ज्योति ओहरी

सरकारी कॉलेज, होशियारपुर

अरे ! कुदरत यह लगी कैसी होड़ ?
पश्चिम की ओर लगाई सबने दौड़ ।
सब की बुद्धि पर पड़ा कैसा प्रभाव ?
जड़ों को तोड़, प्रवास में बह रहा इंसान ।

कितना हसीं था, वो समय
भरपूर परिवार, हर कहीं रहे ।
पर आज आधुनिकता सिर पर चढ़ी,
हवाई अड्डों पर आवागमन की लगी झड़ि ।

ना था मेरा प्रदेश ऐसा कभी,
कि लोग इतना रूठ जाएं,
अपनी मिट्टी को छोड़-
कहीं ओर जाकर बस जाएं ।

था वो भी एक जमाना,
जब विदेशियों का यहां
लगा रहता था आना जाना ।
गुरू उन्होंने हमें माना ।

धीरे-धीरे युग बदले,
और आज बदल गई स्थिति ।
ब्रिटिश आए यहां पर
हुकूमत हम पर सालों तक की ।

तोड़ गये वो हमें,
भाइयों को लड़ा गए ।

आर्थिक शोषण कर हमारा,
गरीबी, बेरोजगारी में बांध गए ।

उन्होंने की ऐसी जालसाजी,
हमें मजदूर बना दिया,
इतने मजबूर हो गये हम-
उनके कदमों में रहना शुरू किया ।

पर आया परिवर्तन
हम आज़ाद हुए ।
लेकिन फिर भी आधुनिकता के लिए,
उनके पीछे चल दिए ।

मजबूरी ने लाचार बना दिया
हम अपनी गरिमा मिटाने चले
भूल गए उनके सितम,
प्रवास की अंधी दौड़ में भाग चले ।

कृषि प्रधान है मेरा प्रदेश,
है देश का गौरव यह ।
पर अपनी भूमि बेच
हम जा रहे विदेश ।

हमारी मातृभूमि कर रही चीत्कार
सुन लो, तुम उसकी पुकार
ना बनाओ इसे वीरान
तुममें बसती भूमि की जान ।

यह है कैसा प्रवास ?
जिसने तुम्हें अपनों से दूर किया ।
विदेशों में जाकर
काम करने के लिए विवश किया ।

माना कि परिवर्तन नियम प्रकृति का
पर क्या इतना बदलाव तुम्हें चाहिए था ?
यह चल रहा है, कैसा चलन
किया, क्या तुमने-कभी मनन

अरे ! हो गया हमारा ऐसा हाल-
हम तो चल दिए उस क्षितिज की ओर,
जिसका नहीं है कोई छोर
आसमां की चाहत में छोड़ रहे जमीं की चादर ।

पर क्या वो संतुष्टि हमें मिल जाएगी ?
अपनी भूमि को त्याग कर,
क्या वैसा पा सकेंगे प्यार ?
जैसा है यहां आचार-व्यवहार ।

रसहीन जिंदगी हो जाएगी,
विदेशों में जाकर ।
खुद तक ही सिमट जाएंगे
धन छापने वाली टकसाल बन जाएंगे ।

अरे ! तुम्हारा यह प्रवास,
तुम्हारे अस्तित्व को हिला रहा ।

तुम कर रहे धन का व्यापार,
पैसा आज बन गया महान ।

ऐसा पड़ा, अब पश्चिम का प्रभाव,
जिंदगी में ना रहा ठहराव ।
हर किसी की दिनचर्या बदल गई,
मेल-जोल की भावना मिट रही ।

प्रवास ने आज सबकुछ किया प्रभावित
संस्कृति में मिलावट आ गई ।
फैशन सिर पर चढ़ बोल रहा,
संस्कारों की बलि चढ़ाई जा रही ।

अपनत्व मिट रहा, ऐसे क्यों ?
उन्नति की दौड़ में ।
पाश्चात्यीकरण रग-रग में बह रहा,
अपना गौरव, मर्यादा-सब मिट रहा ।

माना कि विश्व परिवार में,
नहीं कर सकते तुम अकेले विचरण ।
उसकी सदस्यता आवश्यक है,
पर क्या प्रवास ही उसका निष्कर्ष है ? ।।

अब भी समय है-
अपने घर परिवारों को इस तरह मत तोड़ो
अपनी नींव की शिलाओं को मत छोड़ो,
प्रवास की इस अंधी दौड़ में मत दौड़ो । ।।

नारी स्वतंत्रता

राजन

रीजनल इंस्टीट्यूट ऑफ इंग्लिश
सेक्टर-32, चंडीगढ़

राष्ट्र-समस्त की सत्ता का जो,
लोकतांत्रिक मंत्र है,
भारत माँ की आत्मजा-माँ,
नारी क्या स्वतंत्र है ?

पुस्तक, पेन्सिल का छिनना वह
आंगन, कूड़ा-कर्कट चुनना वह,
पूर्व जन्मोपरांत जिसके
भाग्य में लिखा परतंत्र है ।
भारत माँ की आत्मजा-माँ,
नारी क्या स्वतंत्र है ?
परिधान, हर बात वे अंकुश,
आवागमन, बिन बात पे ना खुश,
किलकारी से पूर्व परायी ।
'तानाशाही', गणतंत्र है ।
भारत-माँ की आत्मजा माँ,
नारी क्या स्वतंत्र है ?

प्राणनाथ की मार कभी,
ननद का कटु व्यवहार कभी,
समाज द्वारा धिक्कार कभी,
कभी सास का षड्यंत्र है ।
भारत-माँ की आत्मजा माँ,
नारी क्या स्वतंत्र है ?

बोली यदि कुछ, मार पड़ेगी,
सारी उम्र पदों में सड़ेगी,
सबका दुर्व्यवहार सहे ।
यह नारी है, कोई यंत्र है ?
भारत माँ की आत्मजा-माँ,
नारी क्या स्वतंत्र है ?

स्वतंत्रता मात्र (मातृ) सुरक्षा से है,
मानव की परस्पर रक्षा से है,
आए दिन बलात्कार के किस्से,
यह कैसा लोकतंत्र है ?
भारत-माँ की आत्मजा माँ,
नारी क्या स्वतंत्र है ?

अनुजा को सुरक्षित प्रेम मिले जब,
पुत्री को निष्पक्ष स्नेह मिले जब,
जब बहू समझी जाए बेटी,
सुरक्षा-व्यवस्था न हो खोटी,
यूं, न्यायपूर्ण सामाजिक तंत्र है,
तब नारी स्वतंत्र है !
तब नारी स्वतंत्र है !!
तब नारी स्वतंत्र है !!!

औरत की जिन्दगी

शरण कुमार झा
डी.ए.वी कॉलेज, मलोट

यह कहानी पूरी तरह से औरत की जिन्दगी से जुड़ी हुई है। आज मैं इस कहानी के जरिए भारत में औरत की जिन्दगी कैसी रही, वो बताऊंगा। कहा जाता है कि औरत की जो जगह समाज में आज है, पहले ऐसी नहीं थी। ऋग्वैदिक काल में औरत की स्थिति काफी अच्छी थी। उस काल में औरतों को सारी सुख सुविधाएं प्राप्त थी। औरतों को शिक्षा प्राप्त करने का भी अधिकार प्राप्त था। जैसे-जैसे समय बीतता गया वैसे-वैसे औरतों के हालात भी बदलते गए। भारत में कुछ समय ऐसा भी रहा जो औरतों की जिन्दगी के लिए बुरा साबित हुआ। सती प्रथा, भ्रूण हत्या, बाल विवाह कई कुप्रथाएं औरतों की दुर्दशा का कारण बनी।

सती प्रथा: - अगर किसी लड़की के पति की मृत्यु हो जाती थी तो उसको अपने पति की चिता के साथ जलना होता था, जो जलने के लिए तैयार नहीं होती थी, उसे जबरदस्ती जला दिया जाता था।

पर्दा प्रथा: - काफी ज्यादा प्रचलित थी। इस प्रथा के कारण औरतों को घर से बाहर निकलते समय हमेशा सर को ढक कर रखना पड़ता था।

बाल विवाह: - इस कुप्रथा के कारण लड़कियों की शादी कम उम्र में ही कर दी जाती थी। इसलिए कहा जा सकता है कि कुछ समय औरतों के लिए काफी बुरा रहा। भारत में औरतों की दशा में हमेशा से ही उतार चढ़ाव आते रहे। हम कभी भी यह नहीं कह सकते कि औरतों की जिन्दगी कब अच्छी थी और कब बुरी। क्योंकि औरत की जिन्दगी कभी एक जैसी रही ही नहीं। कई जगहों के हालात आज भी वही हैं वे आज भी पुराने रीति रिवाजों से बंधे चले आ रहे हैं। जैसे कि उत्तर प्रदेश राजस्थान, हरियाणा, बिहार आदि राज्यों में स्त्रियों के हालात काफी हद तक खराब ही हैं। लड़कियों को अभी भी घर से बाहर जाकर पढ़ने की खुली आजादी प्राप्त नहीं है। उनमें कुछ करने की इच्छा अगर उत्पन्न होती है तो उसे दबा दिया जाता है। आज काफी हद तक औरतों के हालात में सुधार भी आया है। लड़कियों को हर क्षेत्र में प्रोत्साहित किया जा रहा है और औरत आज हर क्षेत्र में मर्दों से कम नहीं हैं। चाहे पढ़ाई हो या खेल का मैदान आज सारे क्षेत्रों में लड़कियां अपने आप को साबित कर रही हैं। आज लड़कियां-लड़कों के साथ कदम से कदम मिलाकर चल रही हैं। उदाहरण के तौर पर पी.टी. ऊषा, कल्पना चावला, सानिया मिर्जा, साईना नेहवाल आदि इन सारी औरतों ने देश के नाम पे चार चांद लगा दिए हैं। इसलिए हम कह सकते हैं कि लड़कियां किसी भी क्षेत्र में लड़कों से कम नहीं हैं।

आखिर में यही कहना चाहता हूं कि अभी भी पूरी तरह से औरत के हालात सही नहीं हैं। अभी भी कई क्षेत्रों में वह पीछे है। काफी सारे क्षेत्रों में हम उन्हें जागृत करें। औरत की जिन्दगी पूरी तरह संपूर्ण बनाएं ताकि अपने समाज में औरतों को लेकर जो दुर्भावनाएं हैं वे खत्म हो। औरत भी शान से अपनी जिन्दगी बिता सके। बिना औरत दुनिया नहीं। आओ हम सब मिलकर औरत के साथ हो रहे दुर्व्यवहार के खिलाफ मिलकर आवाज उठाएं। औरत की रक्षा करना हम सबका धर्म और कर्तव्य है। आओ औरत बचाएँ ओर देश बचाएँ।

नौजवान देश के भविष्य के निर्णायक

सबीना खातून

एम.टी.एस.एम. कॉलेज फॉर वूमेन, लुधियाना

व्यक्ति एक सामाजिक प्राणी है। वह स्वभाव से अकेला नहीं रह सकता। अकेले कोई भी व्यक्ति प्रगति की सीढ़ियाँ नहीं चढ़ सकता। समाज में रहकर ही उसकी विभिन्न आवश्यकताओं की पूर्ति हो सकती है। भारत देश में सभी विभिन्न धर्मों के लोग मिल जुलकर रहते हैं। सभी नागरिक पुरुष हो या स्त्री, वृद्ध हो या नौजवान सभी हमारे देश की प्रगति में रीढ़ की हड्डी का कार्य करते हैं। नौजवान ही हमारे भारत के भविष्य को संवार सकते हैं और बिगाड़ सकते हैं। किसी भी देश की उन्नति अवनति को नौजवानों का आचरण ही निर्धारित करता है।

युवा पीढ़ी की विचारधारा पर देश का भविष्य निर्भर करता है। आजकल की युवा पीढ़ी अधिकतर आधुनिकता की ओर अग्रसर हो रही है। विज्ञान का विकास हो रहा है और संस्कृति पीछे छूटी जा रही है। युवा पीढ़ी को जागरूक होने की आवश्यकता है तभी भारत विकास कर सकता है।

पहले युग में जब हम स्वतन्त्र नहीं थे तो हमें अंग्रेजों की गुलामी करनी पड़ती थी। उनके इशारों पर चलना पड़ता था। वह हम पर बहुत अत्याचार भी करते थे, परंतु तब भी हम जीवन बसर करते थे और आज भी। इसमें कोई संदेह नहीं कि हम आज हर प्रकार से स्वतन्त्र हैं, और कई तरह की तकनीकें का भी विकास कर चुके हैं। यह हमारी युवा पीढ़ी ही है जिसने इस युग को 'कलयुग' के नाम से विख्यात किया है जिसका अर्थ है मशीनी युग।

आज मानव ने इतनी उन्नति की है कि प्रत्येक कार्य मशीनों द्वारा सम्पन्न करना संभव है। पहले अगर कोई रिश्तेदार दूर रहता था तो उनका कुशल समाचार जानने के लिए पत्र व्यवहार किया जाता था, परंतु विकसित युग में कुशल समाचार जानने के लिए घर बैठे ही इंटरनेट की सहायता से एक क्षण में ही कुशल समाचार पूछ लेते हैं और उनको शारीरिक रूप से देख भी लेते हैं। आज की नौजवान पीढ़ी बहुत तीव्रता से सोचती है और कार्य करती है, परंतु आवश्यकता है सार्थकता की।

युवा पीढ़ी देश को सुरक्षा प्रदान करने के लिए सीमाओं पर लड़ती है। वह अपने किसी सगे सम्बन्धी की सुरक्षा के लिए वहां शहीद नहीं हो जाती, बल्कि उनका तो समूचा देश ही परिवार है। जब देश में सभी लोग होली, दीवाली जैसे खुशहाली वाले पर्व मनाते हैं तब हमारे वीर सैनिक बंदूक, गोली, बारूद आदि पटाखे फोड़ते हैं और अपनी जान की कोई चिंता नहीं होती और मात्र अपने देश के लिए मर मिटना चाहते हैं। यह देश के लिए गर्व का विषय है।

आज की युवा पीढ़ी अपने बड़ों का अंधानुकरण नहीं करती। पुरातन समय में लोग जब भी चुनाव में वोट डालने जाते थे, तब उनकी सोचने की शक्ति यहीं तक सीमित थी कि अगर उनके बड़े एक पार्टी को वोट डालते हैं तो उन्हें भी उसी पार्टी को वोट डालना है। चाहे वह पार्टी केवल 'वक्ता हो और कर्त्ता न' हो। आज की युवा पीढ़ी शिक्षित है, वह अपने अधिकारों से भली भांति परिचित है। वह आंख मूंदकर कोई कार्य नहीं करती। वह अपनी सूझबूझ से उचित व्यक्ति को ही अपना कीमती वोट डालती है। अगर फिर भी कोई नेता उनकी अपेक्षाओं पर खरा नहीं उतरता तो उन्हें उनकी कुर्सी से उतारना भी खूब जानती है। वह उनके विरुद्ध धरने लगाती है, उनके पुतले जलाती है, क्योंकि जनता की आवाज ही ईश्वर की आवाज मानी जाती है।

युवा पीढ़ी इतनी शिक्षित हो गई है, वह भारत जैसे पिछड़े देश को भी प्रगति के मार्ग पर ले गई है। उन्होंने भारत की आर्थिक व्यवस्था को सुधार दिया है। आज विकासशील भारत में कई प्रकार की तकनीकें का प्रयोग किया जा रहा है। बहुत सी फैक्ट्रियां, उद्योग लगाए गए हैं, बहुत सी कंपनियां अस्तित्व में आई हैं। युवाओं द्वारा रोजगार अपनाए गए हैं। अनेक भारतीय कंपनियां तथा फैक्ट्रियां ऐसी हैं जिनकी शाखाएं विदेशों में स्थापित की गई हैं, जिससे भारत के नाम में चार चांद लग गए हैं।

इस विषय में कोई संदेह नहीं है कि नौजवान देश की रीढ़ की हड्डी है। उन्होंने देश के विकास में बहुत उपक्रम किए हैं, परंतु फिर भी कहीं अधूरापन शेष है। यह सत्य है कि देश की प्रगति में युवा पीढ़ी ने बहुत से विकासशील कार्य किए हैं। खेद का विषय है कि सामर्थ्यवान होते हुए भी आज के नौजवान नैतिक मूल्यों से हीन हैं। आज की युवा पीढ़ी असभ्य होती जा रही है। उसमें नैतिक मूल्य जैसे माता-पिता का आदर करना, ईश्वर को मानना, चोरी डकैती न करना, दूसरों को कष्ट न पहुंचाना, आदि लुप्त हो चुके हैं। हम चाहे किसी भी धर्म से सम्बन्धित हो, लेकिन हमारा धर्म, हमारा ग्रंथ सदैव हमें अच्छी शिक्षा ही प्रदान करता है। कोई भी ग्रंथ उन सदगुणों की अवहेलना करने के लिए प्रेरित नहीं करता, परंतु आज कल इसके विपरीत कार्य हो रहा है। वह भी आज की युवा पीढ़ी ही है जो आतंकवाद की तरफ बढ़ रही है। उनका भी जहन तीव्र चलता है और नए विचारों को जन्म देता है, परंतु किसलिए, दूसरों की बुराई के लिए, उनको मारने के लिए, उन्हें परेशान करने के लिए, जो कि कलंक का कारण है। इसके बढ़ते प्रवाह को रोकना अत्यधिक अनिवार्य है नहीं तो अशांति का प्रसार हो जाएगा।

आज का युवा वर्ग इतना असभ्य हो गया है कि आम बोल-चाल की भाषा में गाली-गलौच का प्रयोग करता है। फिर चाहे वह विचार अध्यापक के लिए हो या माता पिता के लिए। जो माता-पिता हमारी बचपन की समस्त तकलीफों को दूर करते हैं और हमारा पालन पोषण करते हैं उनके विषय में हम बड़े होकर कहते हैं कि वे तो उनका कर्तव्य था कि फिर क्यों हम अपना कर्तव्य पूरा नहीं करते और उन्हें बुढ़ापे में अकेला छोड़ देते हैं या फिर उन्हें वृद्ध आश्रमों में दाखिल करवा देते हैं जबकि यह हमारी सेवा के पूर्ण अधिकारी हैं।

इन पंक्तियों पर गौर फरमाएं:-

“अरे नौजवानों! मंदिर बनाना, मस्जिद बनाना,
बाग बगीचे बनाना या अनाथ आश्रम बनाना,
पर कभी भी वृद्ध आश्रम मत बनाना,
अपने माँ-बाप को अपने दिलों में रखना”

युवा अवस्था एक ऐसी अवस्था है जहां या तो हम अच्छे कार्य करके देश के शहीदों में अपना नाम अंकित करवा सकते हैं या हम आतंकवाद जैसा घिनौना कार्य करके नाम डुबो सकते हैं।

वर्तमान युग का सबसे अहम सत्य है:-

‘नौजवान व्हाट्सएप्स चलाते हैं और
बूढ़े, बुजुर्ग हमारा देश’।

नौजवान सदैव मोबाइल पर व्यस्त रहता है, उन्हें किसी तरह की चिंता नहीं, सिवाय मोबाइल रिचार्ज, चार्ज और चेटिंग (बात-चीत) के। आज का नौजवान न संघर्ष करता है और न ही परिश्रम। वह मात्र अपनी धुन में रहता है जोकि देश के लिए कलंक से कम नहीं है। वह सड़क के नियमों की भी अवहेलना करते हैं। यातायात के साधनों को तेज चलाना, वाहन चालन के समय गाने सुनना या मोबाइल से बातें करना आदि लापरवाही के चिह्न हैं, जो के विभिन्न दुर्घटनाओं का कारण बनते हैं।

नारी जाति के प्रति संकीर्ण दृष्टिकोण भी आधुनिक नौजवानों की तुच्छ सोच को दर्शाता है। लड़कियों के साथ छेड़छाड़, उनका अपहरण, तेजाब फेंकना, उनका मजाक बनाना। यह सब धिनौनापन भी भविष्य के बिगड़ने का सच है। यह आज की युवा पीढ़ी ही है जो इन कार्यों को अंजाम दे रही है। कुछ गलतियां अगर पुरुष की हैं तो स्त्रियां भी कम नहीं। उनका घटिया लिबास, बोलने-चलने का तरीका आदि भी निंदा के योग्य हैं।

नौजवान घर से बाहर निकलते ही यह सोचते हैं कि क्या हम आकर्षण के केन्द्र लग रहे हैं या नहीं। फैशन परस्ती तो उनके जीवन का एक अनिवार्य अंग बन चुका है और यह फैशन केवल स्त्रियां या लड़कियां ही नहीं करती बल्कि पुरुषों में भी इसका प्रसार है।

जितना आज का युवा वर्ग खर्चीला हो गया है यही खर्च समाज सुधार के कार्यों में लगाया जा सकता है। अपनी कमियों को दूर करना नौजवान वर्ग का कार्य है। हमारा देश तभी उन्नति कर सकता है जब हमारे नौजवान वर्ग की सोच ऊंची होगी। देश में महंगाई, भ्रष्टाचार, भ्रूण हत्या, नशीले पदार्थों का सेवन करना, इन सभी समस्याओं को दूर करने में युवा पीढ़ी को अपना अहम योगदान देना होगा।

हमारा भारत कभी सोने की चिड़िया के नाम से प्रचलित था परंतु आज ऐसा नहीं है। आज इसे औद्योगिक क्षेत्र में अत्यधिक प्रगति करने की आवश्यकता है। साथ ही कृषि कार्य को भी प्रोत्साहित करना होगा ताकि इसके आर्थिक स्तर को सुधारा जा सके। आधुनिक नौजवान सही तरीकों तथा नई तकनीकों का प्रयोग कर भारत को उन्नति को मार्ग पर ले जा सकता है। देश की बागडोर संभालने के लिए शिक्षित नौजवानों को आगे बढ़ना होगा। आखिर नौजवान ही देश के भविष्य के निर्णायक हैं। नौजवान हमारे देश की आन-बान-शान हैं। उन्हें अपने संघर्ष और परिश्रम से देश को प्रगति के मार्ग पर अग्रसर करना है। हमारा आने वाला कल इन्हीं नौजवानों पर निर्भर है। भारत के मस्तक पर बहुत से कलंक हैं जिसे हम नौजवान दूर कर सकने में सक्षम हैं। नौजवानों में यह भावना विकसित होनी चाहिए।

‘हम जिएंगे और मरेंगे,
ए वतन तेरे लिए,
दिल दिया है जान भी देंगे
ए वतन तेरे लिए’

Joint Family

Vaishali Passi

L.R.D.A.V. College, Jagraon

***"Supporter in every situation, Whether tough or easy.....
In providing care, love, possession, They always remain busy."***

Yes....!!! This is what, the joint family is... Always busy in cherishing each other with co-operation, care and most importantly.... Love...! Carrying out with the head, joint family consist of grandparents, paternal couples with their children and love all around.

In the present world, the importance of joint family is more relevant than a nuclear family. Filled up culture, traditions, etiquettes are the qualities which make the joint family exist too long. Joint family inculcates the values of customs and morality which make an individual a flawless one. The feelings of respect, truthfulness, politeness etc. are enough in a person to make people evidentially involved in the joint family. An individual, no doubt, loves to live in seclusion and isolation more than in groups in today's era. But the family is said to be complete only if it involves co-operation, care, affection among the members, which is absent in nuclear families. Presence of joint family makes us cognizant to the fact that someone is there for us. In the whole world, someone is there for bearing all the pains of the person and to care and cherish with all might truthfulness. Living and habituated in a joint family, a person always feels easy and comfortable in sharing all the important conversations and discussion. A person always finds one similar to himself, likewise, a husband can share every important fact with his wife and siblings can also have a great time together. If cousins are also there, then children can enjoy everyday by telling and sharing each and everything. Hence, the risk of their changing attitudes, involvement in watching irrelevant material can be reduced to a great extent. Joint family encompasses the changing attitudes of the peers among the family.

Lots of opportunities are source of exposure for the children in the family. Joint family is one of the most important part of Indian culture and Heritage. If both the partners are working, the responsibility of their children is the big issue of anxiety for them. But their attitude and satisfaction level is different in two circumstances i.e. in joint families and nuclear families. Joint family involves the co-operative grandparents, who provide equal love and affection to their grandchildren. All

the hurdles and obstacles faced by a couple living in nuclear family can be overcome with the joint family. The tensions involving guarding of house, errands involving paying of bills, sense of peaceful coexistence, sportsmanship etc. are fruitful in bonding among relatives.

Joint family involves more than four members where one or many families live together with harmony. It is also said that, if living together, risk of daily quarrels and arguments are much more than the nuclear family. But, all depends upon the head of the family.

Likewise pearls in necklace can be separated... due to the carelessness of the owner, but if he actually cares for the possession he will provide full care to that possession, literally saying.....!! Nuclear families also provide great efforts in providing moral values, attitudes, etiquettes, truthfulness, care, love but joint family is really more praise worthy and appreciable.

“More freedom and less restrictions

Sometimes make child prone to stray things.....

But even though..... joint family provides the

platform where Reprimands can be done.....!!”

I confess, that joint family members are most orthodox and stereotype in matter of dressing sense, friends circle, outings, parties etc. but all these restrictions can be helpful in our future course of action. The mentality and thinking can be changed and paced out. Elders are also right on their part because they have more experience and had faced and coped up with all the circumstances of life.

Hence, at last I would like to conclude with the fact that its really a high time to switch onto the part of the most appreciable component of our culture. There is need to realize the importance of joint family. Increasing cases of more drug addicts, rapists, murderers etc. require love, care, politeness and most importantly the teachings of joint family. With the empowerment of the youth, our culture can be enriched.

Let us take an example of all the successful persons. They are today well renowned with fame and popularity due to the support of their guides, mentors in the form of joint family.

Clean and Green India (Swachh Bharat)

Anchal

G.G.D.S.D. College, Haryana

***Our Country is a beautiful place, Nature is its utmost grace
To clean India is our symbolic duty, Make it pretty to increase its beauty***

Cleanliness plays a very prominent role in the society. We learn cleanliness from our nature, schools, friends and family members. Our planet earth is a very beautiful creation of God. Many kinds of marvellous things prevail in this planet. It is the responsibility of the living beings to take care of this planet in a better way. To clean our earth, we have to begin right from our home. If we keep our home clean, then our society, our city, our country, the whole earth will look clean and green. Clean and green India is need of the hour these days. From the last few decades, due to urbanization, over-population. etc. the balance of the nature is becoming dynamic. Pollution is increased to a very large extent. The vehicles are increasing on the roads day by day. Due to this, the pollution is increasing, causing various diseases like Asthma, Lung Cancer etc. Pollution from industries, factories etc. causes severe damage to the biosphere. Therefore, the garbage adds more fire into this pollution. People normally throw the garbage everywhere. Dengue is spreading due to poor conditions of the garbage disposal and bins.

Felling of trees is of major concern these days as it leads to the deforestation and unbalance in nature which causes draughts, floods etc. Therefore, if proper maintenance of the natural resources is done then the nature becomes balanced and maintained.

Our prime Minister of India, Sh. Narendra Damodar Das Modi Ji, started a mission that is known as "Swachh Bharat Abhiyan" on the 150th birth Anniversary of Mahatma Gandhiji to promote the cleanliness. *Swachh Bharat Abhiyan* aims to keep India clean and green, disease free, beautiful and the healthiest. *Swachh Bharat Abhiyan* enrolled many colleges, personalities, Bollywood personalities, TV industry personalities etc. *Swachh Bharat Abhiyan* is very prominent mission that brings out many changes in India regarding the cleanliness. Many other missions were started before this but people show their full contribution in Modi Ji's mission.

In many areas of Rajasthan, the girls or the ladies have to go open to attend to nature's call. This way of sending women outside for toilet is not a good sign. For that the brothers on the occasion of Raksha-Bandhan, gifted their sisters, sanitation toilets, so that they can use it in their home and not to go away. Many Rajasthani Men, constructed a toilets for their wives, sisters, etc. India needs a lot of cleanliness.

The rivers are polluted, specially the holy river Ganga. The government has started a plan called as: The Ganga Action Plan, which is started in 1986 to work for the cleanliness and maintenance of the river Ganga. Other than that Environment protection Act was started in 1986 to work for all the conventions that helps to keep India, clean and green. Other than that, also a great convention was started i.e. Stockholm convention which works for the conservation of the environment.

To Keep India clean and green, the pollution should be controlled by keeping the proper setup of chimneys in the industries. The chemical waste should be handled properly. CNG (Compressed Natural Gas) should be used in vehicles to avoid the pollution. The actions and plans which are started by the government should be followed in a proper manner. Proper sanitation toilets should be built. Proper management of biodegradable waste should be there.

In a nutshell, all citizen have the equal responsibility to keep their country neat and clean. If anyone find any rubbish in the street, or roads etc, he/she must throw it in the dustbin. Follow the protocols, started by government and keep India: *'A Clean and Green India'*

Declining Social Values

Chinmayi Mehta

D.A.V. College, Sector 10, Chandigarh

I grew up listening to grandma's fairy tales, a beautiful & a charming young girl, her loving family and a prince- charming on a white house and then, suddenly, as I reached a bit more understanding age witnessed a contrast. Contrast not in the principles I was always told to abide by but interns of my interaction with the society. "Where the mind is without fear and the head held high into that heaven of freedom my father, Let My Country Awake." Truly enchanting words by Sh. Rabindranath Tagore were righteously portraying the very essence of the Indian culture and its importance. Time and again, I feel very surprised to hear people saying- "Youngsters are spoilt by westernization, they are being eroded, being taken away towards something that can never be ours." Being a youngster myself, I firmly believe that our culture and values are not so weak as to let us deviate from ourselves. However huge the tree might be, what makes it green, what helps it survive and viable is its ROOTS, not branches.

Yes, the fact cannot be denied that many of us today are so lost in cacophony of very basic social ethics and values. I strongly stand against such a "FASHION"- of speech or of lifestyle that violates any other form of living. In my opinion excess of everything is bad and it does lead to catastrophe. Everyone talks about social ethics, social values, morals & what not but a few understand what it actually is. Defining the word value and more appropriately on social values daunting yet an important part in guiding the society towards development. India is a country, so rich in its varied cultural heritage and ethics that it is of paramount importance to keep our culture alive and to pass it on to our future generations because it is the image that our fore fathers created in our minds, that has left an undeniable mark. Our values teach us honesty, be it the sermons by Lord Krishna during the Mahabhartha or be it the teachings of Guru Gobind Singh Ji, each word gives us an inspiration of handling life in a more positive way to face every situation in life in a positive manner

Our social values are like street lamps, lighting the path for each one of us and also for the ones who have gone astray. We youngsters have a lot of responsibility on our young shoulders so as to fulfill the demands of our nation who has fulfilled all our dreams & wishes so far. But then, here arises a question, is rising modernity against ours social values? Many young minds have now grown up in an environment which is consise, probably a "Nuclear Family". Anger, tension, curiosity & what not are going on in a child's mind, its important to answer all these questions. The sooner they are answered, the better results they yield. Inculcating moral values in children is not a day's task but is a gradual outcome of patient observation, mature thinking and an understanding mind. Adolescents today face a major "adrenaline rush" when it comes to wanting what they desire; be it an iphone or a latest laptop or even his/her desire. It therefore becomes an obligation for the parents to mould the child in such a way that tackling his/her tantrums is under their control. Upbringing of a child plays a major role in deciding the future he/she has. It is important to realize that the future is not a mere stage where you get a good job and settle, but is something would wish to do as an individual, how people in the society recognize you.

Hitler is always looked at with disdain because of the very fact that he was ruthless dictator and a harsh, cruel administrator, but one thing of Adolf Hitler really inspires me is his belief in the fact that in order to conquer a country or a province, you need to have the youth with you "a leader with the support from its youth, never drown" & this very aspect explains the paramount importance of the youngsters. In a developing country like our's where the majority comprises of young people, it is important that they are in the RIGHT DIRECTION. Probably, it is not the lifestyle that needs to be altered it's not the attire or the way you dress up but

what defines you merely is how inseparably you are stuck to your roots and traditions while still being glued to the advances in the society.

It is absolutely upto your choice whether or not you abide by the tradition but one thing that would never change is that, a tree without roots doesn't sustain for long! Following the social ethics doesn't at all "confine" you to the 'so called four walls of the room but brightens your life & broadens the horizons for a better, contended and a secured life. In the maddening race of competing with the ever increasing standards of the world as a whole, it is indeed very important to buckle up & to pull-up you socks.

But going ahead in technology in lifestyle doesn't mean you have to overlook every other thing coming your way. Real success is that which keeps everything in harmony- be it your inner self or of the people around you.

There are two kinds of people we come across in life; number one are those who focus and unstoppably, without thinking go on their path & then there are others like Hellen Keller- a lady par excellence in her field, an example of breath taking, struggling life which once disappointed her but then she stood-up and like a brave heart, facing everything yet in harmony with her inner peace emerged as a winner. Life is not "water" everytime that will make way through every odd, but it is a challenge & only those who face it, make the best of it & for those who surrender to the fancies, luxuries and give up for just the materialistic gains lose this precious gift called "Life". Our heart should be brave enough to face all the challenges of life. The actual scenario is that we today are living as dumb driven cattle, with our feet going just the direction as of others, indeed wrong! Social values donot stand for individuals alone, but for the society as a whole. No society even taught its men to harass women, considering them as a "weaker" section of the society. It is we, who have advocated the Hipocratic & misleading belief MALE DOMINATION and have even passé it on to our generations. Evils of the society- treachery, deceit, murder, war, non-violence, corruption are all nothing but an expanded form of this very epidemic. Today we have reached such a stage that coming out of this mud-pool needs helping hands in enormous number, it is not yet impossible to turn the tables even now. Revolution needs revolutionists & when it doesn't come up with ease, just put in some men pluck and push yourself further to stand-up for a POSITIVE CHANGE. The social evils need to be nipped at their very initial stage so as to prevent it from causing destruction any further. If you want to witness a change, you ought to be one. Why not set an example which forces the others to be alike. There should be an urge for betterment, change is necessary and to defeat the enemies is also equally important.

Start with tall-talks, beginning at its very initial stage, the Guru-Shishya or the teacher-students relationship which was above all in ancient times has now just restricted itself to a hour long lecture, with no interaction, why? Is this not widening the Generation Gap that we talk about? Generation gap actually is nothing but a mere misconception of unmatchable thoughts, which are right for the adults but not for the younger ones. Let's not force the youngsters into bigotry and dogmatic, virtualities. Let us not sugar coat for them in any way, let the evil be hated if they want, making it simple would actually make on effect that is everlasting. Youth on the flipside, they should always. Keep in mind the empowering the mind always leads to a refined attitude and this attitude is something that further defines your ALTITUDE, the success you attain, the levels you bring not to yourself alone but to your own country as well.

With all its nationality, tall talks and high aspirations, it is indeed sad how humanity still clings to just the books. The sadist creator endowed the human race with desires & Alas! This desire become the very root of suffering. It is not that that you stop dreaming and achieving but is necessarily to let values, morals and developments go hand in hand. I think that bringing about a change in the society is not very tough as for the so called "justice". Culture, at its every door step has set a band of Avon, a guard to protect it & to preserve it, let us all not be skeptical about being one, since the future lies in our hands! Let not the stereotype club your inner self, let not the sound of other people's opinion govern your action, let not yourself be conquered at the evil hands of misdeeds, be free and fly high like a carefree bird, keeping in mind that Sky is the limit but returning back to the ground and dwelling in it is the eternal truth, far beyond denial for mortals like us.

“Use of Mobile Phones in Educational Institutions –Curse or Boon”

Dimple Kapoor

Govt. College of Education, Sector-20, Chandigarh

We are living in an era where technology has made widespread advancements and achievements. Technology is something which is entirely devoted to the welfare for human beings. We, the human beings want each and everything with the use of technology. Hence from there, comes the concept of technology. Behind every advancement of technology whether it is aeroplane or the gadget of innumerable kinds, there lies the sharp minds of scientists or technologists who gave dimensions to their thinking and thoughts.

But there is a large difference between technology and the creations of NATURE OR GOD. The difference is that whenever God or nature created something, it is for the welfare of all the living organisms and nature created AIR, WATER, SOIL, SUNLIGHT, FOOD and TREES etc. These creations are completely devoted for entire fraternity of living creatures whether it's a human being, an animal, a bird or a microorganism. But when comes to technology we human being become selfish and think only about the welfare of ourselves. Each and every technology is connected to us. We use the technology very easily, but beyond every technology, there are drawbacks and shortcomings, and nature has to bear these short comings, in short we can say technology comes with certain drawbacks and shortcomings, but

GOD'S CREATIONS ARE FOR THE WELFARE OF ALL WITH NOT EVEN ONE DRAWBACK. So, let's come to the one finest creations of technology, which are our so called MOBILE PHONES, now, we know that every technology comes with positive as well as negative sides also. So the same thing applies to mobile phones.

Mobile phones are familiar to each and every one. A new born baby is also aware of its presence. Everywhere in our home, offices hospitable, educational institutions or even the rickshaw pullers or cobblers, all have been in a THICK GRIP of mobile phones. We cannot say that mobile phones are not a callable possession because they have tremendous uses and facilities but there are certain instance which have proved the lethality of mobile phones as I already said that every technology comes with drawbacks and short coming as well.

So whether the use of mobile phones is a CURSE or a Boon, it is entirely dependent on us. It depends on how much we use and for what purposes we are using phones, especially in our educational institutions.

Use of mobile phone in educational institutions is a curse in many ways. There is rarely a school going student who doesn't know the use of phones. Most of them carry a mobile and the rest of them use their parents' phones. In all, the age at which their focus should be on STUDIES & MORAL VALUES, they are busy in playing games like candy crush, temple run, and angry birds. Most of the times they use phones, which eventually cutoff them from parents. I think this is the biggest loss to our society, because children are

more closer to their so called mobile phones but not to their parents and siblings & grandparents slowly, slowly, these phones are spoiling their CHILDHOOD.

Almost a similar picture is of college going students. In addition to games and all stuff; they are also indulging in watching objectionable movies and images, which is ruining their minds in a bad shape. These days conversation has turned as whatsapp chatting, sharing your life events with friends has turned into updating statues on facebook or whatsapp, praising someone's ability has changed to liking on facebook, reading books has changed to so called internet surfing, so there are all changes and it is only due to MOBILE PHONES.

This was just one aspect which I explained, but every coin has two faces so if at one side the mobiles phones is working as a curse there is another side also which is positive, good, beneficial and a boon to the educational institutions and humanity.

Time and tides wait for none. Today, each and every person carries a phone, so a sort of safety is maintained, specially for girls. Phones are something which enables us to learn about any field up to any extent, this choice is completely in our hands, it's like "The knowledge is free on internet and you just have to carry your containers to fill it" with education. Today there is nothing which is not available on our phones. Knowledge is there, entertainment is there, fun is there. All these facilities lies in our hands and we just require to use these facilities and privileges efficiently. If we do so, there is no one who can stop us to reach the next levels of success. So by providing knowledge about every aspect they are proving as a boon to.

All I want to say is that whether the mobile phones are a boon, it is totally on us. The parents will give a phone, but we have to make a use out of it. This use can be either positive or negative, we should try and learn to take the good and leave the bad. In this way we shall reach to the height of success, together with the whole world.

So let's use these mobile phones effectively in a good way. So that a beautiful world will be created. Advancement is not about whether we are using I-phone 6 or 7, its about the use of the technology in a safe, positive and beneficial way, and neglecting the bad or unwanted aspects of mobile phone.

So mobile phones are a curse and a Boon too. It totally and entirely depends upon ME, you and the ENTIRE HUMAN FRATERNITY and the direction in which we are using the mobile phones.

Clean India

Anuradha Khera

D.A.V. College of Education, Abohar

India is a developing country. With the effect of globalization, modernization and industrialization, the environment is polluted with dust and pollution. After becoming Prime Minister Mr Narendra Modi in 2014, gave various inspirations for the progress of India. For aspiring masses towards the development he announced a mission of 'Swachh Bharat Abhyan' on 2nd October 2014.

Swachh Bharat Abhyan is the mission with the motive for making India clean and dust free. This was named as Clean India Movement. Their prime slogan for clean India movement was 'Na Gandhi karenge, na karne denge' which literally means neither me nor anybody else will litter. This was done to provide awareness among the citizens of India for aspiring them towards cleanliness and neatness around their surroundings.

Many celebrities participated in Clean India Movement to make the mission successful. For example Salman Khan, Aamir Khan, Sachin Tendulkar and many other personalities came forward to become an aspiring model for the movement of clean India. Media plays a vital role to promote such activities through the use of cartoon pictures showing how to make India clean. Channels like Aaj Tak showed a video for improving India towards cleanliness in which our Prime Minister Mr Narendra Modi also praised by tweeting about the video on twitter.

Due to changing scenario, it is mandatory for all citizens to be alert and secure themselves from diseases today. Dengue is a critical and serious problem even many health related hazard problems arises due to lack of cleanliness which expand with the growth of various diseases. One gets bath in order to make oneself clean then why not our country to be cleaned? If this happens an individual would feel free to travel in any part of the country.

Clean India Movement commenced with a proper opening. This movement gave a positive response in the minds of the citizen. Various advertisements help us to aware all the tenure/time-period not only to promote the clean India movement but also to make alert at every step for neat and clean places. Someone rightly said 'health is wealth' if one have a proper health, he would always be active at any time.

Clean India Movements have been working in many educational institutes to provide appropriate knowledge towards cleanliness. Wherever required, use of dustbin and polybags are recommended. Even roads and streets need to be cleaned.

With the changing era, competitive world has taken place. At extreme level in order to compete India at national and international level, our Prime Minister Mr. Narendra Modi have provided various projects to deal with such as Smart City, Digital India, Make In India, Design In India, Clean India movement etc. Such projects could be progressive through every citizens cooperation and coordination. Clean India Movement is one such movement which forced our Prime Minister Mr. Narendra Modi to do such this shows that being a responsible citizen one himself is not ready to make the neatness and cleanliness around his surroundings. Being a citizen of the country, it's every individual's prior duty towards making our country not to deal with such circumstances.

Meaning Without Means

Simranjeet Kaur

Govt. College for Girls, Ludhiana

The night was quiet, dead like a graveyard. Not a soul stirred, nor a leaf trembled. My life was just a passing stranger, forever alone and on my own, I have lived this life for 30 years yet I am as unaware of its secrets as a new born baby.

That silent night, I met my mentor. He was standing under a tree, like a spectator of bygone eras. I don't know what drew me to him. He was just an ordinary looking fellow. But something pulled me to him and I bowed my head in front of him.

He blessed me in god's name 'what do you seek, young traveller?' he asked in nonchalant tone. I don't know what I seek. But my existence is like an empty vessel' I replied truthfully. "I have come to you to guide me towards what I yearn but have no linking about"

He smiled as if he knew the object of my desire. He pointed towards heavens. Go on, my friend, live your life and undertake a journey.

I will meet you at the end of it"

Having said this, he close his eyes, I touched his feet and proceeded on.

I travelled for days and nights. I saw people, their daily action and wondered if this was the purpose of life, taking birth, getting education, working for money, having a wife and kids. Worrying madly for future everyday and what did it lead to? The unavoidable end in the arms of supreme death that could not be put off for another day. All that worry which played their lives was proved useless. At the end I scratched my head in confusion: WHERE WAS THE MEANING TO THIS LIFE?

I searched for this answer with my heart and soul. I met sages, priests, scholars and every other man who I suspected to be in possession of my answer but they had different answers, conclusions, arguments about everything. They divide each other's theories and tried their best to sway me to their side but I was not looking for a tug-of-war, I was looking for eternal tranquility.

And one day, I forgot my reason, it was the month of December and bitter cold lashes of wind cut my skin. I was shivering uncontrollably. I begged from doorstep to doorstep. "Please I'm a young traveller. I've come a long way and have to go more" "There is no place here. Find some other inn"

And the door shut on my face. It was same everywhere. I went until my body trembled violently and all the air seemed to have left my lungs. I could no longer speak. I felt giddy and images were blurred before my eyes. At some point, my body gave up and I fell down somewhere, uncaring of my condition, thinking that dark oblivion and I dreamt that I was dead.

When I came back to my senses I found myself in warm bed, tucked under a quilt. Shocked at my situation, I sat up abruptly, scaring a young girl at the foot near my bed. She was beautiful like a rare rose, her pink cheeks as delicate as petals dozed by her glory; I stared like a fool. I did not speak for few minute, savoring the enchanting passion in her angelic voice.

"Thanks you, Miss you have saved my life. I shall devote it to your happiness from now on"

Therefore I made up my mind and swore to lock her for the rest of my life. She blushed and shook her

head but bless her innocence, she soon feels for me. I tried my best to woo her with my passionate promises and by the eve of St Valentine's birthday we married.

These were the happiest days of my life. Each time I woke up in the morning her beautiful face was smiling at me making me feel like the most fortunate man on earth. I spent the whole day thinking of her: tattering around the house with a light step, tidying up the rooms, churning butter always smiling with a rosy glow to accentuate her charm and when evening came, I returned home. She used to run up to me and ask me about my stay. It happened everyday yet it never grew old. Like a rising sun or blooming flowers: the beauty of my romance resided in its repetition. At last I felt my soul was complete. But one day the storm appeared, I came back from work and rang the bell but it wasn't opened by my wife. On the contrary, I found my mentor staring back at me, his face serene in dread, worrying if something had happened to my other half nonetheless I touched his feet and went inside with him.

"My teacher what a pleasant surprise! You have graced my humble abode. Thank you for this blessing" I spoke with gratitude.

He blessed me again and asked me in a feathery voice "how is your life young man? Did you find what you were looking for?"

I smiled "with your generous kindness my teacher, I found the most valuable gem in my life. I fell in love and discovered the stunning force. It is at last I have found peace. Saying these words my eyes continued to roam about in my house, looking for my wife.

For a while nobody spoke. The silence spread and stretched between us. And then suddenly the blow fell "she's gone, son,"

These words floated in my brain without any meaning trying to find a foothold, so that they could be analyzed and understood. My heart calmed down and I stood before him feeling numb and mute.

Time passed. I was surprised and shocked. My anger arrived mingled with fear "what happened? Where did she go?"

"It doesn't matter she had to leave" my mentor's voice was cool and composed.

I was indignant "I deserve to know I am her husband". He smiled "all those years ago you came to me, asking me your ultimate yearning and do you remember what I told you?"

I searched my memories "yes, told me to travel and you would meet me at the end of the road"

"And so it has come to an end"

The understanding dawned, hovering. At the edges of my conscious mind.

"But I loved her. She made me happy "my son one wins, other loses It's up to you, Your decision down in them or rise above their power." But I was adamant 'what is the point of it all then? Living this life? Loving somebody? Is it just a trick of God?"

He touched my head and spoke as if his words were floating pearls to be stored for posterity.

Life is beautiful and choose a meaning if you are a spectator but a complex being if you are the target. My eyes closed under the tiring pressure. I felt like a disciple grappling with a gigantic lesson far beyond my reach and as the darkness consumed me little by little, I heard a distant cry "my husband! Are you okay?"

Daughters

Sun of the house

Kanika

S.G.G.S. Khalsa College, Mahilpur

Blooming spring brought many new things to the Aggarwal family. The family of three-mother, son and daughter lived normally like any other family but always missed a father and a loving husband.

“Here goes the nail paint..... hairband and one thing is left- pink lipstick.... And dove. But daddy, you still don't look like my doll” Ridhi recollected her old memories and tears rolled down from her eyes. Her memories included those with her father, when she was less than 5 years old and used to decorate her father like a bride or doll and her father happily decorated himself. After death of Ridhi's father the only thing that was left for inheritance was his words. When the world turned cold towards the family, the words used to be their blanket. Ridhi and Rajat fought many battles and one more battle was awaiting. That rainy evening of spring, Ridhi recollected her memories with father while standing below a window outside the operation theatre.

Whenever the door of operation theatre opened, Ridhi used to wake up from tension and more towards the door. The people in that corridor were no different, all were waiting in a stress and wherever a stretcher arrived and the name of patient was called, relatives used to get happy and teary. But Ridhi's evening went for until the new morning. She continuously chanted God's name with a small idol of Ganpati covered with her hands. 8:30 in the morning, the door of operation theatre opened, the corridor was in deep silence, seeing some people in sleep and some in tension, doctor called out the name, “Neeta Aggarwal”.

“Yes.... Yes.... My mother” Ridhi got up from the chair rapidly and slowed towards her mother's stretcher.

“She's alright now..... We are shifting her to room 118.” The doctor said. “Accident was light but fracture took time to recover.” Ridhi took a deep breath while wiping off her tears from eyes.

Ridhi followed the stretches and asked doctor, can she make her mother talk to her. The doctor replied positively.

Mother said, “That's OK Ridhi.... I will talk to him later.” The voice was shivering but she held the strength to speak so.

“But Maa.... He must be waiting to know if you are OK.”

Ridhi said.

The spring brought a job for Rajat in New York City which he refused to join. A better private job was offered to Ridhi but she refused to stay with her family.

“Make her talk to her son. She will feel better, the nurse said, “During operation also she chanted her son's name only.

“Naturally, the bonding of a mother to son is the strongest” Ridhi said smiling.

Ridhi started calling her brother.

Several calls done- each unanswered.

“Put the phone on the speaker. It will be easier for her to talk”, the nurse interrupted.

Ridhi did the same and took the phone near her mother.

The call was answered. Before Rajat could say anything, Ridhi said “Hello.... Bhaiya..... Maa is better now.... And then Rajat's voice interrupted “OK Ridhi... I'll talk to you later... I was asleep now but you didn't bother and kept on calling. I'll call myself OK.” And the call ended.

Silence spread around Ridhi and her mother Ridhi saw her mother's face. It was blank eyes closed and tears ran down from her eyes.

The mother thought of all the lullabies she sang for him and ridhi, she fought one extra battle in her home, for her mother's love, like that was for her brother.

“Haaaatchuru,” a sound of sneeze came from the adjacent bed and the silence broke.

Mother opened her eyes. “What are you wearing Ridhi” she asked. “The Kurta that you brought for Bhaiya. Today is my Joining.” Ridhi replied and her mother said “I must have known that my agricultural district officer is made for these gifts,” with watery eyes and a red nose.

The battles were fought from home to officer's desk by Ridhi but not all knights wear shiny armours, some wear khaki.

“Madam... its time.” A voice from behind came. It was Ridhi's driver.

“I'll be on a leave.” Replied Ridhi

“Go my suh... its your first day,” Ridhi's mother said,

“I'll be ok, doctors are here with me,” Ridhi walked back saying bye to her mother, keeping the inherited words with her.

She stood in front of white Ambassador with red light, mother was alone in the room, but Ridhi carried her pride with herself and glorified like a sun.

“Sons can be immature sometimes or selfish but the family is complete with daughters. They are the sun of the family, of the house” said Neeta Aggarwal for her daughter, to the Nurse. Now she knows the difference between the son and the sun.

Environment

Devendra Singh Chaudhary

Post Graduate Govt. College
Sector-11, Chandigarh

Jodi Tor Dak Shunekyo Naa Aase Tobe Ekla Cholo Re.....

Jodi Tor Dak Shunekyo Naa Vaashe Tobe Ekla Chalo Re.....

Again the same song was quite audible from the ground floor balcony of 'ROY' uncle.

I'm sure, it must be, shona dadu! I guessed with full faith on my vision.

Ding dong! Ding dong! I pressed the door bell.

Where is mahua aunty? I asked, Pushpa, who opened the door.

She is performing Pooja. She said and left so nimbly without even offering me a welcome as if she was writing her board examination on the walls.

That means, perfect two hours to wait.

I sat on the sofa, suddenly a voice came from the 'den'

Hey, deepu! Kemonachis? my favorite 'German soldier' came from his rooms,

With his insignia, a royal hat on his head and a baton in his hand.

He is Mr. Partho Roy, Father-in-law of mahua aunty and father of my friend priyanka's father, Cop. P.K Roy.

The reason we call his room a 'den' is due to the very fact that he never let enter anyone, in his room. He has got all his awarded and citations. The only thing you can see coming from his room is Rabindras Sangeet and the 'Ekela Chalo' song countless times.

He is a retired railway officer, who gave all his sweat and blood in the Damodar valley corporation (DVC) project (that what he projects always) and keep boasting about it. Priyanka, my friend who is now studying in Chandigarh, calls him German soldier as she say- her Dadu is extremely punctual and can put many youngsters (particular me) to shame. well, I totally degree. He is a stallion!

So, what's the matter, young man, he asked by tapping quite hard on my shoulder... dadu I am leaving for Chandigarh in the night. Have got the admission in PU.

Khoob bhalo! I knew, you would get in there.

Wait! Wait!

He went inside his den and brought two baskets, poorly packed.

Keep one and give another to priyanka.

What is in it? I asked in curiosity.

Don't open it now. Open it after reaching Chandigarh he said in a authoritative tone.

Seeing at the packing of the packet, I laughed loudly inside my heart-'as if everything is invisible.

Hi Deepu! mahua Aunty came.

Congratulation! Finally you are leaving gwalior.

Yeah, aunty. The most happiest person is, dad.

He is more interested in deporting me from here.

Your dad is an intelligent person, said Aunty.

Being a JCO, he has taught all you four siblings and still coming high for you. You should study hard and with competence.

(oh! Again lecture..... I pretended to be most serious listener).

Cop Ray Came.

Hi Roger, What's up? He asked in the traditional military style. Uncle, I am going Chandigarh tonight, I said. Oh, great! So, I'll give you the stuff for Priyanka.

As I looked at the stuff, I was stunned.

It was a full size VIP suitcase.

Dam! How would I take it along with my luggage.

Any problem? He asked.

No, uncle, I'll take it.

I took blessings from everyone and went straight away to home.

The time arrived and I boarded the train.

My extremely loving mom was full in tears as if I was going for operation Parakram.

I hugged her and told that I would be fine.

The train started.

As it crossed, Birla Nagar, I was almost suffocated by the dirtiest smell. The passengers were keeping handkerchiefs on their noses.

I looked outside to see, the JK tyre plant near rail track.

The effluents were coming into the small 'nallah' nearby. The train was moving slowly.

Suddenly, a board approached, with 'Suvarnagiri' river written on it.

Oh my god! Where is the river?

The 'nallah' flowing under the bridge was the river.

I laughed loudly & told to my fellow passengers.

I started rating groundnuts and offered to fellow passengers.

As we were eating and talking, a fellow girl passenger asked us not to throw the 'chilkas' of groundnut down there. On this an elderly uncle told her, "Beta! Don't worry, the 'sweeper' will clean it. After all, what does he take salary for?"

The group eating groundnuts, bursted in laughter.

I don't know, but, the girl's words pinched me deftly and I lost my appetite.

I started reading a novel on my upper berth.

Could you please, stop smoking? The same girl said in a loud voice.

Madam, I'm smoking towards the window side, the man in his middle age, tried to justify his act.

Still, the smoke is coming inside and its very harmful to all. The girl said in a tough tone.

Yes, she is right you are smoking only one cigarette but others are getting the smoke of almost ten cigarettes, said

an old lady sitting on lower berth.

Ha, Ha, Ha. That is so wonderful you people should give me the money for rest mine cigarettes as I'm inhaling one and you are having the privilege of ten, that man said shamelessly.

This is extremely insane, I thought.

I thought of giving him a reply but as usual I can never speak against any bad happening. Every time I try to intervene in any wrong doing, my body gets numb. How badly I wanted to jump in it but all in vain.

Are you stopping or I call the police? said the girl angrily.

The man threw it.

I wanted to congratulate that girl, but I couldn't even do that.

We reached Delhi at around 0200 hrs in the night.

I bought a water bottle and sat on the little place left on the lower berth.

Again, the same girl was there, quite awake

Are you an owl? I thought of asking, but never in my wildest dreams, I could have asked so.

I was thirsty and drank the whole bottle. The train started meanwhile.

I threw the empty bottle outside the window and started climbing on my berth.

Wait! The girl definitely, called for me.

I could see in her eyes that now it's my turn.

Her eyes were filled with complain! Complain! Complain!

What, the hell, did I do? I wondered.

She said quite softly- Next time never throw any used bottle on the rail track or outside. Crush and put it in dustbin.....

(Undoubtedly I was loving her lecture, as it was the first soft spoken lecture and also the first Non-army lecture... nevertheless, I couldn't catch any of it that she said.) as the waste, uncrushed bottles are used by people to provide dirty water.

She had stopped telling and got busy in her book.

I realized..... and embarrassed, I jumped on to my berth.

Sleep had gone and I was trying to recall, what she said. All I could, figure, that she definitely told me something about not throwing anything outside the running train.

Definitely, I won't. I said to myself in a jovial mood. I slipped in a deep sleep.

Deepu! Deepu! Wake up man!

Dev! Dev!

Oye Kumbhikaran, wake up.

The first voice was of my never good, never loving brother who (I don't know how) is an army major in Chandimandir. The second voice was of my dearest friend, Priyanka Who I call, Paulla.

Kumbakaran, wake up!

I woke up.

I was happy to see my brother there, as he was unexpected to come for my welcome.

He gave me a slap and said, come on hurry up!

As we went out of the station, I expressed my deep desire to have a coffee.
 Dude, I have to go, I have a conference. You and Priyanka Come in the jonga; said my busy brother and rushed of complete Pretending work hoax?
 Take your coffee, said Paulla.
 Lets take a stroll, I suggested her.
 It has been five years since we have met. You are still a lean thin tree, she said and laughed.
 I know, what to do? I said.
 I finished my coffee and threw the coffee disposal on the road, and started walking.
 So, how's your studies going on? I enquired her.
 Hello? Hello?
 I turned back. She was standing behind.
 I went to her and asked, what?
 Don't you ever dare to spoil the beauty of my Chandigarh.
 What did I do? I was puzzled.
 Look at that... she pointed towards that coffee disposal.
 Highly embarrassed, I went to pick it up, but she took it before me and throw in the dustbin.
 Dear, this is not a right thing she said in an explaining mood. I know, yar I'm sorry. I apologized in guilt.
 Look at the station; Do you find it clean or not? She asked me
 I have never seen any like this. I said.
 This reason is that me chandigarhians' keep it clean.
 Unlike other city's people who think that spoiling is their right and cleaning is Govt. duty.
 She reminded me of the girl from train.
 Where did she go?
 Oh, I didn't even congratulate her.
 My eyes started looking for her, but to no avail.
 Whom are you looking for? She asked.
 Your sister! I gave her a cunning laugh.
 Are you mad? I have no sister, she said.
 Oh, you sure do have. I met her on the train. I narrated her the whole incident. She immediately said, "See, Girls are more aware about cleanliness and hygiene.
 Did she pay wrong?
 No, she is absolutely, right
 Men have to come out from the 'Chauvinistic mode' to make a healthy society... Isn't it? Oh, what a nice orating line, I invented.
 We moved towards chandimandir and as we went in, I was mesmerized by the lush green cantonment and the flawless cleanliness.
 Just there a question came to my mind, "Why are cantonments so clean and why the flora-fauna inside, are so

vibrant and happy?

Why it couldn't be everywhere?

Paulla, heard me, muttering the same question.

Will Power, lack of energy, lethargy and why should I do attitude?

All these are responsible.

In Chandigarh mostly people don't spit, they don't pollute the environment and no one can't even cut trees as they could be arrested. She continued, People work collectively to make nature beautiful, no more they leave it to the administration always.

You are right dear I applauded her.

But why is Bengal so dirty; I said purposely.

Oh, Mr. GK? Brush up your GK.

Nadia, district is declared the best city for sanitation' by UN.... Got it?

I had no clue about it.

Sorry, I was just.....

No, I understand today, the problem is the people are just getting literate but education is zero.

She further said that, if everybody in the country completes even 10% of his duty, then country will develop multiple times.

I agree, I told her to make her end that philanthropic speech.

She read, that in my eyes.

See, that is the problem you people won't listen and will make mockery, she said in a grumbling voice.

No, I understand.

We reached home.

I gave her the basket and opened mine.

There was a cassette in it.

Paulla was too excited to get her stuff.

In the evening, I went to visit places in Chandigarh.

Seeing, the trees on both sides of roads and lush green parks was a complete soothing experience.

I saw a poor kid with a baby in his hand outside the entrance of the Rose garden.

A family came outside, and the child in their lap threw the popcorn polythene on the ground. The parents saw and moved away. This poor kid was begging for money from them but they shooed him away.

I made up my mind to offer him something to eat.

I went to the eatery and purchased chips and samosa for him.

Hey dev, come fast!

I came.

Look, look at there.

What I saw, was a complete shame for millions of Indian citizens and they ought to learn what I learnt.

That poor kid, placed his small sibling on the side of the road and started picking all the wrappers and disposals

from the main outer entrance.

He grabbed all and put into the dustbin.

That, boy; the girl in the train E-paulla, came as the real teachers in my life.

I understood the meaning of one's duty.

It is this onus, responsibility embedded in one word duty which is the call of the hour.

If at all everyone start cleaning their surroundings, the nature will always be seen dancing.

If you can't clean then you shouldn't at least spoil the environment.

Each city can become clean like Chandigarh, I told paulla. Paulla was very happy to see that change in me or rather I should say awareness.

We fed that Hero of my life, Lakhan which was his name even today, I try to search him but seems he is gone.

As a part of my responsibility towards my nation, city, surroundings, I do take a stand of not spoiling nature in any way.

Neither do I allow anyone to do so anywhere. At least, I have got the guts to, interrupt people when they do so.

Pretty Happy, I came back to home.

Still, I was thinking, how correct Paulla said, that its plot the hap-handedness of the government but it's the lethargy of countrymen, that our environment has degraded.

Its true, that we would have not needed 'Swach Bharat Abhiyan' or 'Ganga Bachao, had we been aware of all our acts.

I take pride in calling myself aware of my future role for my motherland. I can choose to spoil myself but never the nature.

I went to my bed and opened the basket given by my German soldier.

I switched on the cassette player and took the paper to read his message.

Oh my god! Tears rolled down through my eyes.

Jodi Tore Dakshune Kyo Naa Aashe Tobe Ekla Cholo Re, Jodi Tore dakshhune kyo naa aushe, tobe ekla cholo re.....

The note had its fill meaning and it seems so lively today for me.

If two respond to your call, then walk alone. People will follow you, seeing you are on right path.

Ki tholo, Babomoshai! Ekla Cholo!

Your German Soldier.

I kept listening that song.

Seemed, the best lullaby of my life.

“ Care of Senior Citizens in Society”

Anamika Kunra
Arya Collage, Ludhiana

*"Youth comes once in lifetime,
But childhood has another chance to visit"*

As Shakespeare rightly named old age as the second childhood that comes to every person who moves from adulthood to the next stage of life is very tender and sensitive phase of our lives.

All the world is stage, where the curtain raises with one's birth and falls when the person dies, But during this journey, a man has to perform various roles as actors do. First he grows into a carefree and happy-go-lucky child, then he steps into the shoes of a responsible and hard working teenager.

As the time flows, a teenager once independent steps into the adulthood where he is now tied down with responsibilities of career and family. then slowly and gradually the young, active and smart person turns into an old, less active, wrinkled face and weak old man.

He loses his power and becomes dependent on others and holds a stick to walk. The memories of his young years get rubbed off and the past just appears as a smoke screen. He becomes as tender as a child and needs the same love, care and support of his family like that of a child.

The persons who have stepped into the last scene of this drama of life needs the help of the young ones to play their last innings. But is the society, doing the needful? Are the senior citizens treated as "seniors" actually? No, they aren't. The rising number of oldage homes, assaults and crime against the senior citizens depict the dirty picture of their position in the society.

The youth have forgotten that they are the real jewels who need to be taken care of. But in this materialistic world, people are just worshipping one God i.e Money and have become busy in the razzle and dazzle of life. Youngsters go to temples, churches and other religious places to get God's blessing but they forget that the real Gods are in their homes in the form of their parents and grandparents who have made them what they are today. The parents who carried their children on shoulders and showed them the whole world, soon turn into a burden for them. The entire life we are dependent on our elders and they pour endless nectar of love and care upon us without any personal benefits. But when the time comes to pay back some of their debts, we board them into the cars and throw them to the oldage homes. They are given the punishment to live in the darkness of loneliness till they die and for what crime, just that they have turned old.

Youngsters forget that we are just the branches of the family tree and our elders are the roots. Cut the branches, the tree will survive but cut the roots, the tree will die. So, it's high time that we rise from our slumber and protect the priceless assets of society, our senior citizens, Morals and ethics should be so deeply imbibed in the souls of the young generation that they themselves realize their duties and

responsibilities towards the 'Senior citizens'. The values and teachings taught by the parents play a vital role in building the character of their young ones.

“Children are like wet cement whatever falls on them makes an impression”

Thus, it is very important that if we are morally right, then only our children will become like Ram or Laxman. "What we sow, we reap it back," so remember as you will treat your elders the same will be your future. Whenever we insult or degrade the old people, we are not harming them physically but we shatter them emotionally. Their shivering weak hands need the warmth of their loved ones. We should not shun their hope filled eyes that only demand your time and love.

Old people don't need financial help only, they want your emotional treatment and the nectar of your time. Health facilities should be provided to the senior citizens free of cost or at lower rates by the government as health is one of the most serious issue related to the senior citizens. Charitable hospitals and free check -up camps should be voluntarily organized by the youth.

Even if due to some inevitable circumstances, some people have to take shelter in oldage homes, then also proper facilities should be ensured to them. The schools and colleges should organize visits to these oldage homes so as to nurture the senses of belongings and respect in the youngsters. We as the youth of the nation, should take a pledge to regard every senior citizens as our parents or grandparents.

To help them to be financially independent, government and various other financial institutions should provide pension schemes, retirement funds or other insurance plans so that the hands that feed others, should never be forced to beg in front of anyone. The rising number of crimes and assaults against them are just like an octopus that is spreading its tentacles and engulfing the vitals of our society. Stringent laws should be implemented regarding the security of senior citizens. Rules should not be in blue and black but must be imposed so strictly that the criminals don't even dare to harm the senior citizens in their dreams.

Today's youth need to realize that we are here just because of our elders and its our duty to preserve them. We are their shadows and they are the actual thing. We will have no identity and existence without our senior citizens . Save the parents, love them, value them and don't let them be lost in the deep ocean of life.

Remember:-

" Relations are like birds, leave them they'll fly

Hold them tight, they'll die but

Keep them with love and care, they'll

Stay with you forever".

Let's Dream and New Dream

Mahima Goel

Govt. College for Girls, Ludhiana

I dream of a dream....

“I dream of a dream, I've never dreamt,
Through beautiful things, my mind crept
A land far above in skies
A land far from the worldly sighs
The aura so pious, so pure
Innocent hearts all bore.

I dream of a dream, I've never dreamt,

To help and love everyone meant
A land full of angels divine
Everything serene, perfectly fine
Colourful faces black and white
Wow ! what a wonderful sight.

I dream of a dream I've never dreamt

Going beyond the secret depth
A land far from frown
A land owing to the crown
With no air of blasts in bombs
Where unity is inherited from womb

I dream of a dream I've never dreamt,

Where equality and justice are always kept.
A land which beacons bright,
A land away from gloomy night
With sparkling eyes and eternal smiles,
Believe me! This land is not miles.

Yes!!This is the dream, I've always dreamt

I wish this dream to be solely felt
Once, dream of the dream, that I've seen
And it will be true and not just a dream.

Soon it will be true and not just a dream!!!”

Tree

Ritu Raag Kaur
P.U.S.S.G.R.C. Hoshiarpur

Once upon a time....

There stood a grand old tree
Though with a hollow trunk
But, it was rooted deeply
Into the Earth, yes, it was tall
It touched the sky, romanced
Silver stars at night, and
Fought the fierce sun
At broad-day-light.

It was a grand magnimous tree
With its arms spreading across
The whole of horizon
And secure strength for
Birds and fellows to rely on

It was a grand patron tree
Nourishing thee younger ones
Beneath its shade and care
Living on, breathing in,
Keeping hold of the soil
Layer by layer.....

The tree had bushy branches
And lusciously coloured flowers
The tree had bee-hives
Natural home to numerous lives

With its withered appearance
And historical magnificence
With its yellow green bits
And brown thick sticks
With its grandeur and significance
It left behind a refreshing fragrance
.... If ever, those people could see the tree
With eyes of me
I'm sure, they wouldn't have killed HIM
Never so ruthlessly.....

The tree might not fulfill their needs
But at least he sowed his own seeds.
The off-springs will take his place.
Growing and developing with his grace.....

The Mug in Blood

Ishan Mittal

S.A.C.C.M. Ludhiana

There was a giggle under the moon
But full of purdah and not a boon
Turned a teen and caught the trend
When the only cattle was his friend

Father! Father! enchanted he ran
Helped the family leads as much as he can
Other village boys were in the school's nish
To read the worthy holybook was now his wish

That night faced a thunder like a crash
When opened the locker for money and just found trash

Morning! He woke up and found new books
There he glew, there he shined
But outside there was no cattle no hooks
There he felt a hammer in spine

Father came inside with the books and joy
The painful fears shattered the young boy
All he earned all he sold
Father again got his son's heart bowled

He studied under the moonlight with no fuel in lamp
And result he showed as on top of the Ramp
Along with his studies, he fetched the field
But the loss of his cattle, no happiness can yield

Then for Nation Building, civil service he tried
Just Abstract His Hero, His Father Died

He cleared the test and wished to serve kind
But Demands of Selectors, turned him blind
There he came back to the only land
Where his father stood hand in hand

They Ask for Make in India, and a skilled show
O my God! Where the unskilled will go

They talk of FDI in Its way
Stepping on Dead bodies of Middlemen that lay

He wiled that night and was again a thunder
Selling the cattle now seemed a blunder

O father! O Father! Please come back
Cried on the field and on the stack

To serve the unfortunate family, he raised the plough
In front of other Burdens, It way to light though

Barely he was managing his head to hand
There time came to sister's wedding band
Now he served the land with his blood
Just wished no drought and no flood

All the fieldmen were waiting for Rain
But seemed like Nature dried blood from his vein
He prayed and wished all the day and night
Seemed like Satan and God had a Fight

Only rain could fetch his hunger and thirst
But Satan Caught the Nature and had no burst

Thanked the Satan and Cursed the God
For the Reality, for the Nod
The wound was served without a knife
Farmer's lost their hope, farmer's lost their life

Dramatic Alarm of Govt. announced remuneration
for the yell
But it was a MURDER, Not a SUICIDE.....

Dowry for his sister's Band, Questioned in Yell
He took the responsibility and continued with Hell

Finally what he wished came abide
Committed suicide of government paid dowry for the
bride.
Long lined the soldier who melted in Royal Mud,
Betrayed himself for his Belongings love

Loss for Society, not Measured in a Meal
A wound to the Society that can never heal

Again he Melted in the Mud he spined
He was a 'diamond' that never shined.....
Never shined.....

Vice Chancellor Prof Arun Kumar Grover inaugurating the 57th Panjab University Youth & Heritage Festival alongwith other dignitaries, at Dev Samaj College for Women, Ferozepur

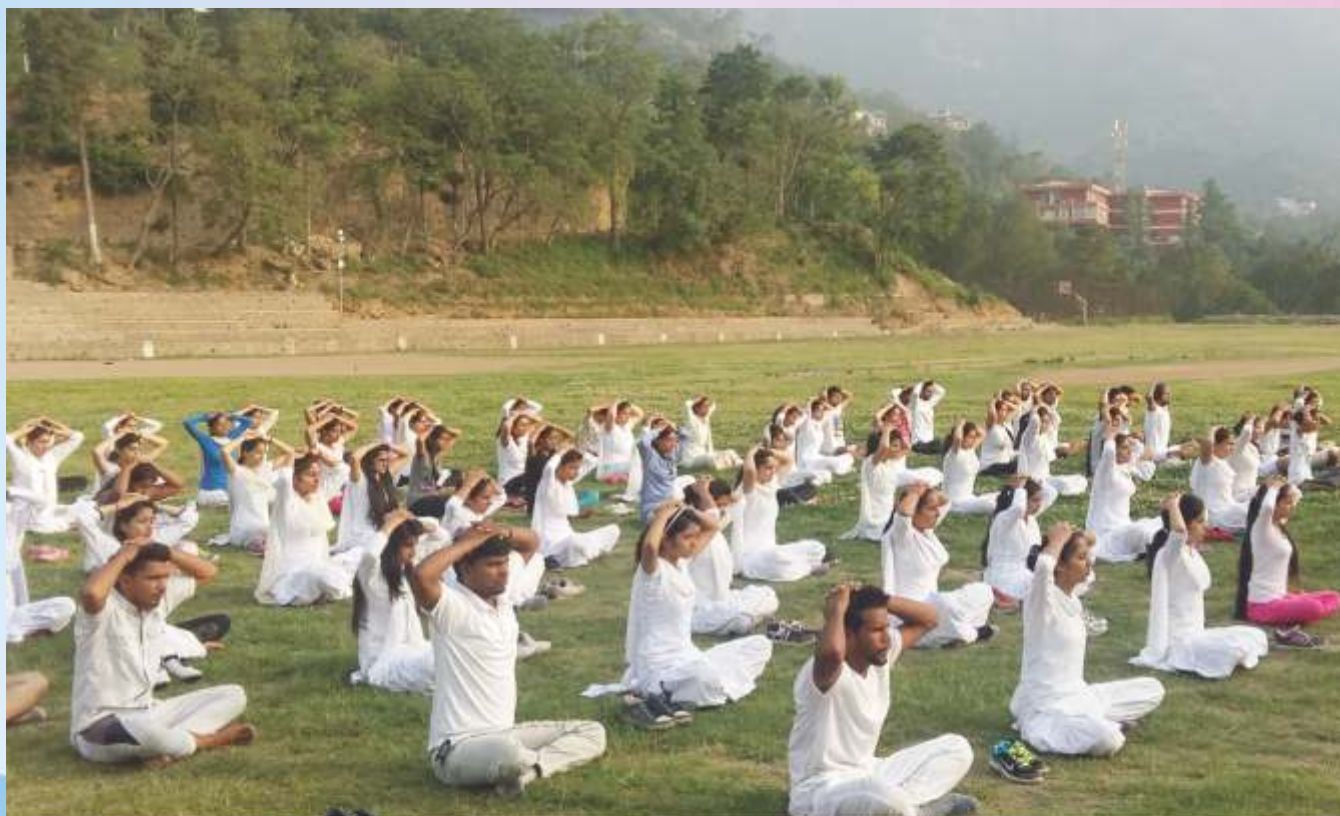
Panjab University Registrar Col. G S Chadha honouring the students during the 57th Panjab University Youth & Heritage Festival

ਨਾਰਥ ਜ਼ੋਨ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਯੂਥ ਫੈਸਟੀਵਲ ਵਿਚ ਤੀਜਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਡਾਂਸ ਦੀ ਟੀਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਮੌਕੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕਲਰ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਰਾਸਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਸਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

Yoga Session in progress during the Panjab University Youth Leadership Training Camp at Nauni (HP)

Panjab University Folk Dance Team which represented India in 9th South Asian Universities Festival- 2016 at Babasaheb Bhimrao Ambedkar University, Lucknow from Feb. 25 to 29, 2016, with the University officials during the annual function of the Department of Youth Welfare

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਅਤੇ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ, ਨਾਰਥ ਜ਼ੋਨ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਕਵਿਜ਼ ਟੀਮ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ 'ਸਾਫ਼, ਹਰਿਆਲਾ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਭਾਰਤ' ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ 'ਨਾਰਥ ਜ਼ੋਨ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ' ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

57th Panjab University Inter-Zonal Youth & Heritage Festival
Dev Samaj College for Women, Ferozepur City

57th Panjab University Inter-Zonal Youth & Heritage Festival
Dev Samaj College for Women, Ferozepur City

Zone Chandigarh- A
Post Graduate Govt. College, Sector-46, Chandigarh

Zone Chandigarh- B
Post Graduate Govt. College for Girls, Sector-11, Chandigarh

Zone Education- A
Dev Samaj College of Education, Sector- 36, Chandigarh

Zone Education- B
G. H. G. Khalsa College of Education, Gurusar Sudhar

Zone Education- C
Dasmesh Girls College of Education, Baddal, Muktsar

Zone Hoshiarpur- A
S. G. H. R. S. College for Women, Chabbewal, Hoshiarpur

Zone Hoshiarpur- B
G. G. D. S. D. College Hariana, Hoshiarpur

Zone Ludhiana- A
Kamla Lohtia Sanatan Dharam College, Ludhiana

Zone Ludhiana- B
Ramgarhia Girls College, Ludhiana

Zone Moga-Ferozepur- A
Govind National College, Narangwal, Ludhiana

Zone Moga-Ferozepur- B
S. B. B. S. Memorial Girls College, Sukhanand, Moga

Zone Muktsar
Guru Nanak Khalsa College, Abohar

Department of Youth Welfare

The Department of Youth Welfare, being an important part of the University, working for the overall development of the students, was set up in 1958 under the Directorship of Dr. K.C. Anand as Founder Director and at present Dr. Nirmal Jaura is heading the department. With an objective of nurturing the young minds and for their balanced growth and development, the department organizes a number of activities every year. As the department encourages the young students to come forward and prove themselves by participating in various creative activities, in the same way the active participation of the students in these activities encourage the department to provide them more and more opportunities for their overall development. During the session 2015-16 the following important activities were executed by the department:

9th South Asian Universities Festival (SAUFEST)

9th SAUFEST (South Asian Universities Festival) was organized by Association of Indian Universities at Babasaheb Bhimrao Ambedkar University, Lucknow from 25th to 29th February, 2016. Panjab University Poster Making and Dance team represented India during this festival. Participants were Mr. Deepak Singh from Govt. College of Art, Chandigarh and Dance team from S G G S College, Sector-26, Chandigarh. Dr. K. S. Sahi was the team in charge.

All India Inter- University National Youth Festival

The University contingent participated in 31st All India Inter-University National Youth Festival at University of Mysore, Mysore (Karnataka) from February 15th to 19th, 2016. About 62 universities from all over India participated in this Festival which was organized by the Association of Indian Universities, New Delhi. Panjab University received 1 second prize, and 2 third prizes out of total 4 events of this festival, as given below:

Second Position

On the Spot Painting: (Nakshdeep Singh, Govt. College of Art, Sector-10, Chandigarh)

Third Positions

Elocution: (Arshdeep Kaur, Khalsa College for Women, Ludhiana)

Quiz: (Panjab University Campus, Chandigarh)

All India Open National Youth Festival

Panjab University students represented Punjab State and Chandigarh UT in Theatre, Literary and Music events during 20th All India Open National Youth Festival which was organized by Ministry of Sports and Youth Affairs, Govt of India at Raipur (Chhattisgarh) from January 12-16, 2016.

Annual Inter University (North Zone) Declamation Contest-2015

Ms. Tavleen Singh, P.G.G College for Girls, Sec-42, Chandigarh and Mr. Abhishek Sharma, G.G.D.S.D College, Haryana, Hoshiarpur won third position in 1st Governor's Annual Inter University (North Zone) Declamation Contest on 22-23 December, 2015 organized by University of Jammu, Jammu.

North Zone Inter University Youth Festival

During the 31st North Zone Inter University Youth Festival organized by Association of Indian Universities, New Delhi at Punjab Agricultural University, Ludhiana from 14th to 18th January 2016, Panjab University bagged 2 first prizes, 2 second prizes, and 4 third prizes out of total 20 events of this festival, as given below

First Positions

Quiz: (Panjab University Campus, Chandigarh)

On the Spot Painting: (Nakshdeep Singh, Govt. College of Art, Sector - 10, Chandigarh)

Second Positions

Mimicry: (Praizy Kundal, Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana)

Elocution: (Arshdeep Kaur, Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana)

Third Positions

Folk/Tribal Dance: (Dev Samaj College for Women, Ferozepur City)

Classical Dance: (Aditi Mehra, P. G. Govt. College for Girls, Sector- 42, Chandigarh)

Classical Instrumental Solo (Non-Percussion): (Samriti Jain, M C M D A V College (W), Sec. 36, Chd)

Rangoli: (Aarti Rani, Mata Ganga Khalsa College for Women, Kottan)

57th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival

The 57th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival was held at Dev Samaj College for Women, Ferozepur City from 5th to 8th November, 2015. Principal, Dr. Madhu Prashar was the convener of the festival. Approximately 2000 student artistes selected from various Panjab University Zonal Youth and Heritage Festivals, participated in this festival. Dev Samaj College for Women, Ferozepur City won the Panjab University Vice Chancellor's Trophy for the session 2015-16.

Punjab State Heritage Youth Festival (Inter University)

Panjab University won the Overall Trophy of the Punjab State Inter- University Heritage Youth Festival organized by Punjab Kala Parishad (Govt. of Punjab), Chandigarh at Baba Banda Singh Bahadur Engineering College, Fatehgarh Sahib from 21st to 23rd Jan. 2016. Panjab University clinched 28 First Prizes, 25 Second Prizes and 9 third prizes out of total 49 events of this festival are given below:

First Prize

1. **Gidha:** Dev Samaj College for Women, Ferozepur City
2. **Sammi:** Govt. College, Hoshiarpur
3. **Bhangra:** S.C.D. Govt. College, Ludhiana
4. **Jhumar:** S.C.D. Govt. College, Ludhiana
5. **Vaar Singing:** Malwa College, Bondli, Samrala
6. **Kali Singing:** Guru Nanak National College, Doraha
7. **Kavishri:** Guru Nanak College, Killianwali

8. **Geet/Gazal (Punjabi):** Ramgarhia Girls College, Ludhiana
9. **Guddian Patole Making:** Manpreet Kaur (M M D D.A.V. College, Gidderbaha)
10. **Innu Making:** Satwinder Kaur (P G G C G, Sector-42, Chd.)
11. **Pakhi Designing:** Satwinder Kaur (B.S.H. Khalsa College, Abohar)
12. **Peerhi Making:** Harjinder Singh (Tagore College of Edu., Moga)
13. **Paranda Making:** Pawandeep Kaur (Govt. College for Girls, Ludhiana)
14. **Naala Making:** Gurmeet Kaur (G.N. Khalsa College (W), M.T. Ldh.)
15. **Tokri Making:** Loveleen Kaur (G G S Khalsa College for (W), Jhar Sahib)
16. **Rassa Vattna:** Jaswinder Singh (C. G .M. College Mohlan, Malout)
17. **Crochet Work:** Rupinder Kaur (Govt. College for Girls, Ludhiana)
18. **Mitti De Khidaune Making:** Shahina Parvin (B C M College of Edu, Ludhiana)
19. **Rasoi:** Dasmesh Girls College of Education, Badal, Muktsar
20. **Shabd Gayan:** Ramgarhia Girls College, Ludhiana
21. **Folk Instrument:** D A V College, Malout
22. **Folk Song:** Ramgarhia Girls College, Ludhiana
23. **Bhand:** D M College, Moga
24. **Poem Recitation (Punjabi):** Gurpreet Singh (Panjab University Campus, Chd)
25. **Debate (Punjabi):** Abhishek Sharma (G G D S D College, Haryana)
26. **Heritage Quiz:** Panjab University Campus, Chd
27. **Cartooning:** Gurleen Kaur (Govt. College for Girls, Ludhiana)
28. **Rassa Vattna:** Karamveer Singh (G.N. Govt. College, G.T.B.Garh, Moga)

Second Prize

1. **Luddi (Boys):** D A V College, Abohar
2. **Malwai Gidha:** GHG Kh. College of Edu, Gurusar Sadhar
3. **Geet/Gazal (Punjabi):** Paramjot Singh (Govt. College, Hoshiarpur)
4. **Phulkari:** Surinder Kaur (S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand, Moga)
5. **Innu Making:** Gurjeet Kaur (Dev Samaj College (W), Ferozepur)
6. **Pakhi Designing:** Jasvir Kaur (S P N College, Mukerian)
7. **Chhikku Making:** Payal Maini (S.B.B.S. Mem.Girls College, Sukhanand)
8. **Paranda Making:** Kirandeep Kaur (G G S Kh College (W), Jhar Sahib)
9. **Naala Making:** Balraj Kaur (B.C.M. College of Edu., Sector-32, Ldh.)
10. **Tokri Making:** Parveen Kaur (Govt. College, Zira)
11. **Folk Orchestra:** Dev Samaj College for (W), Ferozepur.
12. **One Act Play:** S.C.D. Govt. College, Ludhiana
13. **Mimicry:** Praizy Kundal (Kh College for(W), Civil Line, Ldh.)
14. **Histrionics:** Satveer Kaur (Kh College for(W), Civil Line, Ldh)
15. **Elocution (Punjabi):** Gurleen Kaur (Kh College for(W), Sidhwan Khurd)
16. **Poster Making:** Deepak Singh (Govt. College of Arts, 10, Chd.)

17. **On the spot painting:** Nakshdeep Singh (Govt. College of Arts, 10, Chd.)
18. **Clay Modelling:** Richa Pandey (Govt. College, Hoshiarpur)
19. **Rangoli:** Aarti Rani (M. Ganga Kh. College for Girls, Kottan)
20. **Collage Making:** Ramandeep Kaur (Govt. College, Hoshiarpur)
21. **Pirrh Bunna:** Baba Kundan Singh College, Muhar
22. **Crochet Work:** Mamta Kumari (B.C.M. College of Edu., Sector-32, Ldh.)
23. **Poster Making:** Reeta Devi (Govt. College, Hoshiarpur)
24. **Khiddo Making:** Shagandeep Singh (G. Nanak College, Killianwali)

Third Prize

1. **Luddi (Girls):** Baba Kundan Singh College, Muhar
2. **Vaar Singing:** Guru Nanak College, Moga
3. **Kali Singing:** Dev Samaj College, Sec-36, Chd
4. **Kavishri:** Guru Nanak National College, Doraha
5. **Ladies Traditional Songs:** Dev Samaj College for (W), Ferozepur
6. **Phulkari/Bagh/Chop:** Satveer Kaur (Panjab University Campus, Chandigarh)
7. **Chhikku Making:** Gurpreet Kaur (M.R.S. College, Malout)
8. **Folk Song:** Bakhtaur Singh (LLR Govt. College, Dhudhike, Moga)
9. **Muhavredar Vartalaap:** G. N. National College, Doraha
10. **Installation (Punjabi):** G G D S D College, 32, Chd.

The following students have been decorated with *Punjab State Heritage Youth Award* by hon'able Governor of Punjab :

Mr. Sukhbir Singh - SCD Govt College, Ludhiana) - Bhangra
Ms Jaspreet Kaur -Dev Samaj College for Women, Ferozepur-Gidha
Mr. Sikander Singh - DAV College, Malout- Lok Saaj
Ms. Mehak -Ramgarhia Girls College, Ludhiana- Lok Geet
Mr. Surinder Pal Singh -G N College, Killianwali -Kavishri
Mr. Navjot Singh Chahal - G N College, Killianwali
Mr. Navjot Singh - G N College, Killianwali

Youth leadership Training, Hiking Trekking and Rock Climbing Camp

The Youth Leadership Training, Hiking Trekking and Rock climbing camp was organized by Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh at Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture & Forestry, Nauni, Solan (H. P) from June 7 to 15, 2016. Sixty Seven girls and Forty Four boys from different colleges of Panjab University Chandigarh attended the camp. The camp was inaugurated by Dr. Vijay Singh Thakur, worthy Vice Chancellor of Dr. Y. S. Parmar University of Horticulture & Forestry, Nauni, Solan (H. P). During his presidential remarks Dr. Thakur highlighted the importance of youth activities in student life. He also

enlightened the important activities and various teaching courses of Nauni University. Dr Thakur felt honoured to inform that the Nauni University was a part of Panjab University long time back. He also expressed his gratitude to Panjab University Vice Chancellor Prof Arun Kumar Grover for choosing Nauni University to organize this camp.

A motivational lecture was delivered by Dr. K.S. Verma Director Extension Education,. Besides the daily activities like Yoga, physical exercise, technical sessions, special lectures and recreational competitions the campers did trekking from Nauni campus to Budha Mandir and other places as a part of this camp. Dr. Surjit Singh Sidhu Principal B.K.S. College, Muhar, Mr. Onkar Singh from Dasmesh Girls College of Education, Badal (Muktsar), Mr. Rishikesh from Shri Atam Vallabh Jain College, Ludhiana, Mr. Rakesh Kumar Bhalla from B.K.S. College, Muhar, Ms. Bangera Rupinder Kaur from Gobindgarh Public College, Alour, Khanna, Ms. Hardeep Kaur from B.C.M College of Education, Ludhiana, Ms. Veerpal Kaur from B.K.S. College, Muhar also delivered inspiring lectures. All the sessions were presided over by the camper students with the motive to develop the leadership skills. Mr. Onkar Singh from S.G.G.S. College, Sec-26, Chandigarh and Ms. Saloni Sharma from BCM College of Education, Ludhiana were adjudged as best Campers. Prizes were also awarded to the winners in different categories.

Annual Magazine “Jawan Tarang”

A Literary/Cultural annual magazine “*Jawan Tarang*” was launched by the Department of Youth Welfare in 2013 with focus on youth activities. The first two editions of the magazine were appreciated at every platform. The third edition of *Jawan Tarang* is in your hands now. This magazine has been published to provide ample opportunity to young students to express their emotions, opinion, dreams and aspirations. It carries contributions in the form of creative writings, from the students of affiliated and constituent colleges of the Panjab University along with the record of the various youth activities of the department. Chief Editor Dr.R S Jhanji and all staff editors Dr. Pali Bhupinder Singh, Dr. Amit Narula, Dr. Neena Mehta and Prof. Tajinder Kaur contributed whole-heartedly for the successful publishing of the third issue of “*Jawan Tarang*.”

CLEAN GREEN HEALTHY INDIA

'Clean, Green, Healthy India' was the theme of the Panjab University Youth Festivals conducted by the department in this session. Considering the need of the hour, The department took an initiative of making the surrounding in society clean and green during the zonal and inter zonal youth and heritage festivals under the chief patron ship of worthy Vice Chancellor Prof Arun Kumar Grover.

All the youth and heritage festivals of this session keep their focus on making an ideal society that is Clean, Green and Healthy. Models were made by the students and organizers to highlight the theme and to fulfil the objective of the theme special lectures, talks and installations were arranged by the host colleges during the inter zonal and zonal festivals. It is worth mentioning here that such thematic youth festivals, conducted by Panjab University, play a positive role in dealing with the social problems of the region and the nation.

R. S. Jhanji

Results of 57th Panjab University Inter-Zonal Youth and Heritage Festival

05th NOVEMBER, 2015

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Shabad/Bhajan	Team			
	1 st	Chandigarh- B	P.G.G.C.G. Sec. 11, Chandigarh	
	2 nd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Ludhiana	
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand	
	Individual			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand	Kuldeep Kaur
	2 nd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Ludhiana	Mehak
	3 rd	Moga-Ferozepur- A	D.M. College, Moga	Beant Singh
Group Dance (General)	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	
	3 rd	Chandigarh- B	P.G.G.C. Girls College, Sec. 11, Chandigarh	
	Individual			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Amritpreet Kaur
	2 nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Ludhiana	Meghna
	3 rd	Chandigarh- B	P.G.G.C. Girls College, Sec. 11, Chandigarh	Yashwani
Classical Dance	1 st	Chandigarh- B	P.G.G.C.G. Sec. 42, Chandigarh	Aditi Mehra
	2 nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	Meghna Sharma
	3 rd	Ludhiana- A Chandigarh- A	S.C.D. Govt. College for Boys, Ludhiana P.G.G.C. Sec. 46, Chandigarh	Shubham Manrow Chinky
Group Singing	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Muktsar	Gopi Chand Arya Mahila College, Abohar	
	3 rd	Chandigarh- A	D.A.V. College, Sec. 10, Chandigarh	
	Individual			
	1 st	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Mehak
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Manpreet
	3 rd	Hoshiarpur- B	S.M.S. Karamjot College for Women, Hoshiarpur	Manjeet Singh
Folk Instrument	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Kulwinder Kaur
	2 nd	Muktsar	D.A.V. College, Malout	Sikander Singh
	3 rd	Chandigarh-A	G. G. D. S. D. College, Sec. 32, Chandigarh	Gurpreet Singh

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Folk Orchestra	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	3 rd	Chandigarh- A Ludhiana- B	G. G. D. S. D. College, Sec. 32, Chandigarh Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	
	Individual			
	1 st	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	Gupreet Singh
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Kulwinder Kaur
	3 rd	Chandigarh- A	G. G. D. S. D. College, Sec. 32, Chandigarh	Anirudh Loomba
Guddian Patole	1 st	Muktsar	M.M.D. D.A.V. College, Gidderbaha	Manpreet Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Rajpal Kaur
	3 rd	Ludhiana- B Education- A	Master Tara Singh Memorial College for Women, Ludhiana D.A.V. College of Education, Hoshiarpur	Maganpreet Kaur Reena
Chhikku Making	1 st	Muktsar	M.R.S. College, Malout	Gurpreet Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand	Payal Maini
	3 rd	Education- A Chandigarh- B	D.A.V. College of Education, Hoshiarpur Post Graduate Govt. College, Sec. 11, Chandigarh	Anju Bala Rupinder Kaur
Pranda Making	1 st	Chandigarh- B	G.G.S. Khalsa College for Women, Jhar Sahib, Ludhiana	Kirandeep Kaur
	2 nd	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	Pawandeep Kaur
	3 rd	Education- C	Guru Ram Dass College of Education, Jalalabad	Baljinder Kaur
Naala Making	1 st	Education- A	B.C.M. College of Education, Sec. 32, Ludhiana	Balraj Kaur
	2 nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College for Women, Model Town, Ludhiana	Gurmeet Kaur
	3 rd	Education- B Education- C	Malwa Central College of Education for Women, Ludhiana Lala Jagat Narayan Education College, Jalalabad	Harpreet Kaur Sarbjee Kaur
Tokri Making	1 st	Chandigarh- B	G.G.S. Khalsa College for Women, Jhar Sahib, Ludhiana	Loveleen Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur- A Moga-Ferozepur- B	Govt. College, Zira S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand	Parveen Kaur Lovepreet Kaur
	3 rd	Ludhiana- A Education- B	Shri Atam Valabh Jain College, Ludhiana Sukhdeva Krishna College of Education, Moga	Preeti Rani Ramandeep Kaur

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Mitti De Khidaune	1 st	Education- A	B.C.M. College of Education, Ludhiana	Shahina Parvin
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Shri Ram College, Dala, Ludhiana	Karan
		Chandigarh- A	Post Graduate Govt. College, Sec. 46, Chandigarh	Manpreet Kaur
	3 rd	Ludhiana- A	Shri Atam Valabh Jain College, Ludhiana	Nitish Jain
		Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Richa Pandey
Khiddo Making	1 st	Muktsar	Guru Nanak College, Killianwali	Shagandeep Singh
	2 nd	Chandigarh- B	G.G.S. Khalsa College for Women, Jhar Sahib, Ludhiana	Khushpreet Kaur
		Education- C	Lala Jagat Narayan College of Education, Jalalabad	Ishu Kamboj
	3 rd	Education- B	Sukhdev Krishna College of Education for Women, Moga	Karamjeet Kaur
		Education- A	D.A.V. College of Education, Hoshiarpur	Vishakha Kaushal
Peerhi Making	1 st	Ludhiana- B	M.T.S.M. College for Women, Ludhiana	Hem Lata
	2 nd	Education- B	Tagore College of Education, Moga	Harjinder Singh
		Muktsar	Guru Nanak National College for Girls, Chowarianwali, Fzk.	Satwinder Kaur
	3 rd	Chandigarh- B	G.G.S. Khalsa College for Women, Jhar Sahib, Ludhiana	Manpreet Kaur
		Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	Sukhdeep Kaur
Rassa Vattna	1 st	Muktsar	C.G.M. College Mohlan, Malout, Muktsar	Jaswinder Singh
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak Govt. College, Guru Teg Bahadurgarh, Moga	Karamveer Singh
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand	Manpreet Kaur
Eennu Making	1 st	Chandigarh- B	P.G.G.C.G. Sec. 42, Chandigarh	Satwinder Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Gurjeet Kaur
		Education- A	S.G.G.S. College of Education, Beghpur, Kamloh, Mukerian	Rekha Rani
	3 rd	Chandigarh- A	Sri Guru Gobind Singh College, Sec. 26, Chandigarh	Priya Rani
		Moga-Ferozepur- A	Gobind National College, Narangwal	Prabhjot Kaur

06 th NOVEMBER, 2015				
CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Bhangra	Team			
	1 st	Ludhiana- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana	
	2 nd	Chandigarh- A	Sri Guru Gobind Singh College, Sec. 26, Chandigarh	
	3 rd	Hoshiarpur- B	G.K.S.M Govt. College, Tanda Urmar	
	Individual			
	1 st	Ludhiana- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana	Sukhbir Singh
Gidha	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Govind National College, Narangwal	Jagseer Singh
	3 rd	Hoshiarpur- A	S.G.G.S. Khalsa College, Mahilpur	Deepak Tak
	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Muktsar	Bhag Singh Khalsa College for Women, Kala Tibba, Abohar	
	3 rd	Chandigarh- A	D.A.V. College, Sec. 10, Chandigarh	
Classical Vocal	Individual			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Jaspreet Kaur
	2 nd	Ludhiana- A Hoshiarpur- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana B.A.M. Khalsa College, Garhshankar	Sandeep Kaur Satminder Kaur
	3 rd	Chandigarh- A Muktsar	D.A.V. College, Sec. 10, Chandigarh Bhag Singh Khalsa College for Women, Kala Tibba, Abohar	Atamjeet Kaur Manpreet Kaur
	1 st	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Gurpreet Kaur
	2 nd	Chandigarh- A	P.U. Campus, Chandigarh	Purnendu
Geet/Gazal	3 rd	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Paramjyot
	1 st	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Paramjot Singh
	2 nd	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Rupali Jagga
	3 rd	Chandigarh- A	P.G.G.C. Sec. 11, Chandigarh	Ranbir Singh
	1 st	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Simran Chaudhary
	2 nd	Chandigarh- A	P.U. Campus, Chandigarh	Sur Sagar
Folk Song	3 rd	Moga-Ferozepur- A	L.L.R. Govt. College, Dhudi Ke, Moga	Bakhtaur Singh
	1 st	Chandigarh- A	P.U. Campus, Chandigarh	Bhupinder Singh
	2 nd	Moga-Ferozepur- A Ludhiana- A	Baba Kundan Singh College, Muhar Malwa College, Bondli, Samrala, Ludhiana	Amandeep Singh Ratan Singh
	3 rd	Hoshiarpur- B Muktsar	Khalsa College, Garhdiwal M.M.D.D.A.V. College, Giddarbaha	Harleen Kaur Gurwinder Singh

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Instrumental Music (Non-Percussion)	1 st	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Samriti Jain
	2 nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College for Women, Ludhiana	Prabhjot Kaur
	nd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	Charanbir Singh
	3 rd	Chandigarh- A Education- C	P.G.G.C. Sec. 46, Chandigarh G.G.S. College of Education, Malout	Suraj Gurdeep Singh
Indian Orchestra	Team			
	1 st	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	3 rd	Chandigarh- A Ludhiana- B	G.G.D.S.D. College, Sec. 32 Chandigarh Khalsa College for Women, Civil Line, Ludhiana	
	Individual			
	1 st	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Dohara	Charanbir Singh
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Pinki Devi
	2	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Shubangi Shukla
	3 rd	Moga-Ferozepur- B Chandigarh- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Arvinder Kaur Samriti Jain
Rangoli	1 st	Ludhiana- B	Mata Ganga Khalsa College for Girls, Kottan	Aarti Rani
	2 nd	Educaiton- B	Malwa Central College of Education for Women, Ludhiana	Kamalpreet Kaur
	3 rd	Hoshiarpur- B	S.P.N. College, Mukerian	Navneet Kaur
Phulkari/Bagh	1 st	Moga-Ferozepur- B	S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand	Surinder Kaur
	2 nd	Chandigarh- A	P.U. Campus, Chandigarh	Satveer Kaur
	3 rd	Ludhiana- A	Shri Atam Valabh Jain College, Ludhiana	Shipra
Dasuti/Cross Stitch	1 st	Chandigarh- B	P.G.G.C. for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Sugam Chang
	2 nd	Ludhiana- B	A.S. College for Women, Khanna	Rupinder Kaur
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	Khalsa College for Women, Siddwan Khurd	Kirandeep Kaur
Pakhi Making	1 st	Hoshiarpur- B	Swami Premanand Mahavidayala, Mukerian	Jasvir Kaur
	2 nd	Muktsar	Bhag Singh Khalsa College for Women, Abohar	Satwinder Kaur
	3 rd	Education- C	D.A.V. College of Education, Abohar	Gagandeep
Crochet Work	1 st	Ludhiana- B	Govt. College for Girls, Ludhiana	Rupinder Kaur
	2 nd	Education- A	B.C.M. College of Education, Sec. 32, Ludhiana	Mamta Kumari
	3 rd	Chandigarh- A	S.G.G.S.C. Sec. 26, Chandigarh	Kuljeet Kaur

CATEGORY	POSITION	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Knitting	1 st	Ludhiana- B	Govt. College for Women, Ludhiana	Manpreet Kaur
	2 nd	Muktsar	Bhag Singh Khalsa College for Women, Kala Tibba, Abohar	Harpreet Kaur
	3 rd	Education- A	Dev Samaj College of Education, Sec. 36-B, Chandigarh	Anjali
Mehandi Designing	1 st	Chandigarh- A	S.G.G.S.C. Sec. 26, Chandigarh	Akanksha Verma
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Mular	Sandeep Kaur
	3 rd	Chandigarh- B	P.G.G.C. for Girls, Sec. 42, Chandigarh	Komal
Debate	1 st	Chandigarh- B	Dev Samaj College for Women, Sec. 45, Chandigarh	Sukhleen Kaur
	2 nd	Chandigarh- B	P.G.G.C. for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Samridhi Nair
	3 rd	Hoshiarpur- B	G.C.D.S.D. College, Hariana	Abhishek Sharma
Elocution	1 st	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Civil Line, Ludhiana	Arashdeep Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd	.Gurleen Kaur
	3 rd	Chandigarh- B	P.G.G.C. for Girls, Sec. 42, Chandigarh	Tavleen Singh
Poem-Recitation	1 st	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Soumya Joshi
	2 nd	Chandigarh- A	P.U. Campus, Chandigarh	Gurpreet Singh
	3 rd	Education- A	D.A.V. College of Education, Hoshiarpur	Rittenpreet Kaur

07th NOVEMBER, 2015

One Act Play	Team			
	1 st	Chandigarh- A	P.G.G.C. Sec. 46, Chandigarh	
	2 nd	Ludhiana- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana	
	3 rd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College for Women, Model Town, Ludhiana	
	Individual			
	1 st	Ludhiana- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana	Lovish Bangia
	2 nd	Chandigarh- A	P.G.G.C. Sec. 46, Chandigarh	Jyoti Bansal
	3 rd	Hoshiarpur- B Ludhiana- B	Khalsa College, Garhdiwal Guru Nanak Khalsa College for Women, Model Town, Ludhiana	Jaspreet Singh Akriti Makkar
Histrionics	1 st	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Satvir Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Sukhdeep Kaur
	3 rd	Muktsar	M.M.D.D.A.V. College, Gidderbaha	Gurjit Singh
Kavishri	Team			
	1 st	Muktsar	Guru Nanak College, Killianwali	
	2 nd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	S.D. College for Women, Moga	
	Individual			
	1 st	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	Sukhpreet Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	Jagdish Singh
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	S.D. College for Women, Moga	Amandeep Kaur

CATEGORY	CATEGORY	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Vaar Singing	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	
	2 nd	Ludhiana- A	Malwa College, Bondli, Samrala	
	3 rd	Chandigarh- B	P.G.G.C. for Girls, Sec. 11, Chandigarh	
	Individual			
	1 st	Muktsar	Gopi Chand Arya Mahila College, Abohar	Gagandeep Kaur
	2 nd	Chandigarh- B	P.G.G.C. for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Jaganpreet Kaur
	3 rd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Baldeep Kaur
Kali Singing	Team			
	1 st	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	
	2 nd	Education- A Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College of Education, Sec. 36-B, Chandigarh Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	3 rd	Chandigarh- A	Sri Guru Gobind Singh College, Sec. 26, Chandigarh	
	Individual			
	1 st	Education- A	Dev Samaj College of Education, Sec. 36-B, Chandigarh	Veerpal
	2 nd	Ludhiana- A	Guru Nanak National College, Doraha	Sukhpreet Kaur
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Harmanpreet Kaur
Ladies Traditional Songs	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	
	3 rd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College for Women, Model Town, Ludhiana	
	Individual			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Jaspreet Kaur
	2 nd	Education- A	Dev Samaj College of Education, Sec. 36-B, Chandigarh	Narinder Kaur
	3 rd	Chandigarh- A	P.U. Campus, Chandigarh	Jashanpreet Kaur
Quiz	1 st	Chandigarh- A	P.U. Campus, Chandigarh	
	2 nd	Ludhiana- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana	
	3 rd	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	
Essay Writing	1 st	Education- B	Malwa Central College of Education for Women, Ludhiana	Taranpreet Sandhu
	2 nd	Chandigarh- B	P.G.G.C. for Girls, Sec. 11, Chandigarh	Gurwinder Kaur
	3 rd	Education- C Chandigarh- A	Dashmesh Girls College of Education, Badal, Mkt. D.A.V. College Sec. 10, Chandigarh	Babanpreet Kaur Chinmayi Mehta

CATEGORY	CATEGORY	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Poem Writing	1 st	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak Govt. College, Guru Teg Bahadurgarh, Moga	Sukhdeep Kaur
	2 nd	Ludhiana- B	Govt. College for Women, Ludhiana	Mahima Goel
	3 rd	Hoshiarpur- B Moga-Ferozepur- B	Govt. College, Hoshiarpur Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Jyoti Ohri Manbeer Kaur
Story Writing	1 st	Chandigarh- B	P.G.G.C. for Girls, Sec. 42, Chandigarh	Pooja
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Baljeet Kaur
	3 rd	Chandigarh- A Education- B	P.G.G.C. Sec. 11, Chandigarh S.D.S. College of Education for Women, Lopon	Davendra Chaudhary Sukhpal Kaur
On the Spot Painting	1 st	Chandigarh- A	Govt. College of Arts, Sec. 10, Chandigarh	Nakshdeep Singh
	2 nd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Anu Bala
	3 rd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Miller Ganj, Ludhiana	Pooja Rani
Photography	1 st	Education- B	Malwa Central College of Education for Women, Ludhiana	Poonamdeep Kaur
	2 nd	Hoshiarpur- A	D.A.V. College for Women, Garhshankar	Nidhi Abrol
	3 rd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	Kulwinder Singh
Collage Making	1 st	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Ramandeep Kaur
	2 nd	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Rhythm Randhawa
	3 rd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	Geeta Kaur
Clay Modelling	1 st	Chandigarh- A	Govt. College of Arts, Sec. 10, Chandigarh	Surinderpal Singh
	2 nd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Richa Pandey
	3 rd	Chandigarh- A	Govt. College of Arts, Sec. 10, Chandigarh	Harjinderpal Singh
Cartooning	1 st	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Reena Rani
	2 nd	Ludhiana- B	Govt. College for Women, Ludhiana	Gurleen Kaur
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Baljeet Kaur
Still Life	1 st	Chandigarh- A	Govt. College of Arts, Sec. 10, Chandigarh	Simrandeep Kaur
	2 nd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Paramjeet Kaur
	3 rd	Chandigarh- A	Govt. College of Arts, Sec. 10, Chandigarh	Gurjeet Singh
Installation	1 st	Chandigarh- A	G.G.D.S.D. College, Sec. 32, Chandigarh	
	2 nd	Moga-Ferozepur- A	Guru Nanak College, Moga	
	3 rd	Ludhiana- B	Ramgarhia Girl College, Miller Ganj, Ludhiana	
Poster Making	1 st	Chandigarh- A	Govt. College of Arts, Sec. 10, Chandigarh	Deepak
	2 nd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	Reeta Devi
	3 rd	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Mahima Sahota

08 th NOVEMBER, 2015				
CATEGORY	CATEGORY	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
Folk Dance (Boys)	Team			
	1 st	Ludhiana- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana	
	2 nd	Chandigarh- A	D.A.V. College, Sec. 10, Chandigarh	
	3 rd	Muktsar Hoshiarpur- B	D.A.V. College, Abohar G.K.S.M. Govt. College, Tanda Umar	
	Individual			
	1 st	Chandigarh- A	D.A.V. College, Sec. 10, Chandigarh	Himmatveer Singh
	2 nd	Ludhiana- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana	Sukhbir Singh
	3 rd	Hoshiarpur- B	G.K.S.M. Govt. College, Tanda Umar	Sukhjinderjit Singh
Folk Dance (Girls)	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar	
	2 nd	Chandigarh- B Hoshiarpur- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh Govt. College, Hoshiarpur	
	3 rd	Moga-Ferozepur- B Ludhiana- B	S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand Mata Ganga Khalsa College for Girls, Kottan	
	Individual			
	1 st	Chandigarh- B	M.C.M.D.A.V. College, Sec. 36, Chandigarh	Mannat Sandhu
	2 nd	Moga-Ferozepur- A Hoshiarpur- B	Baba Kundan Singh College, Muhar Govt. College, Hoshiarpur	Manjinder Kaur Amanpreet Kaur
	3 rd	Moga-Ferozepur- B	S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand	Ramandeep Kaur
Mime	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Khalsa College for Women, Model Town, Ludhiana	
	3 rd	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur	
Mimicry	1 st	Ludhiana- B	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Praizy Kundal
	2 nd	Ludhiana- A	Arya College, Ludiana	Balram
	3 rd	Muktsar Chandigarh- A	Maharaja Ranjit Singh College, Malout G.G.D.S.D. College, Sec. 32, Chandigarh	Bhupinder Singh Manu Chhabra
Skit	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	
	2 nd	Muktsar	M.M.D.D.A.V. College, Gidderbaha	
	3 rd	Hoshiarpur- A Chandigarh- A	B.A.M. Khalsa College, Garhshankar P.G.G.C. Sec. 11, Chandigarh	

CATEGORY	CATEGORY	ZONE	COLLEGE'S NAME	PARTICIPANT'S NAME
	Individual			
	1 st	Education- C	Dashmesh Girls College of Education, Badal	Rajvir Kaur
	2 nd	Moga-Ferozepur- B	Dev Samaj College for Women, Ferozepur City	Sukhdeep Kaur
	3 rd	Muktsar	M.M.D.D.A.V. College, Gidderbaha	Gurjeet Singh
Bhand	Team			
	1 st	Moga-Ferozepur- A	D.M. College, Moga	
	2 nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	
	3 rd	Hoshiarpur- B Moga-Ferozepur- B	S P N College, Mukerian S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand	
	Individual			
	1 st	Moga-Ferozepur- A	D.M. College, Moga	Navdeep Singh
	2 nd	Ludhiana- B	Guru Nanak Girls College, Model Town, Ludhiana	Manpreet Kaur
	3 rd	Muktsar	M.M.D.D.A.V. College, Gidderbaha	Gurjeet Singh
Heritage Quiz	1 st	Chandigarh- A	P.U. Campus, Chandigarh	
	2 nd	Moga-Ferozepur- B Hoshiarpur- A	S.B.B.S. Memorial Girls College, Sukhanand B.A.M. Khalsa College, Garhshankar	
	3 rd	Ludhiana- A	S.C.D. Govt. College, Ludhiana	

Overall Panjab University Vice Chancellor's Trophy- 2015-16

Won By

Dev Samaj College for Women, Ferozepur

Compiled by

Tejinder Singh

Assistant Director Youth Welfare

If Indian youth make up their mind and work for creative activities and technical development, they can carve a niche for themselves and lead the nation to the pinnacles of glory and progress.

-Arun K Grover

Recipients of Panjab University Roll of Honor-2015-16

S. No.	Name	College	Proficiency
1.	Mr. Abdul Qahar Bakhshi	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
2.	Mr. Ahmad Samizada	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
3.	Mr. Zahin Ahmad Noori	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
4.	Mr. Ataullah Shneezai	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
5.	Mr. Ahmad Nawid	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
6.	Mr. Sayed Suhrab	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
7.	Mr. Ahmad Faisal Attaie	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
8.	Mr. Muslim Farwardin Salah	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
9.	Mr. Khalil Ali Khel	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
10.	Mr. Ahmad Mustafa Miskeenyar	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
11.	Mr. Mohammad Omar Aseel	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
12.	Mr. Mohammad Amin Hamidi	Sri Guru Gobind Singh College, Sector- 26, Chandigarh	Dance
13.	Mr. Ayush Awasthi	University Business School, P.U. Campus, Chandigarh	Quiz
14.	Mr. Maneesh Mittal	Department of Laws, P.U. Campus, Chandigarh	Quiz
15.	Ms. Arshdeep Kaur	Khalsa College for Women, Civil Lines, Ludhiana	Elocution
16.	Mr. Nakshdeep Singh	Govt. College of Arts, Sector- 10, Chandigarh	On the Spot Painting

Winners of the Panjab University Zonal Trophies- 2015-16

S. No.	Zone	Winner of the Zonal Trophy
1.	Chandigarh- A	G. G. D. S. D. College, Sector- 32, Chandigarh
2.	Chandigarh- B	P. G. Govt. College for Girls, Sector- 11, Chandigarh
3.	Ludhiana- A	Arya College, Ludhiana
4.	Ludhiana- B	Ramgarhia Girls College, Ludhiana
5.	Moga-Ferozepur- A	Baba Kundan Singh College, Muhar, Ferozepur
6.	Moga-Ferozepur- B	S. B. B. S. Memorial Girls College, Sukhanand, Moga
7.	Muktsar	Gopi Chand Arya Mahila College, Abohar
8.	Hoshiarpur- A	S. G. H. R. S. College for Women, Chabbewal
9.	Hoshiarpur- B	Govt. College, Hoshiarpur
10.	Education- A	B. C. M. College of Education, Ludhiana
11.	Education- B	Malwa Central College of Edu. for Women, Ludhiana
12.	Education- C	Dasmesh Girls College of Education, Baddal, Muktsar

Youth Welfare Activities Orientation Workshop – A Report

“It is time that the youth, especially the students, realize their potential, their capabilities, their duties and responsibilities in the noble cause of fight against poverty, illiteracy, ignorance and corruption. Students who are engaged in pursuit of academic excellence can also usher in a cultural and technological revolution, transforming India from a developing to a developed nation” These words were expressed by hon'able Vice Chancellor Prof Arun Kumar Grover during his presidential remarks in the concluding ceremony of the 'Youth Welfare Activities Orientation Workshop'. The eminent scholar Prof Grover said that these workshops play an important role to inculcate the spirit of competition, unity, brotherhood and healthy exchange of learning. He also shared his learning experience during student life.

During this ceremony, Dr Parvinder Singh DCDC encouraged the participation of youth in such cultural endeavours that widen their horizon with the knowledge of such numerous cultural events. While inaugurating the workshop Dr. Navdeep Goyal, Dean, Student Welfare and Director Sports Dr. Parminder Singh congratulated the participants and further emphasized the importance of such workshops that not only polish the skills of the participants but also orient them towards the newer perspectives and aspects of their cultural participation.

Like a growing tree needs pruning to be in a perfect shape so does the unsurmountable gush of energy and the unfathomable zeal in youth is to be pruned, channelized and diverted towards a better direction. This workshop was organized from 18th June to 22nd June , 2016 at student Holiday Home, Panjab University, Chandigarh. Approximately 192 students and 10 teachers from various academia of repute participated in this five day workshop. This workshop aimed to orient the participants towards various cultural and heritage events and also it aimed to answer the queries of the participants having superficial knowledge of various co-curricular activities. Among the veteran luminaries present at the workshop were-

Punjab Arts Council, Chairperson Bibi Harjinder Kaur who in her formal interaction with the students emphasized on 'Art ' as an indispensable aspect of Education. She applauded the age old traditions and its core value in the modern era. She added that an age cannot be bereft of tradition and its heritage, in fact these essentials are the foundations of an age. Eminent scholar from Punjabi University Patiala Dr. Satish Kumar Verma emphasized upon the moral and ethical values that should be nurtured for a harmonious living. He also acquainted the participants regarding the technical justification of any event especially theatrical presentations. Media personality and well known screen director from Doordarshan Dr. Lakhwinder Johal addressed and enlightened the participants about various qualities as confidence, spontaneity, communication skills, and presentation that are essential while facing a camera.

Poetic ambience was created with the presence of International fame Punjabi poet Padmashri Dr Surjit Patar. The poet's recitation was guidance to how poetry is created, what forms the content of the poetry and how poetry is recited. A poet should negate himself from his/her poetry, said Dr Patar. Punjabi folklore scholar Prof. Kirpal

Kazak supplemented his erudite lecture on the heritage with the practical models made by the winners of youth festival. He stressed upon the use of colours, the importance of theme and meaning, the graph, the vastu culture with reference to such epitomes of heritage and culture of Punjab as *Phulkari*, *Bagh*, *Crochet*, *Pidhi Making*, *Naala Making*, *Pakhi Making*... He also enlightened the participants regarding the meaning inherent in all folk songs of Punjab. S. Gurdarshan Singh Bahiya, Deputy Director PR Punjab Govt. deliberated on 'The Composition of *Vaar*, *Kali*, *Kavishri*' that depicted heroism and courageous victory of history of Gurus. The veteran scholar also introduced the use of meter and rhyme in the composition of these songs.

The proponent and exponent of folk music Smt. Gurmeet Bawa enthralled the participants and rekindled the folk singing as *Dohas*, *Ghoriyan*, *sithaniyan*, *boliyan* and *Long Heik Songs*. Theatre Director Kewal Dhaliwal shared his experience and journey in the field of theatre and essential skills in theatrical expression. The popular face of Doordarshan, of '*Loona*' fame Smt. Jatinder Kaur stunned the participants with her acting skills and also motivated the participants through her courageous journey in the field of theatre. Experts of Ladies Traditional Songs Smt. Amarjeet Kaur and Smt. Karamjeet Kaur enlightened the participants with the composition of such songs and presented examples in their live singing.

Dr. Neera Grover, Professor of Music adept in classical singing, talked to the participants about classical *gayan* and the use of *saaz* for the same. She gave a live performance to explain the finer nuances of music to the students. Dr. Nandita Shukla Singh, Co-ordinator, centre of Swami Vivekananda Studies and Dean, Student Welfare, Panjab University, Chandigarh deliberated on the topic 'The relevance of the teachings of Swami Vivekananda in the contemporary world'. With her interactive expression, she motivated the youth to 'Arise, Awake and Stop not until the goal is reached' and also encouraged them to imbibe the teachings of Swami Vivekananda to face the challenges witnessed across the nation and worldwide. Prof. Manpreet Singh and S.

Bhupinder Babbal renowned folk singer of Punjab addressed the participants and enlightened them towards the importance of folk song as path towards culture and also motivated them to uphold the culture and heritage of Punjab with these folk treasures. He also enthralled the participants with his live singing especially *Boliyan*, *Kavishri* and *Folk Songs*. Yoga expert Prof. Neeru Malik addressed the participants with her poetic composition that highlighted the student-teacher relationship and also emphasized the role of teacher in moulding the character of a student.

On behalf of Punjab Arts Council all the technical sessions were coordinated by Sh. Pritam Rupal . He also deliberated on the use of folk instruments in folk singing that act as a catalyst in our spiritual connection with the age old culture and heritage of Punjab. The teachers from different colleges like Dr. Nerotma, Malwa College of Education, Ludhiana, Prof Onkar Singh DGCE, Badal, Dr. Sangeeta, BCM College of Education, Ludhiana, Dr R K Bhalla BKS College, Muhar, Dr Narinderpal GPC Alour, Prof Swaranjit Kaur, Ramgarhia Girls College, Ludhiana, Prof Mandeep Singh, GPC Alour also interacted with the students and delivered motivational lectures on different topics that added to the wealth of knowledge imbibed by participants.

In his concluding note Director Youth Welfare, Dr. Nirmal Jaura, on behalf of the university, thanked the Punjab Arts Council (Govt. of Punjab) for sponsoring technical experts. He also expressed his gratitude to all the participants, teachers, concerned Principals and parents for their contribution in the success of this workshop.

The impact of such welfare activities on the personality of youth can be mentioned by quoting the words of Johnny Carson:

Talent will not make you a success. Neither will being in the right place at the right time, unless you are ready. The most important question is, are you ready?

Culture and heritage play a very important role in bridging the gaps that the 21st century modern society is witnessing. It not only connects us with the traditional way of life but also forms a strong foundation for our identity. Youth occupies a major space in fulfilling the responsibility of nation. The youth certainly cannot be cut-off from the age old traditions, culture and heritage which are just like the roots of ever-blossoming tree of nation and without roots the youthful buds can never bloom into a flower. Youth welfare department is working as a catalyst to bind the rich culture of the motherland with the tech-savvy youth of this contemporary era.

The present get-together, of the youngsters, who are the epitome of vibrancy, agility, and potential, with the fountainheads of knowledge is an endeavour to nourish and the latent talents and also sharpen their skills to perfection. With widening gap between generations, the youth of today are leading astray in a world of competition, success, adventure and identity. This gap is cemented with the brick of culture, heritage, values and age-old traditions. Youth festivals are that one platform which not only encourage and engage the youth to showcase their latent skills and potential to the outer world but also widen their cultural awakening. The youth welfare activities in the form of youth festivals can make these budding litterateurs, musicians, actors, dancers

and folk representatives carve a niche for their identity and recognize their role on the forefront towards national development. Swami Vivekananda well expressed the competency of youth , “*Youth is the stage when energy is at its extreme, creativity is at its best and the never say die spirit is at its highest*”

The assimilation of talent, skill, age, energy, zeal and creativity is reflected in the image of youth. The engagement of youth in such activities especially that bind them to roots is making them more responsible, more capable, more energetic, and more competent and so on. The promotion of such activities is an attempt to lessen the generation gap and accepting the treasure each generation has. If the present youth keep moving ahead under the aegis of such scholars, surely our developing nation will be transformed into a developed one soon. As stated by Prof. Arun Kumar Grover in his presidential remarks :

“The Youth plays a major role in transforming India from a developing to a developed nation”

Rupinder Kaur

Gobindgarh Public College , Alour

Statement about ownership and other particulars about “Jawan Tarang” to be published in every issue, every year.

**FORM IV
(See Rule 8)**

1. Place of Publication	:	Panjab University, Chandigarh
2. Periodicity of its Publication	:	Yearly
3. Printers Name	:	Sh. Jatinder Moudgil
Nationality	:	Indian
Address	:	Manager, Panjab University Press, Chandigarh
4. Publishers Name	:	Dr. Nirmal Jaura
Nationality	:	Indian
Address	:	Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh
5. Editor	:	Dr. Nirmal Jaura
Nationality	:	Indian
Address	:	Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh

I, Director Youth Welfare, Panjab University Chandigarh hereby declare that particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

Signature of the Publisher

Printed and Published by Director Youth Welfare on behalf of Department of Youth Welfare, Panjab University, Chandigarh and Printed at Amit Arts, 36 MW, Industrial Area Phase-I, Chandigarh and Published at Chandigarh. Editor - Nirmal Singh Jaura
This magazine is for internal circulation within the Panjab University jurisdiction.

57ਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਯੁਵਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਮੇਲੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
ਮਾਣਯੋਗ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਰੁਣ ਕੁਮਾਰ ਗਰੋਵਰ

57ਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਤਰ ਜ਼ੋਨਲ ਯੁਵਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਮੇਲੇ ਤੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਰੁਣ ਕੁਮਾਰ ਗਰੋਵਰ
ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ, ਸ਼੍ਰੀ ਅਸ਼ੋਕ ਗੋਇਲ,
ਡਾ. ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਅਤੇ ਸ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਰੁਣ ਕੁਮਾਰ ਗਰੋਵਰ, ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਫੂਮੈਨ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਮਹੂ ਪ੍ਰਾਸ਼ਰ ਨੂੰ “ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਟਰਾਫੀ” ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਦੌਰਾਨ ਓਵਰਆਲ ਟਰਾਫੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ, ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ